

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет еколого-економічний
Кафедра екологічного права і контролю

ДИПЛОМНА РОБОТА

ОКР спеціаліст

на тему:

**«ОХОРОНА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ – СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ»**

Виконала студентка 1 курсу групи ЕК-55
спеціальності 7.04010604
«Екологічний контроль та аудит»
Лавренюк Катерина Вікторівна

Керівник роботи ст. викладач
Грудев Петро Христофорович

Консультант д.геогр.н., проф.
Лоєва Інса Дмитрівна

Рецензент ст. викладач
Чернякова Оксана Іванівна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інститут, факультет еколого-економічний
Кафедра екологічного права і контролю
Освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліст
Напрямок підготовки _____
(шифр і назва)
Спеціальність 7.04010604 «Екологічний контроль та аудит»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри І.Д. Лосєва, д.г.н. проф.

“ _____ ” _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Лавренюк Катерині Вікторівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Охорона атмосферного повітря – складова екологічної політики України

керівник роботи Грудев Петро Христович,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____ наукова та нормативно-правова література з досліджуваної теми

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

1. Сучасний стан правового регулювання охорони атмосферного повітря в Україні _____

2. Екологічна політика України щодо вирішення проблеми зміни клімату _____

3. Перспективи подальшого розвитку нормативно-правового забезпечення охорони атмосферного повітря в Україні з урахуванням міжнародного досвіду _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Перелік нормативно-правових документів закордонного та національного законодавства з питань охорони і використання атмосферного повітря, показники стану забруднення атмосферного повітря в Україні, схеми механізмів реалізації Кіотського протоколу

---

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	Д. геогр.н., проф. Лоева І.Д.		

7. Дата видачі завдання 2 лютого 2015 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1.	Сучасний стан правового регулювання охорони атмосферного повітря в Україні. Написання першого розділу дипломної роботи.	Лютий		
2.	Екологічна політика України щодо вирішення проблеми зміни клімату. Написання другого розділу дипломної роботи.	Березень - квітень		
3.	Перспективи подальшого розвитку нормативно-правового забезпечення охорони атмосферного повітря в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. Написання третього розділу. Формулювання висновків за результатами дипломної роботи.	Квітень - травень		
	Оформлення дипломної роботи	10-14 травня		
	Перевірка роботи науковим керівником, надання відгуку	15-19 травня		
	Перевірка роботи зав. кафедрою	20-24 травня		
	Отримання рецензії	25-29 травня		
	Попередній захист роботи на кафедрі	30 травня – 4 червня		
	Надання роботи до деканату	5-7 червня		
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)			

Студент

_____ (підпис)

Лавренюк К.В.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

_____ (підпис)

Грудев П.Х.

_____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
1 СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ.....	9
1.1 Нормативно-правове забезпечення охорони атмосферного повітря.....	9
1.2 Нормування викидів забруднюючих речовин.....	20
1.3 Механізми та інструменти державного регулювання охорони атмосферного повітря.....	27
2 ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗМІНИ КЛІМАТУ.....	48
2.1 Умови правового забезпечення впровадження і реалізації механізмів Киотського протоколу.....	48
2.2 Стан правового забезпечення вирішення проблеми зміни клімату.....	63
3 ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ....	69
3.1 Джерела міжнародного права та права Європейського Союзу у галузі охорони атмосферного повітря.....	69
3.2 Перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення охорони атмосферного повітря в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.....	79
3.3 Процеси адаптації законодавства України до законодавства ЄС у галузі охорони атмосферного повітря.....	103
ВИСНОВКИ.....	109
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	124
ДОДАТКИ.....	129

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

- ВВП – внутрішній валовий продукт;
ВВР – Відомості Верховної Ради;
ГДВ – гранично допустимий викид;
ГФВ – гідрофторвуглеводні;
ДАЕІ – Державне агентство екологічних інвестицій;
ЕБТ – еколого-безпечні технології;
ЕМЕП - Спільна програма спостереження і оцінки розповсюдження забруднювачів на великі відстані в Європі;
ЄПЗК – Європейська програма із зміни клімату;
ЄС – Європейський Союз;
КМУ – Кабінет Міністрів України;
МОЗ – Міністерство охорони здоров'я;
МЧР – механізми чистого розвитку;
ООН – Організація Об'єднаних Націй;
ОРР – озоноруйнуючі речовини;
ПАР – Південно-африканська Республіка;
РКЗК – Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату;
СВ – спільне впровадження;
СЕС – Санітарно-епідеміологічна служба;
СЗЗ – санітарно-захисна зона;
СОЗ – стійкі органічні забруднювачі;
ХФВ – хлорфторвуглеводні

ВСТУП

Одним з найактуальніших завдань, що стоять сьогодні перед Україною, є проблема збереження, поліпшення та відновлення сприятливого для життя стану атмосферного повітря. Серед пріоритетних завдань, які вирізняються в цьому контексті, є вирішення проблем правової охорони атмосферного повітря.

Атмосферне повітря, як природний компонент, має свої особливості, пов'язані водночас і із фізичними показниками, і з формами використання його людьми. Будучи основою для існування всього живого на Землі, воно виконує найважливіші екологічні функції: життєзабезпечуючі, кліматорегулюючі, захисні, теплорегулюючі, енергоресурсові, тощо. Атмосферне повітря має значну соціальну цінність, здійснюючи вирішальний вплив на здоров'я людини, якість навколишнього середовища, визначаючи його санітарно-гігієнічні характеристики.

Основними причинами забруднення атмосфери є використання технологій, велика частина яких не відповідає сучасним екологічним вимогам, невиконання у встановлені терміни атмосферозахисних заходів щодо зниження шкідливих викидів, низький рівень експлуатації пилогазоочисних споруд. Терміни експлуатації технологічного устаткування, у першу чергу у чорній і кольоровій, хімічній та вугільній промисловості, значно перевищують установлений норматив, що є наслідком повільного впровадження нових маловідходних технологій.

Кризова екологічна ситуація, що існує в даний час на Україні, об'єктивно є результатом загальної несприятливої соціально-економічної обстановки і політики природокористування в країні, що склалася в попередні роки. У сучасних умовах стало очевидним, що проблема навколишнього середовища й економічного розвитку не можуть розглядатися відокремлено.

Потрібним є також врахування того факту, що забруднення повітря, викиди в атмосферу тепла і токсичних речовин носять трансграничний

характер, і заподіюють значний збиток навколишньому середовищу не тільки однієї, а й багатьох країн. Інтенсивне забруднення повітря, проблеми зменшення озонового шару, утворення кислотних опадів, запобігання зміні клімату потребують негайного вирішення. Означені питання викликають найбільше занепокоєння, саме тому їм повинна приділятися ретельна увага на регіональному державному та міжнародному рівнях.

Забруднення атмосфери, як глобальна проблема вимагає від України зусиль в першу чергу в міжнародно-правовій площині. Україна є учасником більшість міжнародних Конвенцій та інших нормативних актів, спрямованих на захист атмосферного повітря, серед яких Монреальський протокол, Рамкова конвенція ООН про зміну клімату та інші. У відповідності з міжнародними зобов'язаннями наша держава розробила ряд важних документів, що сприяють розвитку національного повітроохоронного законодавства. Незважаючи на позитивні дії Українське законодавство з питань охорони атмосферного повітря потребує подальшого розвитку і приведення його до міжнародних стандартів.

Ще одним з напрямків розвитку національного повітроохоронного законодавства є його зближення з відповідним законодавством Європейського Союзу, оскільки вступ України до ЄС проголошено однією з основних цілей зовнішньої політики нашої держави.

Метою представленої дипломної роботи є вивчення та аналіз сучасного стану правового регулювання охорони атмосферного повітря в Україні, дослідження основних напрямків державної політики України в питаннях вирішення проблеми зміни клімату, вивчення основних джерел міжнародного повітроохоронного законодавства та законодавства Європейського Співтовариства, аналіз існуючих проблем та дослідження перспектив розвитку нормативно-правового забезпечення в сфері охорони атмосферного повітря в Україні з урахуванням існуючого міжнародного досвіду, аналіз можливостей адаптації відповідного національного законодавства до міжнародних стандартів та вимог законодавства Європейського Співтовариства.

При виконанні роботи було використано низку нормативно-правових документів українського та міжнародного природоохоронного права, а також права Європейського Союзу.

1 СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ

1.1 Нормативно-правове забезпечення охорони атмосферного повітря

Атмосферне повітря займає особливе положення як об'єкт охорони навколишньої природного середовища. В ньому утілюється все природне середовище, що оточує людину і суспільство. Атмосферне повітря в значній мірі і є тим навколишнім природним середовищем, що підлягає охороні в інтересах дійсних і майбутніх поколінь людей.

В сучасних умовах забруднення атмосфери розглядається не тільки як локальний чи національно-регіональний процес, але і з урахуванням його впливу - у масштабі всіх континентів і планети у цілому. Забруднення повітряного простору, зміна якісного складу повітря негативно впливають на стан здоров'я людей, функціонування та життєдіяльність інших живих організмів.

З метою запобігання цьому, Україна здійснює комплекс науково обґрунтованих біологічних, технічних, економічних, санітарно-гігієнічних, соціальних і інших заходів, спрямованих на попередження й усунення забруднення атмосферного повітря. Особливе значення приділяється правовим аспектам охорони атмосферного повітря, які визначаються нормами чинного законодавства у відповідній галузі.

В цілому, законодавство про охорону атмосферного повітря є складовою частиною екологічного законодавства і спрямоване на збереження сприятливого стану атмосферного повітря, його відновлення і поліпшення для забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини, а також відвернення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище.

На сьогодні створено досить розгалужену законодавчу і наукову базу для розвитку правової охорони атмосферного повітря. Вона здійснюється у тому

числі з урахуванням тих принципів і основ, що були закладені й закріплені ще законодавством колишнього СРСР, а також вироблених науково відповідних пропозицій і рекомендацій (у т.ч. із використанням закордонного досвіду) [1].

Правова охорона атмосферного повітря в Україні будується на досить розгалуженій системі нормативних актів різної юридичної сили.

Правовою основою використання та охорони атмосферного повітря виступає Конституція України [2]. У ст. 13 проголошується право власності українського народу на атмосферне повітря, а також право на користування ним.

Норми Конституції є основоположними, загальними щодо тих норм, які містяться у екологічних законах, у першу чергу в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII [3]. Тому перелічені вище норми належать до загальних засад, на яких здійснюється еколого-правова охорона атмосферного повітря. Проте, норми Конституції є нормами прямої дії і саме на основі норм Конституції України і у чіткій відповідності до них приймаються всі інші законодавчі акти, в тому числі й ті, що регулюють питання правової охорони атмосферного повітря.

До комплексних екологічних законів, які містять норми щодо охорони атмосферного повітря, належить Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Він є визначальним для усієї галузі екологічного права, оскільки містить чимало положень принципового характеру, встановлюючи тим самим основні напрями державної політики у сфері взаємодії суспільства і природи.

Правові, організаційні та екологічні вимоги в галузі охорони і використання атмосферного повітря визначені Законом України "Про охорону атмосферного повітря" від 16.10.1992 року № 2707-XII, прийнятим у новій редакції 22.06.2001 року[4]. Закон визначає загальні положення, а також регулює питання стандартизації і нормування в галузі охорони атмосферного повітря, організаційно-правових заходів щодо охорони атмосферного повітря, дотримання правових вимог при проектуванні, будівництві та реконструкції

промислових об'єктів. Значне місце в законі приділено питанням регулювання відносин у галузі використання атмосферного повітря, економічного механізму забезпечення його охорони, та контролю, державного обліку й моніторингу охорони атмосферного повітря, а також питанням правопорушень щодо атмосферного повітря і відповідальності за них та міжнародним відносинам у цій галузі.

Таким чином, означений закон виступає безпосередньою основою для організації охорони атмосферного повітря. Крім того, цей документ став певним орієнтиром для подальшої правотворчої діяльності в окресленій сфері, чітко визначивши її перспективні напрямки.

Загалом, чинне законодавство розглядає атмосферне повітря не тільки як об'єкт охорони, але і як природний ресурс. Якщо розглядати атмосферне повітря й атмосферний простір як різні природні ресурси, то саме атмосферне повітря використовується в господарській діяльності як джерело вологи, кисню, азоту й інших газів, як постачальника кисню для дихання людини, тварин і рослин, як спосіб підтримки польоту літальних апаратів, як природний захист від ультрафіолетового випромінювання (озоновий шар). Повітря використовується також як сировина для горіння, охолодження, очищення, передачі звукових і інших сигналів, а також для технологічних функцій, як резервуар для розповсюдження викидів забруднюючих речовин. Атмосферне повітря може використовуватися, як рекреаційний ресурс для оздоровлення людей, відпочинку, а також для інших господарських потреб [5].

Згідно з викладеним вище, законодавство розрізняє використання атмосферного повітря і право користування ним. Перше, поняття відноситься до еколого-економічного явища, а друге - розглядається як юридична категорія.

Право користування атмосферним повітрям розглядається, як право кожного громадянина користуватися екологічно безпечним атмосферним повітрям.

Право використання атмосферного повітря являє собою забезпечену державою можливість громадян, юридичних осіб і інших суб'єктів користуватися атмосферним повітрям для задоволення своїх соціальних, екологічних, економічних і інших потреб відповідно до законодавства України і міжнародних угод.

Використання атмосферного повітря також здійснюється у двох правових формах: на праві власності і праві використання. Право власності на атмосферне повітря закріплено у згадуваній вище ст. 13 Конституції України, при цьому йдеться про атмосферне повітря у межах території України. Власність на атмосферне повітря вперше офіційно закріплена законодавчо на конституційному рівні. У спеціальному законодавстві щодо охорони атмосферного повітря такі приписи відсутні, включаючи й Закон «Про охорону атмосферного повітря». Це певною мірою пояснюється тим, що індивідуалізація атмосферного повітря в межах однієї держави на відміну від інших природних об'єктів, а, отже, і конституційне встановлення права власності на атмосферне повітря, є відносно припустимим. Тобто, на відміну від землі, надр, об'єктів тваринного світу і т. ін., атмосферне повітря як матеріальна субстанція знаходиться в стані постійного переміщення, турбулентного руху і не може бути індивідуалізоване. У силу цієї обставини виключається можливість фактичного володіння ним, що є однією з найважливіших правомочностей власника. Тому приналежність атмосферного повітря будь-якому суб'єкту на праві власності – певним чином декларація.

Кожний громадянин має право на здійснення загального і спеціального використання атмосферного повітря на підставі ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»[3]. З урахуванням природних характеристик атмосферне повітря, як правило, використовується на праві загального користування. Це стосується і використання атмосферного повітря для потреб підприємницької діяльності: вилучення атмосферних газів, охолодження чи для інших технологічних перебігів. Поряд з цим у Законі «Про охорону атмосферного повітря» припускається можливість використання цього

природного ресурсу і в порядку спеціального користування. Використання атмосферного повітря для викиду і розповсюдження забруднюючих речовин вважається спеціальним видом використання атмосферного повітря і потребує отримання дозволу і сплати збору. Спеціальним видом використання атмосферного повітря є також поширення звуку, електромагнітного та іонізуючого випромінювання, вплив інших фізичних та біологічних чинників на атмосферне повітря з використанням стаціонарних джерел.

У законодавстві про охорону атмосферного повітря визначені важливі умови, які повинні виконуватися при здійсненні права на використання атмосферного повітря як сировини основного виробничого призначення. До таких умов належать: необхідні заходи, які забезпечують мінімально необхідне використання атмосферного повітря; здійснення обліку обсягів атмосферного повітря, яке витрачається на виробничі потреби; додержання названих вимог при проектуванні нових підприємств, споруд, удосконаленні технологічних процесів і обладнання; заборона використання атмосферного повітря як сировини з перевищенням встановлених обсягів; обмеження, тимчасова заборона або зупинення використання атмосферного повітря у названих цілях у випадках порушення умов дозволів і вимог нормативів.

Право користування атмосферним повітрям включає його використання як просторового середовища для повітряного транспорту, для здійснення діяльності, пов'язаної з штучною зміною природного середовища (вплив на погоду, клімат) тощо.

Суб'єктами права користування атмосферним повітрям є підприємства, установи, організації, громадяни України.

Право користування атмосферним повітрям у виробничих цілях за наявності підстав може бути обмежене, тимчасово зупинене, а при необхідності й скасоване за рішенням відповідних органів у встановленому порядку.

В цілому, розглядаємих закон передбачає систему правових заходів: дозвільного, попереджувального (превентивного), контрольного,

стимулюючого характеру (заохочення й відповідальність), поновлювального (відтворювального), заборонного характеру.

До заходів дозвільного характеру належить отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, який видається спеціально уповноваженими органами. Крім цього, дозволи на експлуатацію (спеціальне використання атмосферного повітря) видаються у разі устаткування з визначеними рівнями впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря (ст. 13 Закону); діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях (ст. 16 Закону).

До заходів попереджувального (превентивного) характеру належить планування; стандартизація (ст. 4); нормування (ст. 4, 5); проектування, будівництва та реконструкції підприємств та інших об'єктів, які впливають або можуть впливати на стан атмосферного повітря (ст. 23); встановлення санітарно-захисних зон (ст. 24); державна екологічна та санітарно-гігієнічна експертиза (ст. 25); державний облік (ст. 31); моніторинг (ст. 32) тощо. Означена група заходів містить найбільшу кількість правил, вимог та інших дій із забезпечення безпеки та сприятливого стану атмосферного повітря та довкілля у цілому.

Норми щодо охорони атмосферного повітря містяться в інших спеціалізованих законодавчих актах. Зокрема, в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ [6] в частині: встановлення вимог щодо охорони навколишнього природного середовища як важливої передумови життя і здоров'я людини (ст. 6), встановлення в Україні єдиних санітарно-гігієнічних вимог до планування і забудови населених пунктів, очистки і знешкодження промислових і комунально-побутових викидів (ст. 27), тощо; в Законі України "Про основи містобудування" від 16.11.1992 р. № 2780-ХІІ [7] в частині забезпечення екологічної безпеки при здійсненні планування та забудови територій (ст. 19); в Законі України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя

населення" в частині встановлення гігієнічних вимог до атмосферного повітря в населених пунктах, повітря у виробничих та інших приміщеннях (ст. 19); в Законі України «Про транспорт» від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР у частині охорони навколишнього природного середовища, включаючи атмосферне повітря, в процесі експлуатації транспорту, розміщення споруд транспорту (ст. 16); в Законі України "Про автомобільний транспорт" від 5.04.2001 р. № 2344-III у частині використання земель автомобільним транспортом та стандартизації і сертифікації на автомобільному транспорті, спрямованих на охорону довкілля; в Законі України "Про пестициди і агрохімікати" від 02.03.1995 р. № 86/95-ВР в частині встановлення вимог щодо безпеки здоров'я людини та довкілля при здійсненні діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами (ст. 3 - 8); в Законі України "Про екологічну експертизу" 09.02.1995 р. № 45/95-ВР, яка проводиться з метою запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінки ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах[8].

Значну кількість нормативно-правових актів у сфері охорони атмосферного повітря складають постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України. Одним із основних правових засобів охорони атмосферного повітря є державна система моніторингу якості довкілля - система спостережень, збирання, оброблення, передавання, зберігання та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки. Відповідно до затвердженого Постановою КМУ від 30.03.1998 р. № 391 (редакція від 30.10.2013 р.) Положення про державну систему моніторингу довкілля та відповідно до Постанови КМУ від 09.03.1999 р. № 343 «Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» (редакція від 30.10.2013 р.) до об'єктів моніторингу атмосферного повітря належить атмосферне повітря, у

тому числі атмосферні опади та викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. КМУ затверджений перелік найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню. Зокрема, такий перелік закріплений Постановою КМУ від 29.11.2001 р. № 1598 «Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню». Відповідним Наказом Міністерства охорони здоров'я (далі - МОЗ) від 21.11.1997 р. № 336 затверджено списки та введено в дію гігієнічні регламенти шкідливих речовин у повітрі робочої зони і атмосферному повітрі населених місць.

Постановою КМУ від 13.12.2001 р. № 1655 (редакція від 30.10.2013 р.) затверджено Порядок ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря (надалі - Порядок). Порядок визначає єдину систему ведення в галузі охорони атмосферного повітря державного обліку об'єктів (підприємств, установ, організацій та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності), які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і на стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, видів і ступенів впливу на його стан фізичних та біологічних факторів[8].

Постанова КМУ від 13.03.2002 р. № 299 «Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря» (редакція від 16.06.2004 р.) встановлює механізм розроблення та затвердження науково обґрунтованих нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря з метою уникнення, зменшення чи запобігання негативним наслідкам забруднення атмосферного повітря. Для оцінки стану забруднення атмосферного повітря у місцях постійного чи тимчасового перебування людей встановлюються нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря, до яких належать: нормативи якості атмосферного повітря; граничнодопустимі рівні акустичного, електромагнітного, іонізуючого, інших видів впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря населених пунктів. Нормативи

розробляються з урахуванням вимог міжнародних стандартів, норм, рекомендацій із врахуванням ступеню впливу фізичних та біологічних факторів на населення, їхні граничнодопустимі рівні, концентрації забруднюючих речовин, встановлених МОЗ; кліматичних умов; можливість транскордонного перенесення забруднюючих речовин, тощо.

Щодо шкідливих впливів фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря, нормування здійснюється відповідно до Постанови КМУ від 13.03.2002 р. № 300 "Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря" (редакція від 30.10.2013 р.).

Важливим заходом охорони атмосферного повітря є регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами забруднення. Законодавством встановлюється порядок виникнення права на викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря, права і обов'язки юридичних і фізичних осіб, що володіють стаціонарними джерелами викидів, та відповідальність за наслідки порушень вимог експлуатації цих джерел, тощо.

Право на викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря виникає після отримання відповідними юридичними і фізичними особами дозволу на викид у порядку, визначеному затвердженим Постановою КМУ від 28.12.2001 р. № 1780 (редакція від 16.06.2004 р.) Положенням про порядок розроблення та затвердження нормативів гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел[5].

У разі порушення умов і вимог щодо охорони і використання атмосферного повітря, передбачених дозволами, діяльність підприємств, установ і організацій, пов'язана з викидами забруднюючих речовин, може бути обмежена, тимчасово заборонена (зупинена) або припинена відповідно до ст. 12 Закону України "Про охорону атмосферного повітря".

Серед постанов КМУ можна також виділити такі: «Про затвердження Порядку погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських

цілях» від 13.03.2002 р. № 301 (редакція від 16.03.2013 р.); «Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності, які отримали такі дозволи» від 13.03.2002 р. № 302 (редакція від 30.10.2013 р.); «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря» від 13.03.2002 р. № 303 (редакція від 16.06.2004 р.) тощо[8].

Значна кількість нормативних актів у сфері охорони атмосферного повітря приймається спеціально уповноваженими центральними органами державної виконавчої влади (міністерствами, державними комітетами, агентствами та іншими відомствами), які мають позавідомчий характер, а також органами державної влади та місцевого самоврядування адміністративно-територіальних одиниць. До таких актів у першу чергу слід відносити накази Міністерства екології та природних ресурсів (далі – Мінприроди): від 10.05.2002 р. № 177 «Про затвердження Інструкції про порядок та критерії взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справляти шкідливий вплив на здоров'я і стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря» (редакція від 14.03.2009 р.); від 14.02.2002 р. № 66 «Про організацію робіт по розробленню та затвердженню нормативів гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел» (редакція від 14.03.2009 р.); від 16.08.2004 р. № 317 «Про затвердження Переліку типів устаткування, для яких розробляються нормативи гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел»; від 30.07.2001 р. № 286 «Про затвердження Порядку визначення величин фонових концентрацій забруднювальних речовин в атмосферному повітрі»; від 10.12.2008 р. № 639 «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті

наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря» та інші.

Важливе місце в охороні атмосферного повітря займають норми технічного характеру. У багатьох випадках екологічне законодавство містить посилання на технічні нормативи, санітарні норми, стандарти якості навколишнього середовища, гранично-допустимі концентрації забруднюючих речовин у природних об'єктах, тощо. Особливу групу правових актів складають Державні стандарти України (ДСТУ), Державні санітарні норми (ДСН), галузеві стандарти, державні будівельні норми і правила, тощо. Державні стандарти є обов'язковими до виконання, і на їхній основі розробляються відповідні нормативи в галузі охорони атмосферного повітря. Законодавство України у сфері стандартизації базується на Законі України «Про стандартизацію» (прийнятий в новій редакції від 05.06.2014 № 1315-VII) та інших нормативно-правових актах, в першу чергу таких, як: ДСН 201-97 - Державні санітарні норми по охороні атмосферного повітря населених пунктів (від забруднення хімічними та біологічними речовинами); ДСТУ 3273-95 - Безпека промислових підприємств. Загальні положення та вимоги; ГОСТ 17.0.0.04-90 - Охорона природи. Екологічний паспорт промислового підприємства. Основні положення; ДСТУ 2156-93 - Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення; ДСТУ 14004-97 - Системи управління навколишнім середовищем. Загальні настанови щодо принципів управління, систем та засобів забезпечення, тощо.

Відповідно до положень діючих нормативно-правових актів в галузі охорони атмосферного повітря, основними правовими механізмами державного регулювання охорони атмосферного повітря є нормування та стандартизація в галузі охорони атмосферного повітря, регулювання розміщення об'єктів та джерел забруднення атмосферного повітря, проведення державної екологічної та інших експертиз об'єктів, що мають значний вплив на довкілля та здоров'я людей, дозвільний порядок санкціонування державою діяльності, що може супроводжуватися викидами в навколишнє середовище, встановлення санітарно-захисних зон довкола підприємств, що є джерелом впливу на довкілля та людей.

Також можна виділити такі інструменти, як облік та моніторинг якості атмосферного повітря та здійснення контролю за станом повітрям державою, і самими забруднювачами. Дані механізми та інструменти державного регулювання дозволяють зберігати атмосферне повітря від надмірного впливу забруднюючих речовин та іншого втручання, а також здійснювати державне управління використання атмосферного повітря.

Загалом, Державне управління в галузі охорони атмосферного повітря здійснюють Кабінет Міністрів України, Мінприроди України, МОЗ України, місцеві органи самоврядування.

Законодавчо також передбачена можливість застосування організаційно-економічних заходів охорони атмосферного повітря, до яких відносять екологічний податок, відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону атмосферного повітря, надання суб'єктам господарювання податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідходних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, здійснення інших природоохоронних заходів, що мають на меті зменшення викидів в атмосферне повітря та зменшення рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на повітря; участь держави у фінансуванні екологічних заходів і будівництві об'єктів екологічного призначення. (ст. 22 Закону «Про охорону атмосферного повітря»[4]).

1.2 Нормування викидів забруднюючих речовин

У загальному розумінні, екологічне нормуванням якості навколишнього природного середовища є юридичним засобом, за допомогою якого визначаються межі дозволеної поведінки щодо довкілля. Головними функціями екологічних норм, що мають важливе значення для екологічної безпеки нашої держави є наступні:

- норма як елемент управління і засіб контролю;
- норма як правова гарантія соціальної захищеності людини.

У сфері охорони навколишнього природного середовища діють технічні нормативи викидів, які спрямовані на забезпечення його природної якості. У галузі охорони атмосферного повітря встановлюються такі нормативи: нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря; нормативи граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; нормативи граничнодопустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел; нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел; технологічні нормативи допустимого викиду забруднюючих речовин. Законодавством можуть встановлюватися й інші нормативи в галузі охорони атмосферного повітря (ст. 5 Закону «Про охорону атмосферного повітря»[4]).

Порядок розроблення та затвердження нормативів у галузі охорони атмосферного повітря встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до цього ж закону. Так, затверджений Постановою КМУ від 28.12.2001 р. №1780 (редакція від 16.062004 р.) [9], Порядок розроблення та затвердження нормативів гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел визначає вимоги щодо розроблення та затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин та їхню сукупність, які містяться у складі пило-газоповітряних сумішей, що відводяться від окремих типів обладнання, споруд, і надходять в атмосферне повітря із стаціонарних джерел. Нормативи граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел визначаються з метою забезпечення дотримання нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря з урахуванням економічної доцільності, рівня технологічних процесів, технічного стану обладнання та газоочисних установок, вимог національного законодавства і законодавства Європейського Союзу та розробляються: на одиницю маси за одиницю часу; на одиницю продукції чи сировини (п. 1 та 2 Порядку).

Для оцінки стану забруднення атмосферного повітря встановлюються нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря та нормативи

граничнодопустимих викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин, рівні шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів у межах населених пунктів, у рекреаційних зонах, в інших місцях проживання, постійного чи тимчасового перебування людей, з метою забезпечення екологічної безпеки громадян і навколишнього природного середовища. Так, до нормативів екологічної безпеки належать: нормативи якості атмосферного повітря; граничнодопустимі рівні впливу акустичного, електромагнітного, іонізуючого та інших фізичних факторів і біологічного впливу на стан атмосферного повітря населених пунктів (Постанова КМУ від 13.03.2002 р. № 299)[10]. Для курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та інших окремих районів можуть встановлюватися більш суворі нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря (ст. 6 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»[4]).

Нормативи граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин та їхньої сукупності, які містяться у складі пилогазоповітряних сумішей, що відводяться від окремих типів обладнання, споруд і надходять в атмосферне повітря від стаціонарних джерел, встановлюються з метою забезпечення дотримання нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря з урахуванням економічної доцільності, рівня технологічних процесів, технічного стану обладнання, газоочисних установок.

Для діючих і тих, що проектується, окремих типів обладнання і споруд залежно від часу розроблення та введення у дію, наявності наукових і технічних розробок, економічної доцільності встановлюються норматив гранично допустимого викиду забруднюючої речовини стаціонарного джерела; технологічні нормативи допустимих викидів (ГДВ) забруднюючих речовин або їхні сумішей, які визначаються у місці їхнього виходу з устаткування (ст. 7 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»).

Самі показники нормативів ГДВ із стаціонарних джерел затверджено Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 27.06.2006р. № 309[11]. Нормативи ГДВ забруднюючих речовин та їхні

сукупності належать до типу нормативів, що обмежують масову концентрацію забруднюючих речовин в організованих викидах стаціонарних джерел. Технологічні нормативи допустимих викидів обмежують масову концентрацію забруднюючих речовин у газах, що відводяться від окремих типів обладнання, споруд у місці їхнього виходу із устаткування (п. 1.2 даного Наказу). Наказом встановлено ГДВ для таких категорій забруднюючих речовин: тверді суспендовані частинки недиференційовані за складом та диференційовані (мікрочастинки та волокна), канцерогенні речовини, пароподібні та газоподібні неорганічні сполуки та органічні сполуки. Дотримання таких нормативів ГДВ є обов'язковим для всіх стаціонарних джерел (п. 1.5. Наказу).

Для нових стаціонарних джерел і таких, що проектується, будуються чи модернізуються, нормативи розробляються із урахуванням передових вітчизняних і світових технологій та досягнень щодо зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. У разі, коли законодавством Європейського Союзу для нових стаціонарних джерел і таких, що проектується, встановлено нормативи граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин, в Україні застосовуються норми цього законодавства (п. 5 Постанови КМУ від 28.12.2001 р. №1780) [9], тобто використовуються граничні норми викидів, які передбачені директивами ЄС, навіть якщо відповідні нормативи граничнодопустимих викидів для конкретних забруднюючих речовин передбачено національним законодавством.

Нормативи граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел затверджуються Мінприроди, а перелік типів устаткування, за якими розробляються такі нормативи (п. 7-8 Постанови КМУ від 28.12.2001 р. №1780), перегляд цих нормативів здійснює Мінприроди не рідше одного разу на 10 років за наявності таких підстав: необхідність запобігання або зведення до мінімуму загального впливу на навколишнє природне середовище викидів забруднюючих речовин; наявність можливостей для зменшення викидів забруднюючих речовин та розроблення нових технологічних процесів з урахуванням економічної доцільності такого

зменшення, технічного стану обладнання, газоочисних установок; зміни у національному законодавстві та законодавстві ЄС щодо обмеження викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел.

Також законодавством передбачено перелік типів устаткування, для яких розробляються нормативи граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел (Наказ Мінприроди від 16.08.2004 р. № 317) [12]. Тобто для стаціонарних джерел викидів, які стосуються промислових процесів (енергетика, переробна промисловість, хімічна промисловість, обробка деревини, відходів та інші види діяльності) розробляються нормативи граничнодопустимих викидів. Мінприроди із 2008 року почало активно розробляти і затверджувати технологічні нормативи для деяких видів устаткування, які містяться в переліку: коксові печі, котельні, теплосилові установки і т. д., які є обов'язковими для застосування і які базуються на передовому світовому досвіді.

До технологічних нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин належать поточні технологічні нормативи для діючих окремих типів обладнання, споруд на рівні підприємств з найкращою існуючою технологією виробництва аналогічних за потужністю технологічних процесів; перспективні технологічні нормативи - для нових і таких, що проектуються, будуються або модернізуються, окремих типів обладнання, споруд з урахуванням досягнень на рівні передових вітчизняних і світових технологій та обладнання (ст. 7 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»). Такі технологічні нормативи визначаються на місці їхнього виходу. Вони відносяться до типу нормативів, що обмежують масову концентрацію забруднюючих речовин у викидах.

Нормативи граничнодопустимих рівнів впливу на атмосферне повітря встановлюються для кожного стаціонарного джерела по всіх створюваних ним видах фізичних і біологічних факторів (ст. 8 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»).

Загалом, за даними низки інформаційних джерел, на даний час існує декілька способів встановлення нормативів граничнодопустимих викидів

забруднюючих речовин із стаціонарних джерел. Перший - це встановлення нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел за принципом «на кінці труби», тобто для кожного стаціонарного джерела та за кожною забруднюючою речовиною. За цим способом нормативи встановлюються на рівні фактичного викиду, і не враховують впровадження найкращих існуючих технологій на підприємстві. Також цей спосіб не передбачає адаптації нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин до європейського законодавства. Другий спосіб - це встановлення технологічних нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин для окремих типів обладнання, устаткування, споруд, виходячи із технічного підходу, тобто впровадження найкращих технічних методів, які дозволяють звести до мінімуму вплив на навколишнє середовище. Технологічні нормативи розробляються за 8 найбільш поширеними забруднюючими речовинами або їхніми сумішами, так як на їхню долю припадає більше, ніж 87% викидів забруднюючих речовин від загального обсягу викидів в Україні[13].

Для забезпечення екологічної безпеки, створення сприятливого середовища життєдіяльності, запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище здійснюється регулювання викидів найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин (ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»). Перелік таких речовин затверджено Постановою КМУ від 29.11.2001 р. №1598. Згідно Постанови речовини класифікують на найбільш поширені (наприклад, оксиди азоту, озон, свинець, формальдегід) та небезпечні забруднюючі речовини (метали, ціаніди, хлор та фтор та їхні сполуки та інші), всього - 17 забруднюючих речовин та їхніх сполук, викиди яких підлягають регулюванню. Перелік забруднюючих речовин, згідно ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря», повинен переглядатися Кабінетом Міністрів України не менше одного разу на п'ять років за пропозицією Мінприроди та МОЗ. Слід зазначити, що до цього часу не приймалося жодних змін до вказаного Переліку з

часу його затвердження (2001 рік), що свідчить про порушення ст. 11 зазначеного закону.

За поданням територіальних органів Мінприроди та МОЗ органи місцевого самоврядування з урахуванням особливостей екологічної ситуації регіону або населеного пункту можуть додатково встановлювати перелік забруднюючих речовин, за якими здійснюється регулювання їхніх викидів на відповідній території. За аналогічною процедурою, у разі перевищення нормативів екологічної безпеки, на відповідній території органи місцевого самоврядування затверджують згідно з законом (ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря») програми оздоровлення атмосферного повітря, здійснюють заходи щодо зменшення забруднення атмосферного повітря.

Загалом, стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря проводяться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог до охорони атмосферного повітря від забруднення та забезпечення екологічної безпеки (ст. 4 зазначеного Закону) [4]. Так, стандарти охорони атмосферного повітря базуються на досягнутих рівнях науково-технічного прогресу й тим самим утворюють єдині вимоги, правила, загальні принципи чи характеристики, які ставляться державою до якості атмосферного повітря, а також до осіб, які здійснюють господарську діяльність і охороняють його з метою забезпечення сприятливого стану. Екологічні стандарти визначають поняття і терміни, режим охорони атмосферного повітря, методи контролю за його станом, вимоги щодо запобігання шкідливому впливу на атмосферне повітря, встановлюють інші вимоги щодо охорони атмосферного повітря. Названі елементи утворюють зміст державних стандартів, з урахуванням яких розробляються нормативи в галузі охорони атмосферного повітря[8].

Юридичні особи, які здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, зобов'язані дотримуватися вимог, передбачених стандартами та нормативами екологічної безпеки у галузі атмосферного повітря (ст.10 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»). На сьогодні в Україні діють водночас і стандарти ще Радянського Союзу (ГОСТи) в сфері охорони довкілля

та атмосфери, і нові стандарти (ДСТУ), затверджені Держстандартом[8]. Наприклад, ГОСТ 17.2.3.02-78 «Охрана природы. Атмосфера. Правила установления допустимых выбросов вредных веществ промышленными предприятиями», який визначає правила встановлення допустимих викидів шкідливих речовин в атмосферу діючими підприємствами та такими, що проектуються і застосовуються в Україні. З 1 січня 2011 року вступили в силу нові ДСТУ ISO 4225:2008 (Якість повітря. Загальні положення. Словник термінів), ДСТУ ISO 14956:2008 (Якість повітря. Оцінювання придатності процедури вимірювання на основі порівняння з указаною невизначеністю вимірювання), ДСТУ ISO 4226:2008 (Якість повітря. Загальні положення. Одиниці вимірювання), затверджені Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 30.12.2008 р. № 519 (в редакції від 29.01.2009 р.).

1.3 Механізми та інструменти державного регулювання охорони атмосферного повітря

Крім нормування і стандартизації у галузі охорони атмосферного повітря, регулювання викидів забруднюючих речовин, до правових механізмів державного регулювання охорони атмосферного повітря відноситься проведення державної екологічної та інших експертиз об'єктів, що мають значний вплив на довкілля та здоров'я людей, дозвільний порядок санкціонування державою діяльності, що може супроводжуватися викидами в навколишнє середовище, встановлення санітарно-захисних зон навколо підприємств, що є джерелом впливу на довкілля та людей, облік та моніторинг якості атмосферного повітря.

Постановою КМУ від 21.05.2009 р. № 526 «Про заходи щодо упорядкування видачі документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» (редакція від 01.01.2012 р.) передбачено видачу трьох дозволів в сфері охорони атмосферного повітря: дозволу на граничнодопустимі

рівні шуму, що утворюються стаціонарними джерелами; дозволу на складування, розміщення, зберігання або транспортування промислових та побутових відходів, які є джерелами забруднення атмосферного повітря забруднюючими речовинами та речовинам із неприємним запахом; дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (п. 29 - 31 Постанови) [14].

Дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами - офіційний документ, який дає право юридичним особам експлуатувати об'єкти, з яких надходять в атмосферне повітря забруднюючі речовини або їхні суміші, за умови дотримання встановлених відповідних нормативів граничнодопустимих викидів та вимог до технологічних процесів у частині обмеження викидів забруднюючих речовин протягом визначеного в дозволі терміну (п. 2 Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, які отримали такі дозволи, затвердженого Постановою КМУ від 13 березня 2002 р. № 302).

Порядок видачі дозволу затверджено означеною Постановою КМУ, а вимоги до змісту документів, в яких обґрунтовуються обсяги викидів і які подаються для отримання дозволу на викиди, закріплюються в Інструкції про загальні вимоги до оформлення документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, яка затверджена Наказом Мінприроди від 09.03.2006 р. №108 (редакція від 26.07.2014 р.) [15].

Склад документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, залежить від ступеня впливу об'єкта на забруднення атмосферного повітря. Згідно зазначеної інструкції об'єкти поділяють на 3 групи. До першої групи відносять об'єкти, які взяті на державний облік і мають виробництва або технологічне устаткування, на яких повинні впроваджуватися найкращі доступні технології та методи

керування (для них необхідний повний пакет документів). До другої групи відносять об'єкти, які взяті на державний облік і не мають виробництв чи технологічного устаткування, на яких повинні впроваджуватися найкращі технології та методи керування (для них необхідний пакет документів за виключенням тих, що стосуються впровадження найкращих технологій, витрат на їх впровадження). До третьої групи відносять об'єкти, які не входять до I та II груп. У перелік документів для III групи подається скорочена інформація щодо виробничої програми об'єкту, не подаються, наприклад, метрологічні характеристики, відомості щодо стану забруднення повітря, оцінка стану викидів на стан забруднення атмосферного повітря та інші документи (п. 1.6 Інструкції).

Для з'ясування необхідності впровадження найкращих доступних технологій та методів управління використовується Перелік виробництв та технологічного устаткування, який наведено в Додатку 3 до Інструкції. До таких виробництв відносять певні об'єкти в сфері енергетики та переробної промисловості, виробництва та обробки металів, переробки мінеральної сировини, хімічної промисловості, виробництва та обробки деревини, обробки та видалення відходів.

З метою затвердження нормативів ГДВ забруднюючих речовин проводиться аналіз відповідності фактичних викидів забруднюючих речовин до встановлених нормативів на викиди, в тому числі технологічних нормативів. ГДВ не встановлюються:

- для забруднюючих речовин, викиди яких не підлягають регулюванню;
- за якими не здійснюється державний облік;
- для речовин, на які не встановлені гігієнічні нормативи.

Винятками є випадки, коли за результатами розрахунків розсіювання забруднюючих речовин в атмосферному повітрі виявлено перевищення нормативів екологічної безпеки та гігієнічних нормативів (п. 2.12 Інструкції). Замовник повинен надати органу, що видає дозвіл, пропозиції щодо дозволевних обсягів викидів забруднюючих речовин в повітря від основних та

неосновних стаціонарних джерел. Такі пропозиції у разі потреби можуть надаватися із врахуванням поетапного зниження викидів із зазначенням тривалості кожного етапу та відповідних обсягів викидів (п. 2.13 Інструкції).

Замовник самостійно в обґрунтовальних документах надає перелік заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин, за рахунок обмеження залпових викидів, припинення виробничої діяльності, на випадок аварійних та надзвичайних ситуацій, тощо (п. 2.13 Інструкції). Відповідно, сам дозвіл на викиди обов'язково містить розділ 4 «Заходи щодо скорочення викидів забруднюючих речовин» з термінами виконання цих заходів, витратами на їхню реалізацію та очікуване зменшення викидів після їх втілення.

Дозвіл на викиди погоджується установами Санітарно-епідеміологічної служби (далі – СЕС) за встановленим порядком[15].

Важливою умовою отримання дозволу на викиди є обов'язок замовника інформувати про намір отримання дозволу громадськість та обов'язок органу, що видає дозвіл, враховувати думку громадськості. Для цього замовник вміщує в місцевих друкованих засобах масової інформації повідомлення про намір отримати дозвіл із зазначенням адреси місцевої держадміністрації, до якої можуть надсилатися зауваження громадських організацій та окремих громадян (п. 5 Постанови КМУ від 13.03.2002 р. № 302). Інформація про отримання дозволу для ознайомлення із нею громадськості повинна містити популярне резюме опису промислового об'єкта, а саме: опис виробництва та технологічного устаткування; вид та обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами; заходи щодо впровадження найкращих існуючих технологій виробництва; перелік заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин, пропозиції щодо дозволених обсягів викидів забруднюючих речовин (п. 2.18 Інструкції за Наказом Мінприроди від 09.03.2006 р. №108).

Термін дії дозволу переглядається територіальним органом Мінприроди, який його видав, у разі, якщо ступінь забруднення атмосферного повітря зумовлює необхідність перегляду граничних значень обсягів викидів;

використання істотних досягнень у сфері розроблення найдосконаліших доступних технологій, які дають змогу значно зменшити викиди без додаткових витрат, якщо вимоги безпеки експлуатації під час виробничого процесу зумовлюють необхідність застосування інших технологій, або, якщо має місце зміна напряму виробничої діяльності. Підставою для перегляду терміну дії дозволу є письмові звернення установ державної санітарно-епідеміологічної служби, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадськості (п. 9 Постанови КМУ від 13.03.2002 р. № 302).

Ще одним регулятивним інструментом держави в сфері охорони атмосферного повітря є державна експертиза. Так, для визначення безпеки для здоров'я людини та екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва нових і реконструкції діючих підприємств та інших об'єктів проводиться державна екологічна і санітарно-гігієнічна експертиза (ст. 25 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» [4]).

Метою її проведення є запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах (ст. 4 Закону України «Про екологічну експертизу» [16]). Таким чином, екологічна експертиза покликана попередити негативний вплив на атмосферне повітря та оцінити прийнятність впливу від планованої діяльності на певній території та його відповідність нормам і стандартам.

Для цього замовники екологічної експертизи надають в документації на об'єкти державної екологічної експертизи інформацію про ефективність і досконалість передбачуваних заходів щодо охорони атмосферного повітря від забруднення, забезпечення захисту населення і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу антропогенних фізичних, хімічних та біологічних факторів (п. 5, 7, ст. 15 Закону України «Про екологічну експертизу»).

До 17 лютого 2011 року в Україні діяла редакція Закону України «Про екологічну експертизу», яка відносила до об'єктів державної екологічної експертизи : 1) державні інвестиційні програми, проекти схем розвитку і розміщення продуктивних сил, розвитку окремих галузей народного господарства; 2) проекти генеральних планів населених пунктів, схем районного планування, схем генеральних планів промислових вузлів, схем розміщення підприємств у промислових вузлах і районах, схем упорядкування промислової забудови, інша передпланова і передпроектна документація; 3) інвестиційні проекти, техніко-економічні обґрунтування і розрахунки, проекти і робочі проекти на будівництво нових та розширення, реконструкцію, технічне переозброєння діючих підприємств; документація з перепрофілювання, консервації та ліквідації діючих підприємств, окремих цехів, виробництв та інших промислових і господарських об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, в тому числі військового та оборонного призначення; 4) проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в галузі забезпечення екологічної (в тому числі радіаційної) безпеки, охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, діяльності, що може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища; 5) документація з впровадженню нової техніки, технологій, матеріалів і речовин (у тому числі тих, що закупаються за кордоном), які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу; 6) документація щодо генетично модифікованих організмів, що призначаються для використання у відкритій системі (ст. 14 Закону України «Про екологічну експертизу»). Таким чином державні органи мали можливість оцінити та попередити негативний вплив на атмосферне повітря від стаціонарних і пересувних джерел викидів ще на етапі планування забудови територій, конкретизувати його і надати більш точну оцінку на етапі проектування конкретного об'єкту, що може справляти негативний вплив на повітря.

Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2001р. № 3038-VI [17] були внесені суттєві зміни до ст.14 Закону України «Про екологічну експертизу», якими фактично виключено із об'єктів державної екологічної експертизи інвестиційні проекти, техніко-економічні обґрунтування і розрахунки, проекти і робочі проекти на будівництво нових, розширення, реконструкцію, технічне переозброєння діючих підприємств, схеми генеральних планів промислових вузлів, схеми розміщення підприємств у промислових вузлах і районах, схеми упорядкування промислової забудови, інша передпланова і передпроектна документація.

Що стосується проектів будівництва, то експертиза, згідно нового Закону повинна проводитися експертними організаціями незалежно від форми власності і до її проведення потрібно залучати експертів з питань екології, санітарного та епідеміологічного благополуччя, охорони праці та інших галузей. Експертиза є обов'язковою лише для об'єктів IV та V категорій складності, а об'єкти I-III категорій складності можуть уникнути експертизи.

Статтею 39 даного Закону передбачено, що лише позитивні висновки державної екологічної експертизи є підставою для відкриття фінансування проектів і програм чи діяльності. Позитивні висновки надаються у випадку відповідності діяльності чи проекту вимогам законодавства, державних санітарних та будівельних норм і правил. У разі недоліків проекту чи документації можуть надаватися обов'язкові до виконання замовниками умови. Оцінювання впливу забруднення повітря на здоров'я населення відбувається в процесі санітарно-епідеміологічної (гігієнічної) експертизи, яку проводять установи СЕС.

Одним з важливих механізмів державного регулювання охорони атмосферного повітря є встановлення санітарно-захисних зон (далі СЗЗ) навколо підприємств.

СЗЗ встановлюються метою забезпечення оптимальних умов життєдіяльності людини в районах житлової забудови, масового відпочинку і оздоровлення населення при визначенні місць розміщення нових,

реконструкції діючих підприємств та інших об'єктів, які впливають або можуть впливати на стан атмосферного повітря, встановлюються санітарно-захисні зони (ст. 24 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»).

СЗЗ встановлюється з розрахунку неперевищення шкідливих виробничих чинників (шкідливі викиди, теплове і електромагнітне випромінювання, радіація, шуми, тощо) за межі установлених граничнодопустимих величин.

Основні вимоги щодо організації та функціонування таких СЗЗ вміщуються в Державних санітарних правилах планування та забудови населених пунктів, затверджених наказом МОЗ України від 19.06.1996 р. № 173 (редакція від 02.10.2009 р.) (далі - ДСП) [18]. Вони містять вимоги про необхідність відокремлення від житлової забудови промислових, сільськогосподарських та інших об'єктів, що є джерелами забруднення навколишнього середовища хімічними, фізичними та біологічними факторами при неможливості створення безвідходних технологій.

ДСП деталізують норму про неперевищення гранично допустимих величин, вимагаючи дотримання концентрацій або інших характеристик шкідливих факторів на рівні їхніх гігієнічних нормативів (ГДК, ГДР) на зовнішній межі санітарно-захисної зони, відносно житлової забудови. Для курортно-рекреаційної зони на межі СЗЗ слід дотримуватися рівня 0,8 від значення нормативів ГДК.

Санітарно-захисну зону слід встановлювати від джерел шкідливості до межі житлової забудови, ділянок громадських установ, будинків і споруд, в тому числі дитячих, навчальних, лікувально-профілактичних установ, закладів соціального забезпечення, спортивних споруд та ін., а також територій парків, садів, скверів та інших об'єктів зеленого будівництва загального користування, ділянок оздоровчих та фізкультурно-спортивних установ, місць відпочинку, садівницьких товариств та інш., в тому числі:

- для підприємств з технологічними процесами, які є джерелами забруднення атмосферного повітря шкідливими, із неприємним запахом хімічними речовинами та біологічними факторами, безпосередньо від джерел

забруднення атмосфери організованими викидами (через труби, шахти) або неорганізованими викидами (через ліхтарі будівель, димлячі і паруючі поверхні технологічних установок та інших споруд, тощо), а також від місць розвантаження сировини, промпродуктів або відкритих складів;

- для підприємств з технологічними процесами, які є джерелами шуму, ультразвуку, вібрації, статичної електрики, електромагнітних та іонізуючих випромінювань та інших шкідливих факторів від будівель, споруд та майданчиків, де встановлено обладнання (агрегати, механізми), що створюють ці шкідливості;

- для теплових електростанцій, промислових та опалювальних котелень – від димарів та місць зберігання і підготовки палива, джерел шуму;

- для санітарно-технічних споруд та установок комунального призначення, а також сільськогосподарських підприємств та об'єктів - від межі об'єкта (п. 5.4 ДСП)[18].

Розміри санітарно-захисних зон для промислових підприємств та інших об'єктів, що є джерелами виробничих шкідливостей, встановлюються відповідно до ДСП при підтвердженні достатності розмірів цих зон за "Методикой расчета концентраций в атмосферном воздухе вредных веществ, содержащихся в выбросах предприятий" (ОНД—86), розрахунками рівнів шуму та електромагнітних випромінювань з урахуванням реальної санітарної ситуації (фонового забруднення, особливостей рельєфу, метеоумов, рози вітрів та ін.), а також даних лабораторних досліджень щодо аналогічних діючих підприємств та об'єктів (п. 5.5. ДСП).

На практиці виділяють два види СЗЗ - нормативна та фактична. Нормативна СЗЗ - мінімальна санітарно-захисна зона для окремих видів виробництв залежно від класу небезпеки, розмір якої визначено ДСП. Фактична СЗЗ - санітарно-захисна зона, розмір якої встановлюється для конкретного промислового чи іншого виробничого об'єкта залежно від ступеня його впливу на навколишнє середовище і можливої небезпеки для здоров'я населення відповідно до санітарного законодавства (Розділ 1 Інструкції за Наказом

Мінприроди від 09.03.2006 р. №108 в редакції від 05.12.2014 р.). Фактична СЗЗ може і не співпадати із нормативною, тобто бути більшою чи меншою в залежності від рівня впливу об'єкта на довкілля.

Розміри санітарно-захисної зони можуть бути зменшені, якщо в результаті розрахунків та лабораторних досліджень буде встановлено, що на межі житлової забудови та прирівняних до неї об'єктів концентрації шкідливих речовин в атмосферному повітрі, рівні шуму, вібрації, ультразвуку, електромагнітних та іонізуючих випромінювань, статичної електрики не перевищують гігієнічні нормативи.

СЗЗ також може бути збільшена при необхідності та належному техніко-економічному та гігієнічному обґрунтуванні (але не більше, ніж в 3 рази) у випадку, якщо об'єкт проектується з впровадженням нової технології; відсутні способи очищення викидів; неможливо знизити надходження в навколишнє середовище хімічних речовин, електромагнітних та іонізуючих випромінювань та інших шкідливих факторів до меж, встановлених нормативами;

- житлові забудови, оздоровчі та інших прирівняні до них об'єкти, що знаходяться з підвітряного боку відносно підприємств. Якщо трикратне збільшення санітарно-захисної зони не забезпечує припинення впливу підприємства на стан довкілля, слід приймати рішення про зміну технології виробництва, що передбачає зниження викидів шкідливих речовин в атмосферу, його перепрофілювання або закриття (п. 5.7 ДСП).

Законодавство також дозволяє обрати певним чином альтернативу для «проблемних» об'єктів. Так, якщо внаслідок порушення встановлених меж та режиму санітарно-захисних зон виникає необхідність у відселенні жителів, виведенні з цих зон об'єктів соціального призначення або здійсненні інших заходів, юридичні особи, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування повинні вирішувати питання про фінансування необхідних робіт і заходів та строки їхньої реалізації (ч. 2 ст. 24 Закону України «Про охорону атмосферного повітря») [4].

Основою для встановлення санітарно-захисних зон є санітарна класифікація підприємств, виробництв та об'єктів, що наводиться у означених ДСП, разом із конкретними розмірами СЗЗ для таких об'єктів в залежності від їхньої потужності. У разі організації нових, не вивчених в санітарно-гігієнічному відношенні виробництв та технологічних процесів, а також будівництва (реконструкції) великих підприємств I та II класів небезпеки та їхніх комплексів, що можуть несприятливо впливати на стан навколишнього середовища та здоров'я населення, розміри санітарно-захисних зон слід встановлювати у кожному конкретному випадку з урахуванням даних про ступінь впливу на навколишнє середовище аналогічних об'єктів, які функціонують у державі або за кордоном та відповідних розрахунків (п. 5.8. ДСП).

Порядок прийняття рішення про збільшення чи зменшення нормативного розміру СЗЗ міститься в ДСП. Так, розміри санітарно-захисних зон для нових видів виробництв, підприємств та інших виробничих об'єктів з новими технологіями, а також зміна цих зон (збільшення чи зменшення) для підприємств і виробництв I—III класів небезпеки затверджуються Головним державним санітарним лікарем України на підставі висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи проектних матеріалів на будівництво зазначених об'єктів. Зміна розмірів санітарно-захисних зон для підприємств та інших виробничих об'єктів IV—V класів небезпеки затверджується головними державними санітарними лікарями адміністративних одиниць на підставі висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи проектних матеріалів на будівництво зазначених об'єктів (п. 5.9. ДСП) [18].

Режим СЗЗ не дозволяє розміщення у них житлових будинків з придомовими територіями, гуртожитків, готелів, будинків для приїжджих, аварійних селищ; дитячих дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл, лікувально-профілактичних та оздоровчих установ загального та спеціального призначення зі стаціонарами, наркологічних диспансерів; спортивних споруд, садів, парків, садівницьких товариств; охоронних зон джерел водопостачання, водозабірних споруд та

споруд водопровідної розподільної мережі. Не допускається використання для вирощування сільськогосподарських культур, пасовищ для худоби земель санітарно-захисної зони підприємств, що забруднюють навколишнє середовище високотоксичними речовинами та речовинами, що мають віддалену дію (солі важких металів, канцерогенні речовини, діоксини, радіоактивні речовини та ін.). Можливість сільськогосподарського використання земель санітарно-захисних зон, що не забруднюються вищепереліченими речовинами, слід визначати за погодженням з територіальними органами Міністерства агропромислової політики та продовольства (далі – Мінагропрому) і МОЗ України (п. 5.10 ДСП).

У промислові райони, відділені від сельбищної території санітарно-захисною зоною шириною 1000 м і більше, не слід включати підприємства харчової, медичної, легкої та інших видів промисловості, на продукцію яких і умови праці робітників можуть негативно впливати викиди виробництв високого класу шкідливості (п. 5.11. ДСП).

У СЗЗ допускається розташовувати пожежні депо, лазні, пральні, гаражі, склади (крім громадських та спеціалізованих продовольчих), будівлі управлінь, конструкторських бюро, учбових закладів, виробничо-технічні училища без гуртожитків, магазини, підприємства громадського харчування, поліклініки, науково-дослідні лабораторії, пов'язані з обслуговуванням даного та прилеглих підприємств, приміщення для чергового аварійного персоналу та добової охорони підприємств за встановленим списочним складом, стоянки для громадського та індивідуального транспорту, місцеві та транзитні комунікації, ЛЕП, електростанції, нафто- і газопроводи, свердловини для технічного водопостачання, водоохолоджуючі споруди, споруди для підготовки технічної води, каналізаційні насосні станції, споруди оборотного водопостачання, розсадники рослин для озеленення підприємств та санітарно-захисної зони (п. 5.12 ДСП). Для затвердження розміру СЗЗ слід розробити в першу чергу проект організації санітарно-захисної зони. Реалізація заходів, передбачених у СЗЗ даного об'єкту, повинна бути першочерговою (п. 5.14 ДСП). Територія СЗЗ має бути

розпланованою та упорядкованою. Так, визначається мінімальна площа озеленення санітарно-захисної зони в залежності від її ширини (п. 5.13 ДСП).

Таким чином, законодавство визначає основні вимоги щодо організації СЗЗ довкола об'єктів, які можуть здійснювати негативний вплив на довкілля та здоров'я громадян, надаючи таким об'єктам можливість перевищувати встановлені законодавством нормативи ГДВ та ГДР забруднюючих речовин. Можливість забруднювати територію СЗЗ з перевищенням нормативів служить негативним стимулом для впровадження заходів щодо зменшення викидів. Це призводить до того, що значні території навколо таких об'єктів піддаються постійному забрудненню, що може поширюватися з часом і за межі СЗЗ та впливати негативно на довкілля[15].

Одними з важливих механізмів державного регулювання охорони атмосферного повітря виступають державний облік та моніторинг якості атмосферного повітря.

Державному обліку в галузі охорони атмосферного повітря підлягають об'єкти, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей та на стан атмосферного повітря. Обліку підлягають види та обсяги забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря; види і ступені впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря (ст. 31 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»)[4]. Державний облік у галузі охорони атмосферного повітря здійснюється за єдиною системою у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Згідно Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря (Постанова КМУ від 13 грудня 2001 р. № 1655), державний облік ведеться з метою забезпечення державного контролю; розроблення державних, регіональних, місцевих екологічних програм та програм у галузі охорони здоров'я, здійснення інших заходів щодо зменшення ступеня забруднення атмосферного повітря; регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря із стаціонарних та пересувних джерел, ступенів впливу на його стан фізичних та біологічних факторів. Державний облік включає взяття на облік об'єктів, які справляють шкідливий

вплив; ведення на об'єктах первинного обліку стаціонарних джерел викидів забруднюючих речовин; складення державної статистичної звітності в галузі охорони атмосферного повітря; проведення інвентаризації викидів та обсягів забруднюючих речовин на зазначених об'єктах. Взяття на державний облік зазначених об'єктів, які справляють шкідливий вплив, здійснює Мінприроди. Для взяття на державний облік такими об'єктами проводиться інвентаризація видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, видів і ступенів впливу на його стан фізичних та біологічних факторів[15].

Інструкція Мінприроди №177 від 10.05.2002 р. «Про порядок та критерії взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря», встановлює критерії взяття на державний облік об'єктів у залежності від видів і обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, та обов'язкові вимоги щодо єдиного на території України порядку подання матеріалів для взяття на державний облік юридичних осіб, що здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря із стаціонарних джерел. На державний облік беруться об'єкти, якщо в їхніх викидах присутня хоча б одна забруднююча речовина (або група речовин), потенційний викид якої рівний або перевищує величину, зазначену в Переліку забруднюючих речовин та порогових значень потенційних викидів[19].

Суб'єкти господарювання проводять інвентаризацію видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря і за результатами інвентаризації встановлюють необхідність взяття їх на державний облік за критеріями, наведеними в Інструкції. Можуть бути випадки, що на об'єкті, який перебуває на державному обліку, потенційний обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря зменшився до рівня, нижчого порогових значень. Тоді територіальні органи Мінприроди можуть зняти його з обліку на підставі обґрунтованих документів та пояснювальної записки із зазначенням причин зменшення викидів.

На об'єктах, узятих на державний облік, ведеться за встановленою формою первинна звітна документація, що стосується стаціонарних джерел викидів, роботи установок очищення газів, виконання заходів, пов'язаних із зменшенням обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. На підставі зазначеної документації складається державна статистична звітність, яка в установленому порядку надається територіальним органам Держкомстату та Мінприроди за місцезнаходженням підприємства. Форми № 2—ТП (повітря) (річна) та № 2—ТП (повітря) (квартальна) подають юридичні особи, які взяті на державний облік територіальними органами Мінприроди за місцезнаходженням за обсягами потенційних викидів забруднювальних речовин в атмосферу. Детальний порядок подачі та заповнення форм передбачено в Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень за станом атмосферного повітря (№ 2—ТП (повітря) (річна) та № 2—ТП (повітря) (квартальна) "Звіт про охорону атмосферного повітря"), затвердженої Держкомстатом України 30.12.2004 №674.

Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря є складовою державної системи моніторингу навколишнього природного середовища та проводиться з метою отримання, збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про викиди забруднюючих речовин та рівень забруднення атмосферного повітря, оцінки та прогнозування його змін і ступеня небезпечності та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень у галузі охорони атмосферного повітря. Порядок організації та проведення моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря затверджено Постановою КМУ від 30.03.1998 р. № 391 (редакція від 30.10.2013 р.). Система моніторингу - це відкрита інформаційна система, пріоритетами функціонування якої є захист життєво важливих екологічних інтересів людини і суспільства; збереження природних екосистем; відвернення кризових змін екологічного стану довкілля і запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям[15].

Мінприроди здійснює моніторинг атмосферного повітря та опадів (вміст забруднюючих речовин - ЗР), у тому числі радіонуклідів, транскордонне перенесення

ЗР); джерел промислових викидів в атмосферу (вміст ЗР, у тому числі радіонуклідів); державне еколого-геологічне картування території України для оцінки стану геологічного середовища та його змін під впливом господарської діяльності; наземних і морських екосистем (фонова кількість ЗР, у тому числі радіонуклідів); звалищ промислових і побутових відходів (склад відходів, вміст ЗР, у тому числі радіонуклідів). МОЗ України проводить моніторинг (у місцях проживання і відпочинку населення, у тому числі на природних територіях курортів) - атмосферного повітря (вміст шкідливих хімічних речовин); фізичних факторів (шум, електромагнітні поля, радіація, вібрація, тощо). З метою отримання вихідних даних для моніторингу підприємства, установи і організації незалежно від їхнього підпорядкування і форм власності, діяльність яких призводить чи може призвести до погіршення стану довкілля, зобов'язані здійснювати екологічний контроль за виробничими процесами та станом промислових зон, збирати, зберігати та безоплатно надавати дані і/або узагальнену інформацію для її комплексного оброблення.

Державний контроль за дотриманням законодавства з охорони атмосферного повітря здійснюють Державна екологічна інспекція (далі – ДЕІ), а також місцеві державні адміністрації. ДЕІ, функції щодо якої визначенні відповідним Положенням, затвердженим Указом Президента України від 13.04.2011 р. №454/2011, входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для забезпечення реалізації державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, у тому числі щодо охорони атмосферного повітря[20].

У відповідності із Законом України «Про гідрометеорологічну діяльність» від 18.02.1999 р. № 443-XIV контроль за дотриманням законодавства про охорону атмосферного повітря також покладено на органи національної гідрометеорологічної служби[15]. Крім того, такий контроль здійснює МОЗ України та його територіальні органи. Спеціалізованим органом, на який покладається обов'язок контролю за дотриманням законодавства про охорону

навколишнього природного середовища у тому числі і охорони атмосферного повітря в системі МОЗ України, є Державна санітарно-епідеміологічна служба (СЕС) та її територіальні органи. Вони здійснюють спостереження за станом атмосферного повітря за хімічними, біологічними та фізичними показниками, збирають і опрацьовують інформацію про стан атмосферного повітря, прогнозують і виявляють тенденції про зміни його стану.

Державний контроль у галузі охорони атмосферного повітря здійснює державна автомобільна інспекція МВС України. Во контролює виконання заходів щодо охорони атмосферного повітря від шкідливо впливу автотранспорту. Виробничий контроль у галузі охорони атмосферного повітря здійснюють суб'єкти господарювання, які в своїй діяльності використовують джерела шкідливих хімічних, біологічних і фізичних впливів на атмосферне повітря і які призначають осіб що відповідають за проведення виробничого контролю в галузі охорони атмосферного повітря.

У здійсненні заходів з охорони атмосферного повітря активну роль відіграють добровільні громадські формування, а також громадські інспектори охорони навколишнього природного середовища.

Діяльність контролюючих органів у галузі охорони атмосферного повітря має своїм завданням упередження та виявлення правопорушень у галузі охорони атмосферного повітря, притягнення до адміністративної, кримінальної та цивільно-правової відповідальності осіб, винних у порушенні екологічних норм і правил законодавства про охорону атмосферного повітря. Треба відмітити, що порядок здійснення контролю за охороною атмосферного повітря визначається не тільки спеціальним екологічним законодавством. Наприклад, ст. 19 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV регламентує державний контроль та нагляд за господарською діяльністю.

ДЕІ відповідно до діючого Положення[20] здійснює контроль за дотриманням вимог законодавства про охорону атмосферного повітря щодо: виконання запланованих і затверджених загальнодержавних, галузевих або регіональних природоохоронних програм; наявності та додержання дозволів на

викиди забруднюючих речовин; забезпечення безперебійної ефективної роботи і підтримання у справному стані споруд, устаткування та апаратури для очищення викидів і зменшення рівнів впливу фізичних та біологічних факторів; додержання нормативів у галузі охорони атмосферного повітря; додержання екологічних показників нафтопродуктів (бензину автомобільного та дизельного палива), які реалізуються шляхом оптової та роздрібною торгівлі суб'єктами господарювання; порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери і атмосферних явищ у господарських цілях; надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан атмосферного повітря, визначення видів і обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря.

До організаційно економічних заходів з охорони атмосферного повітря відносять екологічний податок, відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону атмосферного повітря, надання суб'єктам господарювання податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідходних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій або очисних споруд.

Так, екологічним податком, у відповідності до Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, замінено збори за забруднення навколишнього середовища. Екологічний податок - загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється із фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів у природному середовищі, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їхніми виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1.04.2009 р. (п. 14.1.57 Податкового кодексу)[21].

Об'єктом оподаткування є обсяг та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря, і для цього кодексом передбачено диференційовані ставки податку за викиди 1 тонни окремих речовин та їхніх

сполук (25 речовин, таких як аміак, ацетон, озон, важкі метали, феноли та формальдегіди тощо), а також для забруднюючих речовин (та сполук), які не увійшли до списку окремих речовин та відносяться до I—IV класів небезпечності (ст. 243 Податкового кодексу). Для інших речовин, які не увійшли до списку та на які не встановлено клас небезпечності, встановлено ставки податку залежно від орієнтовно небезпечних рівнів (ОБРВ) впливу таких речовин в повітрі населених пунктів (ст. 243 ч. 3 Податкового кодексу). Для решти забруднюючих речовин (сполук), які не мають класу небезпечності та ОБРВ, ставки податку встановлюються такі, як за викиди речовин I класу небезпечності (ст. 243 ч. 5 Податкового кодексу). Нововведенням Податкового кодексу є також оподаткування викидів оксиду вуглецю, як парникового газу (ст. 243 ч.4 Податкового кодексу).

Відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону атмосферного повітря є обов'язком всіх суб'єктів, які експлуатують стаціонарні та пересувні джерела викидів. Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону атмосферного повітря, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від екологічного податку (ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3]). Розмір заподіяної шкоди визначається відповідно до Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, затвердженої наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 10.12.2008 № 639 (редакція від 10.12.2008 р.)[22]. Методика встановлює порядок визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами суб'єктів господарювання (п. 1.2. Методики). Методику застосовують державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища при розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в

атмосферне повітря, що виявлені за результатами державного контролю за додержанням суб'єктами господарювання вимог природоохоронного законодавства (п. 1.4 Методики).

Наднормативними викидами забруднюючих речовин вважаються викиди забруднюючих речовин, які перевищують затверджені гранично допустимі викиди, установлені дозволом на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами; викиди забруднюючих речовин, на які відсутній дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, включаючи окремі забруднюючі речовини, викиди яких підлягають регулюванню відповідно до законодавства, викиди, що здійснюються з перевищенням технологічних нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин із устаткування, затверджених відповідно до законодавства; залпові викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які кількісно та якісно передбачені технологічними регламентами виробництв і перевищують трикратне значення граничнодопустимого викиду відповідно до законодавства; залпові викиди забруднюючих речовин, які не передбачені технологічними регламентами виробництв; аварійні викиди (п. 2.1 Методики)[22].

Факт наднормативного викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря встановлюється державними інспекторами при перевірці суб'єктів господарювання інструментально-лабораторним методом контролю та розрахунковими методами (п. 2.1. Методики). За результатами перевірки складається акт перевірки, де розраховується розмір шкоди за наднормативний викид. У разі добровільної несплати шкоди, заподіяної виробничою діяльністю суб'єктів господарювання за понаднормативні викиди; державні інспектори мають право звертатися до суду із вимогою про стягнення шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення законодавства про охорону та використання атмосферного повітря. Також такі позови мають право пред'являти й органи прокуратури (ст. 37 Закону « Про охорону навколишнього природного

середовища») та громадські природоохоронні об'єднання (ст. 21 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Надання податкових, кредитних та інших пільг державою у разі впровадження ними маловідходних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, здійснення інших природоохоронних заходів, що мають на меті зменшення викидів в атмосферне повітря та зменшення рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на повітря становить економічний стимул для охорони атмосферного повітря. Так, наприклад у 2008 році були запроваджені певні податкові пільги для стимулювання заходів із енергозбереження, зокрема звільнення від оплати податку на прибуток, податку на додану вартість та ввізного мита товарів та об'єктів, які працюють на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів. Проте отримані суми коштів в результаті пільг повинні бути спрямовані платником на збільшення обсягів виробництва. Звільняється також від оподаткування прибуток підприємств, що включені до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням енергозберігаючих заходів та енергоефективних проектів[15].

Державою також передбачено механізм пріоритетного кредитування заходів щодо забезпечення раціонального використання та економії паливно-енергетичних ресурсів та кредитування на пільгових умовах об'єктів, які сприяють енергозбереженню.

Участь держави у фінансуванні екологічних заходів і будівництві об'єктів екологічного призначення здійснюється за рахунок Державного бюджету України, та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів. Для фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища утворюються Державний та місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища (ст. 47 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» [3]).

2 ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗМІНИ КЛІМАТУ

2.1 Умови правового забезпечення впровадження і реалізації механізмів Кіотського протоколу

Важливе місце в галузі правового регулювання охорони атмосферного повітря в Україні відіграють питання щодо зменшення викидів парникових газів та запобігання зміні клімату. Україна із дня незалежності виступає активним учасником міжнародного природоохоронного співробітництва і тому практична реалізація положень низки ратифікованих Україною міжнародних конвенцій, стратегій, договорів в галузі охорони атмосферного повітря, зміни клімату є ваговою складовою нормотворчої діяльності в питаннях охорони атмосферного повітря.

Як відомо, ключовим міжнародним документом в вирішенні питань зміни клімату виступає Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату, прийнята у Ріо-де-Жанейро 5.06.1992 р. Конвенцію ратифіковано відповідним Законом України «Про ратифікацію Україною Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату» від 29.10.1996 року за № 435-96 ВР[23].

Вирішення питань на законодавчому рівні у сфері зменшення викидів парникових газів та запобігання зміні клімату, здійснюється в першу чергу за рахунок створення системи ефективних заходів з оцінки антропогенних викидів, що пов'язане з ратифікацією Україною Кіотського протоколу 04.02.2004 року до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

Загалом, активний переговорний процес щодо умов запровадження Кіотського протоколу розпочався під час Четвертої сесії Конференції Сторін, яка відбулася у 1998р. у Буенос-Айресі. Було прийнято так званий “Буенос-Айресський план дій”, що передбачав, перш за все, досягнення згоди щодо

практичних деталей впровадження Кіотського протоколу та ефективного здійснення положень Конвенції, включаючи розробку та узгодження на міжнародному рівні норм, правил і процедур запровадження гнучких механізмів, правил і процедур забезпечення дотримання зобов'язань відповідно до вимог Кіотського протоколу, включаючи заходи стосовно покарання або примусу. Протокол зобов'язав розвинені країни та країни з перехідною економікою зменшити свої викиди з 2008 до 2012 року на 5,2% порівняно з 1990 роком, а Україні – не перевищувати рівень викидів у 1990 році[24].

Визначальною стала також 7-а сесія Конференції Сторін у Маракеші (Марокко) 29 жовтня – 9 листопада 2001 року, на якій було прийнято рішення створити міжнародний кадастр і координаційно-інформаційний центр з питань передачі еколого-безпечних технологій (ЕБТ), відповідно до Кіотського Протоколу. Всі Сторони, а особливо ті, що є країнами, які розвиваються, або країнами з перехідною економікою, закликані вдосконалювати стимулюючі умови для передачі ЕБТ шляхом усунення бар'єрів, зміцнення правового регулювання в галузі охорони довкілля, забезпечення справедливої торгової політики, використання податкових пільг, охорону інтелектуальної власності, транспарентність затвердження експорту та податкові пільги для передачі ЕБТ, включати передачу ЕБТ у свою національну політику, в тому числі в галузі охорони довкілля, наукових досліджень і розробок.

Кожна з сесій Конференції Сторін затверджує ряд принципів та механізмів, щодо регулювання викидів парникових газів, які повинні виконуватися сторонами.

Україна, як діюча Сторона Конвенції та Протоколу повинна дотримуватись цих принципів. Правове забезпечення в країні вирішення питань щодо зміни клімату можливе за врахування ряду важливих положень.

Так, слід зауважити, що зобов'язання Сторін у Рамковій Конвенції розглядаються в контексті концепції сталого розвитку. Оскільки Сторони мають право на сталий розвиток і повинні йому сприяти, їх політика і заходи в галузі захисту клімату від антропогенних змін мають відповідати конкретним

умовам кожної зі Сторін і бути інтегрованими у національні концепції сталого розвитку чи програми економічного розвитку[24].

Відповідно до Конвенції Сторони зобов'язані розробляти, періодично поновлювати, публікувати та надавати Конференції Сторін національні кадастри антропогенних викидів із джерел і адсорбції поглиначами усіх парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом від 16 вересня 1987р.

Сторони також подають Конференції Сторін інформацію про політику і заходи, вжиті або передбачені Стороною для реалізації Конвенції, конкретну оцінку впливу, який політика і заходи здійснюють вплив на антропогенні викиди із джерел абсорбції поглиначами парникових газів протягом звітного періоду. Сторони формулюють, публікують, регулярно поновлюють і здійснюють національні (у відповідних випадках - регіональні) програми, які містять заходи з пом'якшення наслідків зміни клімату.

До зобов'язань Сторін відноситься співробітництво у розробці, застосуванні та розповсюдженні методів, процесів і технологій, які дають можливість знизити або припинити викиди парникових газів у всіх відповідних секторах, включаючи енергетику, транспорт, промисловість, сільське господарство, лісове господарство і видалення відходів.

Сторони мають сприяти раціональному використанню поглиначів і нагромаджувачів усіх парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом. Поглиначами та нагромаджувачами є ліси, океани та інші надземні, прибережні й морські екосистеми.

Сторони мають співпрацювати і сприяти проведенню наукових, технічних, технологічних, соціально-економічних та інших досліджень, систематичних спостережень і створення банків даних, пов'язаних зі зміною клімату, з метою зменшення до мінімуму, негативних наслідків для здоров'я людей, економіки, навколишнього середовища. Вони повинні сприяти повному відкритому й оперативному обміну відповідною науковою, технічною,

технологічною, соціально-економічною та юридичною інформацією з питань зміни клімату та різних стратегій реагування.

Сторони не можуть ефективно виконати взяті на себе зобов'язання без належної освіти, підготовки кадрів і просвіти населення з питань зміни клімату, без широкого залучення у цей процес громадськості, у тому числі неурядових організацій.

Кожна зі Сторін проводить національну політику і здійснює відповідні заходи у пом'якшенні негативних наслідків зміни клімату шляхом обмеження викидів парникових газів і захисту та підвищення якості своїх поглиначів і нагромаджувачів парникових газів.

Розглянуті положення служать певного роду орієнтиром відповідно до якого відбувається формування в національному повітроохоронному законодавстві напрямку, пов'язаного з регулюванням зміни клімату. Так, Україною підготовлено проект Національної стратегії зі зміни клімату, створено Міжвідомчу комісію з забезпечення виконання конвенції[25].

Для виконання взятих на себе зобов'язань Україна має йти двома шляхами: перший - збереження природних ресурсів, здатних поглинати ПГ та зменшувати їх викиди шляхом реалізації проектів спільного впровадження та розвитку більш чистих виробництв. Другий здійснюється з використанням так званих гнучких механізмів Кіотського протоколу: Торгівля квотами на викиди, спільне впровадження (СВ) та механізм чистого розвитку (МЧР), які сприятимуть досягненню кінцевої мети Конвенції (рис. 2.1)[24,25].

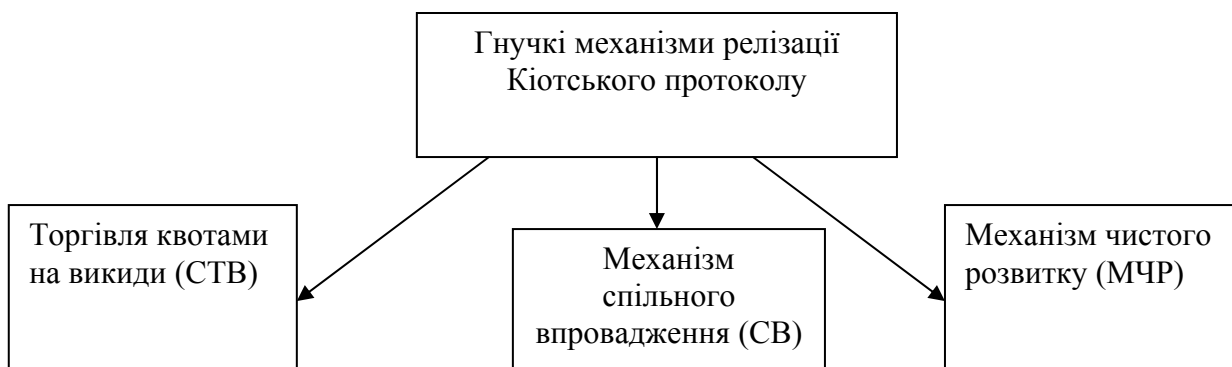

Рис. 2.1 – Гнучкі механізми реалізації Кіотського протоколу.

Торгівля квотами на викиди або система торгівлі викидами в Україні як один з механізмів реалізації Кіотського протоколу потребує більш детального розгляду з боку її правового аналізу.

На міжнародному рівні, як відомо, можливість передачі права на викиди від одного суб'єкта іншому та механізми її реалізації безпосередньо передбачена Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Механізми системи торгівлі викидами (СТВ) відповідають гнучким механізмам реалізації Кіотського протоколу: торгівля викидами (ст.17 Кіотського протоколу), Спільне впровадження (ст. 6), Чистий розвиток (ст. 12)[23].

Міжнародна торгівля викидами. дозволяє країнам, успішні дії яких призвели до зменшення викидів, передати різницю між встановленим у Кіото базовим рівнем та фактичними викидами іншій стороні Протоколу. Цей механізм є його найбільш суперечливим моментом. Справа в тому, що об'єктом торгівлі в даному випадку виступає різниця між фактичними викидами країни та зобов'язаннями, які залежать від викидів країни в 1990 р., котрий прийнято за базовий при розрахунках. Внаслідок економічного спаду в країнах з перехідною економікою, зокрема в Україні та Росії, без проведення будь-яких робіт із запобігання утворенню парникових газів виникли великі надлишки невикористаних дозволів на викиди парникових газів. Такі надлишки отримали назву "гаряче повітря", і це є одним із моментів, навколо якого точаться дискусії щодо коректності екологічного інструменту, котрий надає одним країнам переваги над іншими.

Разом з тим, необхідно прийняти за основу поступові темпи економічного зростання (не зважаючи на існуючу економічну кризу) країн з перехідною економікою і, виходячи з цього, вже говорити про можливість застосування такого механізму, як міжнародна торгівля викидами. Економічне зростання, при досить повільних темпах зміни технологій та обладнання підприємств, безумовно призведе до того, що через деякий час ці країни будуть у повному обсязі використовувати весь дозволений обсяг викидів. І в цьому

випадку механізм такої торгівлі виступає як своєрідна форма стимулювання цих країн до здійснення ефективної екологічної політики і застосування новітніх технологій з метою скорочення викидів парникових газів, що повністю відповідає духу Кіотського протоколу.

Спільне впровадження в цілому - це можливість передати або отримати право на додаткові скорочення викидів, якщо вони утворилися внаслідок спільної розробки і реалізації проектів, спрямованих на скорочення антропогенних викидів або на збільшення абсорбції парникових газів. Така процедура передбачена ст. 6 Кіотського протоколу і повинна відповідати ряду умов: а) проект є спільним для країн і був схвалений сторонами; б) придбання одиниць скорочення є доповненням внутрішніх заходів з метою виконання обов'язків з викидів парникових газів; в) проект передбачає додаткові скорочення викидів, яких не можна було досягти іншим шляхом; г) сторони виконують свої обов'язки щодо скорочення викидів.

Основним суперечливим моментом в цьому випадку є відсутність обмежень щодо проектів спільного впровадження, які реалізуються. Тут варто зазначити, що не завжди проект, внаслідок якого відбувається скорочення викидів парникових газів, базується на новітніх чи екологічно чистих технологіях. А тому цим механізмом можуть скористатися промислово розвинені країни для "проштовхування" своїх застарілих технологій на ринки країн з перехідною економікою або ж для переносу в ці країни вуглецево інтенсивних виробництв. Однак при дотриманні „екологічних” обмежень щодо проектів і технологій, які пропонуються до реалізації, цей механізм може відігравати значну роль в технічному переозброєнні таких країн та стимулювати виконання ними обов'язків щодо скорочень викидів.

Механізм Чистого розвитку передбачено ст. 12 Кіотського протоколу. Він є подібним до механізму Спільного впровадження і полягає в тому, що промислово розвинені країни для виконання своїх кількісних зобов'язань купують сертифіковані третьою стороною одиниці скорочення викидів, які отримано в результаті інвестування в проекти скорочення викидів, які

здійснюються в країнах, що розвиваються (тобто в тих країнах, які не мають кількісних зобов'язань щодо скорочень викидів)[24, 26].

Варто зазначити, що вказані механізми передбачені Кіотським протоколом, стороною якого виступає Україна як держава. Зважаючи на це, участь у цих механізмах на даному етапі може брати лише держава. Участь в механізмах, передбачених Кіотським протоколом, суб'єктів господарювання можлива лише після створення відповідного законодавчого регулювання.

Законодавство України не передбачає можливість торгівлі викидами, але й не забороняє її. Так, відповідно до пункту “д” ст. 41 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” передбачається “надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при ... здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища...”[3]. Відсутність правового регулювання СТВ дозволяє розглядати їх на початковому етапі в якості саме таких пільг, а в подальшому має тенденції до розширення та становлення СТВ як самостійного елемента економічного механізму охорони навколишнього природного середовища.

З практичної точки зору, зміст СТВ полягає в тому, що після того як підприємство внаслідок проведення цілеспрямованої політики щодо зменшення обсягів забруднення навколишнього природного середовища досягає його, у нього залишається нереалізоване право на викиди забруднюючих речовин. Але в економічному плані це не дає нічого, крім досить невеликої економії коштів, які залишаються у підприємства і повною мірою не виправдовують затрат.

Подібність мети та змісту механізмів СТВ на міжнародному та національному рівнях дозволяє використовувати розроблені в Кіотському протоколі механізми як модельні для побудови механізмів їх реалізації на внутрішньому рівні.

Тривале панування адміністративно-командних методів в галузі охорони навколишнього природного середовища та відсутність практики застосування

ефективних економічних важелів, їх декларативність створюють ряд перешкод для застосування СТВ.

Регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарних джерел здійснюється відповідно до ст. 11 Закону України „Про охорону атмосферного повітря” (в редакції Закону від 21 червня 2001 року): «Для забезпечення екологічної безпеки, створення сприятливого середовища життєдіяльності, запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище здійснюється регулювання викидів найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України»[4].

Перелік забруднюючих речовин переглядається Кабінетом Міністрів України не рідше одного разу на п'ять років за пропозицією спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань довкілля та природних ресурсів - Мінприроди і спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони здоров'я – МОЗ.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами можуть здійснюватися після отримання дозволу, який видається територіальним органом Мінприроди за погодженням із територіальним органом МОЗ.

Перелік установ, організацій та закладів, яким надається право на розробку документів, що обґрунтовують обсяги викидів для підприємств, установ, організацій та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності, визначається, як зазначалось у попередньому розділі, Мінприроди.

Дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря видаються за умов неперевищення протягом терміну їх дії встановлених нормативів екологічної безпеки; неперевищення нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; дотримання вимог до технологічних процесів у частині обмеження викидів забруднюючих речовин.

Постановою КМУ від 29 листопада 2001 р. №1598 „Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню” встановлено, що[25]:

- до найбільш поширених забруднюючих речовин відносяться: оксиди азоту; бенз(а)пірен; двоокис та інші сполуки сірки; оксид вуглецю; озон; речовини у вигляді суспендованих твердих частинок (мікрочастинки та волокна); свинець та його сполуки; формальдегід;

- до небезпечних забруднюючих речовин відносяться: метали та їх сполуки; органічні аміни; леткі органічні сполуки; стійкі органічні сполуки; хлор, бром та їх сполуки; фтор та його сполуки; ціаніди; фреони; арсен та його сполуки.

Дозвіл на викиди є адміністративним актом, яким на підставі подання передбачених законодавством документів та з урахуванням екологічної та санітарно-епідеміологічної обстановки, дається дозвіл підприємству на забруднення навколишнього природного середовища.

Згідно з національною правовою доктриною адміністративний акт не може бути предметом оплатної передачі. В більшості випадків в нормативно-правових актах міститься пряма заборона щодо передачі такого дозвільного документа іншим суб'єктам. Разом з тим, певну допомогу може надати той факт, що передбачено розробку гранично допустимих викидів на одиницю маси за одиницю часу та на одиницю продукції чи сировини. Це дозволяє сформулювати для кожного підприємства технологічні норми викидів парникових газів та становити квоти для кожного підприємства.

В такий спосіб, в якості адміністративного акту виступає не сам дозвіл на викиди, а лише рішення про його розподіл (перерозподіл). Надане підприємству на підставі обґрунтованих норм право на викиди, яке не використовується внаслідок проведених технологічних змін, виступає вже як нереалізоване право (додатковий привілей, стимул), які можуть бути предметом угоди.

На окрему увагу заслуговує розгляд юридичної природи дозволу на забруднення та можливостей його передачі у випадку запровадження моделі сертифікації невикористаних квот або одиниць викидів. В цьому випадку сертифікат який підтверджує скорочення викидів та кількісні показники скорочення, затверджений у встановленому порядку може розглядатись як документ подібний до цінних паперів[25].

Реалізація СТВ на практиці має відбуватися наступним чином. Підприємство, яке отримало можливість реалізувати право на невикористані викиди забруднюючих речовин (надалі – Підприємство 1), робить заявку в дозвільний орган Мінприроди України (наприклад, територіальне управління) про наявність надлишку дозволів на викиди і готовність їх реалізувати відповідно до законодавства (Рис. 2.2). Обласне управління реєструє цю заявку, про що сповіщає підприємство. Підприємство, яке бажає отримати додаткові права на забруднення навколишнього природного середовища (надалі – Підприємство 2), у свою чергу подає заявку в обласне управління Мінприроди про своє бажання і готовність заключити угоду. Ця заявка також реєструється, про що сповіщається заявник.

Для встановлення можливості укладення угоди Мінприроди перевіряє такі факти:

1. Реальну наявність у Підприємства 1 надлишків обсягів викидів, а також причину їх виникнення (модернізація, як наслідок простою підприємства, зміна технологій тощо).

2. Чи є у підприємств борги по так званім “екологічним виплатам” (непогашені штрафи, несплачені екологічні позови).

3. Чи не викличе угода переуступки прав на забруднення ситуацію, за якої будуть перевищуватись гранично допустимі концентрації шкідливих речовин у навколишньому природному середовищі цього регіону.

Перевіривши ці факти, управління Мінприроди дає висновок про можливість укладення угоди. У випадку позитивного висновку Підприємство 1 і Підприємство 2 отримують право укласти угоду продажу прав на викиди.

Вказана схема може дещо видозмінюватись у випадку, коли уповноважений природоохоронний орган бере на себе лише контролюючі функції щодо дотримання екологічного законодавства суб'єктами господарювання, а функціями пошуку партнерів, верифікації умов торгівлі викидами та сертифікації буде займатись недержавний орган – суб'єкт господарювання. В такому випадку схема виглядатиме наступним чином (Рис. 2.3):

Рис 2.2 - Схема реалізації СТВ в Україні[25].

Рис 2.3 - Схема реалізації СТВ в Україні (варіант 2).

Таким чином, при такому варіанті основне навантаження лягає на незалежного верифікатора, який вирішує питання щодо можливості укладання угоди, наявності надлишків викидів та причину їх утворення, підшукує партнерів. Такий орган діє в тісному контакті з природоохоронними органами та, у разі необхідності, органами санітарного контролю. Така діяльність повинна здійснюватись на підставі спеціальних дозволів (можливо ліцензій) та відповідати вимогам законодавства про обмеження монополізму та забезпечення конкуренції.

Побудова та функціонування СТВ має здійснюватись з урахуванням наступних принципів:

- пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності;
- гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;
- науково обґрунтованого нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;
- поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;
- дозвільного характеру діяльності;
- оплатного характеру діяльності;
- підзвітності органам державної влади;
- добровільності при укладенні СТВ;
- відкритості екологічної інформації та врахування думки громадськості.

В якості основних обмежуючих факторів при укладанні договорів торгівлі викидами можна розглядати санітарно-гігієнічні та міжнародні вимоги. Так, географічні і санітарно-гігієнічні обмеження, встановлюються державою на підставі комплексних наукових досліджень. Невід'ємною складовою цього критерію є природно-кліматичні умови. Наприклад, приземна концентрація озону являє проблему влітку, тому з екологічних міркувань небажано допускати торгівлю, яка б збільшувала викиди прекурсорів озону в літні місяці.

Міжнародні обмеження є похідними від зобов'язань, які добровільно бере на себе держава – сторона міжнародних договорів. Так, для України максимальний рівень викидів парникових газів для України встановлено Кіотським протоколом[25].

Зважаючи на це, держава повинна постійно контролювати сумарний викид парникових газів суб'єктами господарювання, аби він не перевищував обмежень, встановлених в протоколі. Для цього необхідно запровадити єдиний державний реєстр або базу даних щодо суб'єктів майбутньої торгівлі

(наприклад, відповідно до вимог ст. 5 Кіотського протоколу наявність такого реєстру по парниковим газам (в Україні – національна система оцінки антропогенних викидів із джерел і абсорбції поглиначами всіх парникових газів) є обов'язковою.

Для ефективного функціонування СТВ необхідне проведення ряду змін, які б допомогли точно визначити юридичну природу дозволу на викиди, врегулювавши статус невикористаних прав на викиди та умови визнання їх об'єктом торгівлі; необхідним є внесення змін до Закону України „Про охорону атмосферного повітря” в частині надання можливості продажу права на викиди як заохочення за проведення ефективної природоохоронної політики.

Що стосується інвентаризації викидів та створення національної системи оцінки антропогенних викидів в Україні здійснено створення державного кадастру викидів парникових газів.

В процесі формування СТВ потрібні внесення змін[24] також до інвестиційного, бюджетного, податкового, адміністративного законодавства.

Інвентаризація викидів парникових газів за 1990 – 1998 рр., а також прогнози макроекономічних показників та оцінки викидів CO₂ на період до 2020 року показують, що Україна протягом першого періоду дії зобов'язань за Кіотським протоколом (2008 – 2012 рр.) без додаткових витрат дотримувалась кількісних обмежень. Крім того, Україна має значний потенціал для участі у міжнародному процесі торгівлі квотами на викиди парникових газів, оскільки не досягне рівня виробництва 1990 року (таблиця 2.1 – на прикладі валових викидів CO₂ ТЕС) навіть серед країн СНД. Отже, є можливість залучати зовнішні фінансові ресурси до розвитку економіки в обмін на певні квоти.

Крім того, Україна на сьогодні залишається однією з найбільш інвестиційно привабливих країн для реалізації механізмів Кіотського протоколу через порівняно низьку питому вартість заходів зі скорочення викидів парникових газів, модернізації промисловості (у 10-25 разів нижча, ніж в індустріально розвинутих країнах).

Таблиця 2.1 – Валові викиди CO₂, ТЕС, млн. т[25]

Країна	1990	1995	2000	2002	2010	2020
1	2	3	4	5	6	7
Азербайджан	20,8	15,4	15,7	14,0	18,5	24,1
Вірменія	11,3	2,2	1,7	1,0	1,1	1,8
Білорусь	39,7	23,6	20,9	21,4	26,3	32,0
Грузія	5,9	0,7	1,1	0,2	0,5	
Казахстан	90,1	77,9	72,7	57,8	79,5	96,1
Киргизстан	4,6	1,8	1,5	1,4	2,1	2,7
Молдова	12,9					
Російська Федерація	708,5	516,9	487,8	470,2	690,2	739,3
Таджикистан	1,8	0,2	0,3	0,1	0,6	0,7
Туркменістан	8,7					
Узбекістан	39,6	28,3	29,4	28,5		
Україна	164,2	101,0	64,4	71,4	75,3	78,6
СНД	1105,1	768,0	695,5	666,8	894,0	975,3

Примітка: Без урахування щодо валових викидів CO₂ Грузії (2020р.), Молдови (1995-2020рр.), Туркменістану (1995-2020 рр.), Узбекістану (2010-2020 рр.)

За даними, наведеними в Національній стратегії України щодо спільного впровадження й торгівлі викидами, протягом 2008-2012 рр. потенціал скорочення викидів парникових газів в нашій державі досяг майже 700 млн. тонн CO₂, за ринкової ціни у 8 дол. за тону CO₂.

Розвиток процесів продажу невеликої частини надлишкових дозволів на викиди має вже сьогодні принести нашій країні фінансові ресурси та технології, що буде сприяти створенню відповідного фонду і акумулюванню стартового капіталу для “декарбонізації” національної економіки через скорочення питомого енергоспоживання.

Але на шляху здійснення таких перспектив є і певні перешкоди. Ще не сформована до кінця належна правова база для регулювання процедур для впровадження механізмів Кіотського протоколу, особливо законів, що регулюють право власності на “одиниці встановлених обсягів” та “сертифіковані скорочення викидів”[24].

Перешкодами на шляху застосування механізмів Кіотського протоколу Україною залишається також безсистемна, нерегулярна та неповна інвентаризація викидів ПГ, досить повільне формування національної системи оцінки викидів та поглинання ПГ, національної системи підготовки, оцінки, реєстрації та верифікації проектів спільного впровадження.

Тому основними зобов'язаннями країни у рамках Кіотського протоколу виступають:

- представлення національних даних щодо рівня накопичення вуглецю у 1990 р. та у наступних роках;
- підвищення ефективності використання енергії у відповідних секторах національної економіки;
- забезпечення належного функціонування національної системи підготовки, оцінки, реєстрації та верифікації проектів спільного впровадження (СВ);
- забезпечення належного функціонування національної системи оцінки викидів та поглинання парникових газів, яка має включати всі інституційні, правові та процедурні механізми.

В цьому контексті прийняття та затвердження нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію положень Кіотського протоколу національному рівні є вирішальним.

2.2 Стан правового забезпечення вирішення проблеми зміни клімату

Для успішного застосування механізмів Кіотського протоколу першочерговим виявилось створення певної інформаційної бази, яка б

визначала та забезпечувала впровадження наступних послідовних кроків. Природньо, така база повинна була формуватися в рамках створення вже згадуваної національної системи оцінки антропогенних викидів. Юридичне закріплення створення такої системи почалося із вступом в дію положень Кіотського протоколу. Так, визначальними стали Розпорядження КМУ від 18 серпня 2005 року № 346-р «Про затвердження Національного плану заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату»[27], Указ Президента України від 12 вересня 2005 року № 1239/2005 «Про координатора заходів щодо виконання зобов'язань України за Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотським протоколом до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату»[28], які визначили необхідність основи створення національної системи.

Правова підтримка створення національної системи оцінки антропогенних викидів сьогодні забезпечується низкою прийнятих нормативно-правових актів серед яких ключовим є Постанова КМУ від 21.04.2006 р. № 554 «Про затвердження Порядку функціонування національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар» [29].

Порядок визначає механізм функціонування національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар. Порядок визначає, що національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів (далі - національна система) - це система організаційно-технічних заходів щодо спостереження, збирання, оброблення, передачі і збереження інформації, необхідної для оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів. Вона охоплює всі види діяльності, які призводять (можуть призвести) до антропогенних викидів парникових газів в атмосферне повітря із джерел (підприємства, цехи, агрегати, установки,

транспортні засоби тощо), а також ті, що пов'язані з абсорбцією парникових газів.

Відповідно до Постанови метою національної системи є виконання вимог Кіотського протоколу та рішень Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату зокрема:

- оцінка даних про антропогенні викиди та абсорбцію парникових газів;

- підготовка і подання національного кадастру антропогенних викидів та абсорбції парникових газів і національного повідомлення з питань зміни клімату відповідно до Кіотського протоколу.

Функціонування національної системи повинно здійснюватися шляхом:

- планування та проведення суб'єктами господарювання щорічної інвентаризації антропогенних викидів та абсорбції парникових газів;

- узагальнення результатів інвентаризації;

- складання національного кадастру антропогенних викидів та абсорбції парникових газів і контроль за його якістю;

- забезпечення архівного зберігання інформації національного кадастру антропогенних викидів та абсорбції парникових газів і матеріалів до нього.

На підставі даних інвентаризації щороку готується національний кадастр антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, а також національне повідомлення з питань зміни клімату та досліджень, пов'язаних з покращенням якості оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів.

Відповідно до Постанови забезпечення функціонування національної системи покладається на Мінприроди.

В розвиток розглядаємої Постанови та інших нормативних документів, серед яких Постанова КМУ від 22.02.2006 р. № 206 "Про затвердження Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів, спрямованих на зменшення обсягу антропогенних викидів або збільшення абсорбції парникових газів згідно з Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН про зміну

клімату”[30] було видано Накази Мінприроди від 17.07.2006 року №341 “Про затвердження Вимог до документів, у яких обґрунтовуються обсяги антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, для отримання листа-підтримки власником джерела викидів, на якому планується реалізація проекту спільного впровадження”, та Наказ від 17.07.2006 року №342 “Про затвердження Вимог до підготовки проектів спільного впровадження”[31,32]. Відповідно до першого документи, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, мають певною мірою стимулювати розвиток національної системи оцінки антропогенних викидів, шляхом щорічного поновлення системи інвентаризації та внесення відповідних змін до національного кадастру. Другий Наказ визначає всебічне врахування оцінки антропогенних викидів при підготовці проектів спільного впровадження, яка повинна включати оцінку антропогенних викидів парникових газів у розрізі джерел викидів, оцінку обсягу витоків, оцінку сумарного обсягу викидів парникових газів у результаті виконання проекту, оцінку антропогенних викидів та/або абсорбції парникових газів у розрізі джерел для базового сценарію, оцінку скорочення антропогенних викидів парникових газів у результаті виконання проекту.

Визначальною є також Постанова КМУ від 12. 04.2007 р. № 612 „Про утворення Національного агентства екологічних інвестицій України”[33]. Положення Постанови визначають Національне агентство екологічних інвестицій України (далі – Нацекоагентство), як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони навколишнього природного середовища на забезпечення реалізації державної політики у сфері регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату, стимулювання інвестицій в охорону навколишнього природного середовища.

Оцінку перших кроків щодо імплементації в Україні положень Рамкової Конвенції та Кіотського протоколу надає Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 року

Про стан та проблеми імплементації Україною Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату” №658/2007 від 20.07.2007 р.[34]. Указ визначав необхідність: забезпечення вдосконалення національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар; опрацювання питання щодо запровадження розподілу обсягів викидів парникових газів для окремих галузей економіки України; реєстрації у двомісячний строк в секретаріаті Конвенції встановленої кількості викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів в Україні; прийняття у двомісячний строк в секретаріаті Конвенції національного реєстру антропогенних викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів; вдосконалення методологічного забезпечення визначення обсягів викидів парникових газів згідно з Керівними принципами проведення національної інвентаризації антропогенних викидів парникових газів, розробленими Міжурядовою групою експертів з питань зміни клімату; перегляду порядку взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, з метою створення максимально повного переліку підприємств, які мають джерела викидів парникових газів; забезпечення належної підготовки, попереднього обговорення громадськістю та своєчасного подання до секретаріату Конвенції щорічних національних кадастрів антропогенних викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів в Україні.

Регулювання питань щодо зменшення викидів парникових газів та запобігання зміні клімату здійснюється також на підставі низки інших нормативно-правових документів (Додаток А, табл. А.1), зокрема Постанови КМУ від 22 лютого 2008 року № 221 „Про затвердження Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій у період дії зобов'язань сторонами Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату”, Розпорядження КМУ від 1 жовтня 2008 року № 1294-

р „Про операції з одиницями (частинами) установленної кількості”, Наказу Національного агентства екологічних інвестицій України від 25 червня 2008 року № 33 „Про затвердження вимог до підготовки проектів спільного впровадження”, Наказу Національного агентства екологічних інвестицій України від 24 жовтня 2008 року № 58 „Про Порядок проведення національної інвентаризації антропогенних викидів із джерел та поглинання поглиначами парникових газів”, Постанови КМУ від 29.01.2009 р. №90-р «Про укладення договору між Національним агентством екологічних інвестицій України та Організацією з розробки нових енергетичних та промислових технологій (Японія)», затвердженого у новій редакції Постановою КМУ від 05.03.2009 р. №272-р Національного плану заходів з реалізації положень Кіотського протоколу, Постанови КМУ від 07.09.2011 р. №851-р «Про операції з одиницями (частинами) установленної кількості» тощо.

3 ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

3.1 Джерела міжнародного права та права Європейського Союзу у галузі охорони атмосферного повітря

На даний час безумовно зрозуміло, що більшість екологічних проблем носять глобальний характер і не замикаються в рамках однієї країни, а вимагають спільних зусиль усіх сусідніх держав у їхньому рішенні. Останнє, як вже зазначалось в роботі, приводить до необхідності дій з міжнародного співробітництва.

Згадане твердження великою мірою стосується і заходів щодо охорони атмосферного повітря, якість якого напряму пов'язана з екологічною кризою, що поглиблюється в Україні. Існуюча на даний час необхідність тісного співробітництва у вирішенні гостро сталих екологічних проблем, першочергово проблем навколишнього середовища в трансграничному контексті вимагає ефективною практичною реалізацією положень низки ратифікованих Україною міжнародних конвенцій, стратегій, договорів в галузі охорони атмосферного повітря, зміни клімату, зокрема:

- Конвенції про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1977 рік);
- Конвенції про трансграничне забруднення повітря на великі відстані (1979 рік);
- Віденської конвенції про охорону озонового шару (Відень, 1985 рік);
- Конвенції про оперативне оповіщення про ядерну аварію (Відень, 1986);
- Конвенції про допомогу у випадку ядерної аварії чи радіаційної аварійної ситуації (Відень, 1986);

- Монреальського протоколу по речовинах, що руйнують озоновий шар (Монреаль, 1987);
- Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату (Ріо-де-Жанейро 1992);
- Конвенції про охорону біологічного різноманіття (Ріо-де-Жанейро 1992);
- Конвенції про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у трансграничному контексті (Еспо, Фінляндія, 1991);
- Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі (СОЗ) (Стокгольм, 2001) та інш.

Реалізація перелічених, а також інших природоохоронних конвенцій тісно пов'язана з реалізацією Національного плану дій по охороні навколишнього середовища для сталого розвитку України в рамках Довгострокової стратегії розвитку країни, що передбачає виконання екологічних програм і проектів, у тому числі що стосуються вище названих конвенцій[23].

Вирішення питань ефективного правового регулювання проблеми забруднення атмосфери в державі ґрунтується на необхідності суворого дотримання положень та зобов'язань конвенцій та договорів, найбільш важливих у відношенні міжнародної охорони атмосферного повітря.

Процеси інтеграції України до Європейського співтовариства, адаптації національного екологічного законодавства до європейських норм та вимог, потребують ретельного вивчення та аналізу принципів європейського права з охорони навколишнього середовища, зокрема розгляду питань правового забезпечення охорони атмосферного повітря в рамках ЄС.

Галузь законодавства ЄС з охорони атмосферного повітря та, зокрема, забезпечення його якості є найбільш чисельною за прийнятими документами серед екологічного законодавства Співтовариства (табл. 3.1). Вона налічує більше 30 нормативно-правових документів, серед яких 18 Директив ЄС, 2 Регламенти та 10 Рішень.

Таблиця 3.1 – Стан нормативно-правової бази екологічного законодавства ЄС

Сфера дії	Директиви	Регламенти	Рішення	Разом
Горизонтальне законодавство	5	2		7
Якість атмосферного повітря	18	2	10	30
Поводження з відходами	17	3	8	28
Охорона водних ресурсів	11	0	1	12
Охорона природи та збереження біорізноманіття	4	6	1	11
Контроль за промисловим забрудненням та управління його ризиками	6	2	7	15
Хімічні речовини та генетично модифіковані організми	8	5	4	17
Шумове забруднення	10			10
Ядерна безпека та захист від радіації	5	3		8
Цивільна оборона		1	7	8

Директиви, як нормативно-правові акти ЄС, що мають юридично обов'язкову силу, закріплюють правила загального характеру в розглядаємії сфері і є обов'язковими для виконання на всій території Співтовариства. Регламенти встановлюють правила поведінки загального характеру і мають пряму дію і чітку ціль щодо виконання встановлених вимог. Рішення відносяться до індивідуальних актів, що є обов'язковими для сторін, яким вони адресуються і служать інструментом правозастосування.

До заходів, спрямованих на охорону атмосферного повітря та поліпшення його якості, належать розроблення граничних або цільових показників якості навколишнього повітря, розроблення комплексних стратегій боротьби з наслідками транскордонного забруднення (зокрема кислотні дощі, евтрофікація тощо) за допомогою встановлення та затвердження національних квот на викиди в повітря, а також визначення ефективних методів зниження забруднення на цільових територіях за допомогою комплексних програм, таких як Auto-Oil I та II, і впровадження спеціальних заходів для обмеження викидів і підвищення стандартів виробництва[35].

З метою підсилення вимог до «рівнів якості повітря, що не спричиняють серйозних негативних наслідків і ризиків для здоров'я людини та

навколишнього середовища», на рівні Співтовариства діє тематична стратегія боротьби із забрудненням повітря під назвою «Чисте повітря для Європи» (далі скорочено - CAPE). Стратегію CAPE почали впроваджувати у березні 2001 р. Вона включає технічний аналіз і розроблення політики, що заклали підвалини для тематичної стратегії боротьби із забрудненням повітря. Комісія затвердила тематичну стратегію 21 вересня 2005 р.

Стратегія боротьби із забрудненням повітря встановлює внутрішні цілі для ЄС та пропонує відповідні заходи для їхнього досягнення. Вона містить рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства, особливо щодо найнебезпечніших забруднювачів.

Ядро законодавства у сфері якості повітря становлять Директиви Ради та Рішення Ради ЄС. Ці інструменти можна умовно поділити на: 1) стандарти якості навколишнього повітря (граничні показники та керівні принципи); 2) вимоги до контролю якості продукції та обробки матеріалів та 3) моніторинг і обмін інформацією.

1) Стандарти якості навколишнього повітря (граничні показники та керівні принципи) визначають:

- Рамкова Директива 96/62/ЄС (та додаткові Директиви 2004/107/ЄС, 2002/3/ЄС, 2000/69/ЄС та 1999/30/ЄС), що встановлює базові принципи загальної стратегії визначення та встановлення цільових показників якості навколишнього повітря з метою уникнення, запобігання або зменшення шкідливого впливу на організм людини та навколишнє середовище, а також базові принципи оцінки якості навколишнього повітря у країнах-членах ЄС, інформування громадськості щодо небезпечних граничних показників і поліпшення якості повітря там, де вона є незадовільною. Директива спрямована на перегляд Європейського законодавства щодо наявності забруднювачів, які становлять ризик для здоров'я людини[26].

- Директива 2001/81/ЄС встановлює національні квоти на викиди забруднювачів, що призводять до підкислення та евтрофікації вод, а також

шкідливих для озонового шару з метою забезпечення повнішої охорони довкілля та здоров'я людини від негативних наслідків.

- Директива 96/61/ЄС (з актами, що містять зміни та доповнення) стосується комплексних заходів для запобігання та контролю забруднення. Ця Директива спрямована на запобігання й мінімізацію викидів у повітря, воду і ґрунт, а також викидів відходів сільськогосподарської та промислової діяльності в країнах ЄС. Вона передбачає заходи для досягнення високого рівня захисту довкілля. Цей документ регламентує види промислової та сільськогосподарської діяльності, внаслідок яких значно забруднюється довкілля, такі як енергетика, виробництво та переробка металів, видобування корисних копалин, хімічна промисловість, управління переробленням та знищенням відходів, тваринництво тощо.

- Директива 84/360/ЄЕС щодо забруднення повітря промисловими об'єктами. Директива визначає механізми комплексного підходу до запобігання та контролю промислових забруднень;

- Директива 96/82/ЄС щодо контролю основних небезпек аварійних ситуацій з небезпечними речовинами (Директива «Seveso II»);

2) Вимоги до контролю якості продукції та обробки матеріалів забезпечують:

- Директива 99/13/ЄС щодо викидів летких органічних сполук у разі використання органічних розчинників;

- Директива 98/70/ЄС (зі змінами та доповненнями 2000/71 /ЄС) щодо якості бензину та дизельного палива;

- Директива 93/12/ЄЕС (зі змінами і доповненнями 99/32/ЄС) щодо вмісту сірки у рідкому пальному;

- Директива 94/63/ЄС щодо викидів унаслідок зберігання і реалізації бензину та моторного палива;

- Директива 99/94/ЄС щодо палива та викидів вуглекислого газу (CO₂) новітніми пасажирськими транспортними засобами;

- Рішення 2002/159/ЄС щодо даних про якість палива;

- Рішення 88/540/ЄЕС щодо Монреальського Протоколу (стосовно тоншання озонового шару);

- Директива 70/220/ЄЕС (з актами, що містять зміни і доповнення) щодо узгодження законодавства країн-членів ЄС у сфері заходів з протидії забрудненню повітря викидами транспортних засобів;

- Директива 88/77/ЄЕС (з актами, що містять зміни і доповнення) щодо узгодження законодавства країн-членів ЄС у сфері заходів з протидії забрудненню повітря газоподібними викидами, які утворюються під час роботи дизельних двигунів, встановлених на транспортних засобах;

- Директива 2001/80/ЄС щодо встановлення обмежень на викиди окремих забруднювачів у повітря великими агрегатами згоряння та інш.

3) Моніторинг та обмін інформацією регламентують:

- Рішення 93/389/ЄЕС (змінене і доповнене Рішенням 1999/296/ЄС) щодо моніторингу викидів вуглекислого газу (CO₂) та інших парникових газів;

- Рішення 86/277/ЄЕС щодо Протоколу про довгострокове фінансування.

Європейський Союз бере найактивнішу участь у такому питанні як у міжнародний процес боротьби зі зміною клімату. На міжнародному рівні це полягає у ратифікації Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та підписанні Кіотського протоколу до неї, участі у міжнародних конференціях, робочих групах та зустрічах із цих питань. На рівні Європейського Союзу боротьба із зміною клімату полягає у виробленні власної стратегії, що містить зобов'язання, взяті на себе Європейським Співтовариством згідно з міжнародно-правовими документами, та імплементації її на практиці як на рівні держав-членів, так і на рівні самого Співтовариства.

Як сторона Конвенції, Європейське Співтовариство бере на себе зобов'язання розробляти політику і вживати необхідних заходів для зменшення викидів парникових газів.

Відповідно до Кіотського протоколу Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (який ЄС ратифікував у травні 2002 року). Європейський Союз зобов'язався зменшити викиди на 8%, як Союз в цілому, розділяючи квоти між

державами-членами. Країни мають певну свободу дій у визначенні заходів, спрямованих на зменшення викидів. Зокрема, був встановлений режим «торгівлі квотами», що дозволяє розвинутим країнам купувати та продавати квоти.

Кіотський протокол, як відомо, дозволяє використання різних гнучких механізмів: міжнародна торгівля квотами, спільна імплементація та механізм чистого розвитку.

У 2000 році Європейська Комісія прийняла Європейську програму зі зміни клімату (ЄПЗК). Мета цієї програми полягає у визначенні та розвитку усіх необхідних елементів стратегії ЄС для імплементації Кіотського протоколу, а також забезпеченні зменшення викидів ЄС на 8% до 2008-2012 рр. — зобов'язання, яке Європейський Союз взяв на себе згідно із Кіотським протоколом.

Першочерговим завданням програми є розробка подальшої політики скорочення викидів парникових газів і заходів, спрямованих на зменшення таких викидів у сфері енергетики, транспорту та промисловості. Для реалізації програми було створено ряд робочих груп: гнучкі механізми (три ринкових механізми: торгівля квотами, спільна імплементація та механізм чистого розвитку); енергопостачання; енергоспоживання; транспорт; промисловість; дослідження[35].

Кожна з цих робочих груп розробила та подала Європейській Комісії звіт про можливі ініціативи для зменшення викидів парникових газів. У результаті цього, в червні 2001 року Комісія опублікувала Звіт щодо ЄПЗК.

Європейська стратегія зі зміни клімату передбачає дії Європейського Співтовариства у таких основних напрямках:

- скорочення викидів парникових газів;
- торгівля квотами;
- ефективне використання енергії;
- використання альтернативних джерел енергії;
- „поглинувачі" парникових газів.

Найбільш розвинутим є перший напрямок, який полягає у впровадженні механізму для моніторингу викидів парникових газів і заходів зі зменшення викидів окремих парникових газів (особлива увага приділяється CO₂ та фторованим парниковим газам).

Щодо торгівлі квотами, то на рівні Співтовариства були розроблені схеми для викидів парникових газів, що дозволяє вести торгівлю квотами у межах Співтовариства.

Досягнення поставлених цілей зі зменшення викидів парникових газів здійснюється за допомогою регулювання питань, які стосуються зміни клімату у різних сферах суспільного життя. Зокрема, найактивніше таке регулювання відбувається у сфері енергетики та транспорту. Вживаються заходи для збереження енергії, підвищення ефективності енергії, яка використовується, вкладаються кошти у розвиток альтернативних джерел енергії.

У сфері транспорту докладаються зусилля для зменшення викидів від автомобільного транспорту. Транспортна галузь — одна з найбільш небезпечних для зміни клімату в Співтоваристві. Транспорт дає 26% усіх викидів CO₂. Він є також джерелом викидів інших парникових газів. Була розроблена Стратегія Співтовариства для покращення ефективності палива пасажирських автомобілів. Стратегія передбачає заключення угоди з виробниками автомобілів для покращення економії палива транспортних засобів.

Питання зменшення викидів тісно пов'язане з промисловою діяльністю, зокрема із зменшенням забруднень від промислових підприємств, використання чистих технологій.

Найменш розвинутим напрямком є питання збереження «поглинувачів» парникових газів, що, перш за все, пов'язано з відсутністю відповідного міжнародно-правового механізму.

Загалом, основними перешкодами, що виникають на шляху боротьби зі зміною клімату Європейське Співтовариство називає політичні труднощі в імплементації механізмів, які інтегрують питання зміни клімату в економічну

та секторну політику; малий вплив програм зі збереження та зменшення споживання енергії.

Механізм моніторингу викидів парникових газів, встановлений у Співтоваристві, дозволяє точніше і регулярніше оцінювати прогрес, зроблений зі зменшення викидів з метою дотримання зобов'язань Європейського Співтовариства згідно із Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату та Кіотським протоколом.

Механізм моніторингу викидів парникових газів регулюється Рішенням Ради 93/389/ЄС від 24 червня 1993 року щодо механізму моніторингу викидів CO₂ і інших парникових газів, що було доповнено Рішенням 1999/296/ЄС[36].

Рішення встановило механізм, призначений для моніторингу у державах-членах усіх антропогенних викидів парникових газів, які не контролюються Монреальським протоколом і оцінки прогресу, досягнутого у сфері забезпечення відповідності зобов'язанням Співтовариства щодо зміни клімату.

Відповідно до встановлених Європейською Комісією заходів держави-члени ЄС повинні розробляти, публікувати, впроваджувати та періодично поновлювати національні програми для обмеження антропогенних викидів CO₂ з метою стабілізації викидів CO₂ до рівня 1990 року, виконання Співтовариством зобов'язань зі зменшення викидів усіх парникових газів, які не контролюються Монреальським протоколом, згідно з Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату та Кіотським протоколом, а також прозорого та точного моніторингу існуючого і планованого прогресу держав-членів.

Національні програми повинні включати:

- оцінку впливу політики та заходів на викиди і її впровадження в плани щодо CO₂ й інших парникових газів;
- інформацію про викиди таких газів: монооксид вуглецю (CO), окис азоту (NO_x), летючі органічні сполуки, інші, ніж метан, окиси сірки.

Що стосується вуглекислого газу (CO₂), метану (CH₄), окису азоту (NO_x), гідрофторвуглеців (ГФВ) і шестифтористої сірки (SF₆), держави-члени повинні також подавати наступну інформацію:

- антропогенні викиди для базових років;
- реєстри своїх антропогенних викидів за джерелом і видалення поглиначами;
- деталі національної політики та заходів, вжитих від початку базового року, які привели до зменшення викидів парникових газів.

Комісія щорічно оцінює національні програми, з метою оцінки прогресу в Співтоваристві, аби визначити, чи його достатньо для дотримання зобов'язань, взятих на себе Співтовариством на міжнародному рівні.

Європейське Співтовариство спочатку зосередило свою увагу лише на скороченні викидів CO₂ і залишило поза увагою інші парникові гази. Тому у 1996 році Рада доручила Комісії підготувати стратегію для зменшення викидів парникових газів, інших, ніж CO₂[26].

Зобов'язання Європейського Співтовариства згідно Кіотського протоколу щодо скорочення викидів парникових газів на 8% між 2008-2012 роками, порівняно з рівнем 1990 року біло виконано за рахунок впровадження схем торгівлі квотами на викиди всередині ЄС.

Питання торгівлі квотами між державами-членами Європейського Союзу розглядається у Зеленій книзі щодо торгівлі викидами парникових газів у межах Європейського Союзу та Комюніке Комісії Раді та Європейському Парламенту щодо політики ЄС і заходів зі зменшення викидів парникових газів: У напрямку до Європейської програми дій зі зміни клімату.

Кіотський протокол передбачає спільне виконання зобов'язань, тобто розподіл квот між державами-членами. Зменшення викидів на 8% було передбачено для Співтовариства, а не для кожної окремо взятої держави-члена.

Директива 2003/87/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 13 жовтня 2003 року встановила схему для викидів парникових газів, яка дозволяє торгівлю у межах Співтовариства, котра доповнює Директиву Ради 96/61/ЄС.

Директива встановила схеми торгівлі квотами викидів парникових газів для сприяння зменшенню викидів парникових газів економічно ефективним способом.

Згідно Директиви, з 1 січня 2005 року, усе устаткування, яке діє, і викидає парникові гази, повинне було мати відповідні дозволи, видані компетентними органами. Дозвіл містить деталі про назву й адресу оператора; діяльність і викиди установки; методологію та частоту моніторингу; вимоги щодо звітування про викиди та ін.

Кожна держава-член розробляє свій національний план, в якому вказує кількість квот, котрі планує надати на певний період. Держави-члени забезпечують вільне переміщення квот у межах Європейського Співтовариства [37].

У кінці кожного року оператор подає звіт компетентному органу щодо викидів парникових газів, вироблених підприємством протягом року. Передбачено штрафи за недотримання вимог. Щороку держави-члени подають до Комісії звіт про застосування Директиви. Комісія публікує річний звіт на основі цих звітів.

Останнім часом в ЄС більше уваги звертається на регулювання викидів інших ніж CO₂, парникових газів, зокрема фторованих парникових газів, таких як гідрофторвуглеці, перфторвуглеці та шестифториста сірка.

3.2 Перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення охорони атмосферного повітря в Україні з урахуванням міжнародного досвіду

Діючі на теперішній час міжнародні угоди з питань охорони і захисту атмосферного повітря регулюють широке коло питань. Виконання норм міжнародних права, викладених в них здійснюється шляхом проведення

відповідної національної політики країнами, що приєдналися до угод. В рамках виконання положень міжнародних договорів країни співробітничать шляхом прийняття та виконання спільних природоохоронних програм, проведення наукових досліджень, впровадження єдиних еколого-економічних механізмів та ін.

Подальший розвиток міжнародного співробітництва з охорони атмосферного повітря відбувається з огляду на існуючі та виникаючі загрози відповідно до схеми: з'являється певна екологічна проблема — створюються нові нормативно-правові акти — виникає нова предметна сфера регулювання або розширюється зміст вже існуючої предметної сфери. Останнім часом поява нових сфер правового регулювання міжнародного повітроохоронного права тісно пов'язана з вирішенням глобальних екологічних проблем, таких як зтоншення озонового шару, зміна клімату. Щодо останньої, то вона в останні роки вважається ключовою, найголовнішою загрозою людству, і багатьма країнами на міжнародному рівні сприймається навіть більшою ніж терористична угроза. Тому розвиток міжнародного повітроохоронного співробітництва так чи інакше розглядається через призму вирішення проблеми кліматичних змін.

Ключовим інструментом міжнародного співробітництва щодо пом'якшення негативних наслідків зміни клімату та зниження антропогенного навантаження на атмосферу Землі є, як вже було розглянуто в роботі, відповідна Рамкова конвенція. Однак у Конвенції визначені лише загальні напрямки міжнародного співробітництва по боротьбі із глобальною зміною клімату. Таким чином, практично відразу після прийняття документа очевидним стало завдання втілення ідей і принципів РКЗК на практиці. Документом спрямованим на практичну реалізацію ідей Рамкової конвенції, став Кіотський протокол до неї. Головним завданням документа стали конкретні кількісні зобов'язання, що накладаються на розвинені держави, і держави, що розвиваються, по скороченню або обмеженню національних

обсягів антропогенних викидів парникових газів у перший період його дії (2008-2012 гг.) у порівнянні з рівнем базового 1990 року[38].

Рамкова конвенція та Кіотський протокол не диктують странам учасникам обов'язкові схеми регулювання викидів парникових газів. Кожна із країн самостійно розробляє і приймає таку схему, виходячи зі своїх внутрішніх природних, соціально-економічних умов і пріоритетів.

Однак термін дії Киотського протоколу минув наприкінці 2012 р. Його продовження - не вирішує проблему, тому що протокол був покликаний лише запуснути механізм співробітництва й зниження викидів, дозволив випробувати ідеї, одержати досвід, без якого складно приймати серйозні зобов'язання.

Кіотський протокол зобов'язував тридцять вісім індустріально розвинених країн скоротити до 2008- 2012 гг. викиди CO₂ на 5% від рівня 1990 р.; Європейський Союз повинен був скоротити викиди CO₂ і інших парникових газів на 8%, США - на 7%, Японія - на 6%. З іншого боку перед Кіотським протоколом не стояло завдання досягнення стратегічної мети дворазового зниження викидів парникових газів. Це складне завдання, що не вирішити без скоординованих дій всіх країн.

Координація повинна фокусуватися на головному джерелі викидів - спалюванні вуглецевого палива, а також на знищенні лісів у тропічних країнах. Отже, завданням нової пост-киотської угоди є «поворот» світової економіки, насамперед енергетики до низковуглецевого сценарію розвитку, що знижує викиди в 2 рази до 2050 р., через впровадження нових механізмів підвищення енергоефективності економіки, використання нових і поновлюваних джерел енергії.

Для вирішення викладеного завдання всі розвинені країни (включаючи США) повинні прийняти зобов'язання - до 2020 р. досягти рівня викидів на 25-40% нижче, ніж в 1990 р.

Необхідно також прийняття провідними країнами, що розвиваються, зобов'язання щодо зниження (обмеження) викидів у чисельному форматі при

певній підтримці розвинених країн. Принципово важливо, щоб Китай, Індія, Мексика, ПАР, Бразилія та інші найбільші країни, що розвиваються, реалізували великомасштабні плани технічного переозброєння та «чистого» розвитку, що дозволить знизити їм рівні викидів на 15-30% нижче, ніж по базових сценаріях.

Нова міжнародна угода повинна включати за основу розробку п'яти принципів:

- викиди знижують всі розвинені країни й найсильніші країни, що розвиваються, залежно від рівня їхнього економічного розвитку та наявного потенціалу. Розвинені країни допомагають країнам, що розвиваються, знижувати викиди;

- вживається широкий спектр заходів по адаптації до зміни клімату;

- полегшується передача екологічно чистих технологій з низькими викидами парникових газів;

- країнам, що розвиваються, насамперед бідним і найбільш уразливим до змін клімату, надається фінансова підтримка;

- вживаються заходи щодо припинення знищення лісів у тропічних країнах.

Принципово важливо, щоб Угода містила принципи нової фінансової архітектури. Це повинні бути фінансові інститути та механізми з активним залученням приватного бізнесу і інноваційних рішень; з обсягом засобів на зниження викидів, передачу чистих технологій і адаптацію до змін клімату в країнах, що розвиваються, на суму порядку 10-30 млрд долл. у рік.

В основному всі країни схвалили стратегічну мету - 50% зниження глобальних викидів до 2050 р. Набагато складніше встановити короткострокові цілі, зокрема, на 2020 р. Складними є переговори, як по встановленню загальної мети для всіх розвинених країн, так і по національним цілям кожної країни. Економічні плани найбільших країн світу, насамперед країн Вісімки, Китаю й Індії, імовірно, складуть економічну основу чисельних зобов'язань на найближчу перспективу.

Так, відносно зниження викидів парникових газів Європейський Союз (27 країн) планує до 2020 р. зниження викидів до рівня на 20% нижче, ніж в 1990 р.; при належному сприянні інших країн зниження до рівня - 30%. Норвегія, Швейцарія планують прийняти зобов'язання аналогічні з ЄС: - 20 - 30% від рівня 1990 р.; Японія планує до 2020 р. знизити викиди на 14% (від рівня 2005 р.), що означає зниження на 6% нижче, ніж в 1990 р. США планують до 2020 р. знизити викиди на 15% (від рівня 2005 р.), що означає рівень 1990 р. Канада - до 2020 р. знизити викиди на 20% (від рівня 2006 р.), що означає рівень 1990 р. Росія - до 2020 р. стабілізувати - зупинити зростання викидів і потім їх знижувати. Україна планує до 2020 р. зниження викидів до рівня на 20% нижче, ніж в 1990 р.

Білорусь - до 2020 р. здійснити зниження викидів до рівня на 5- 10 % нижче, ніж в 1990 р. Південна Корея, ПАР, Мексика планують стабілізувати - зупинити зростання викидів і потім їх знижувати[39].

У відношенні підвищення енергоефективності економіки Європейський Союз прийняв стратегічний план розвитку енергетичних технологій, зниження споживання енергії на 20% до 2020 р. У США є спеціальний «план Обама» щодо розвитку енергетичних технологій, зниження споживання нафтопродуктів на 35% до 2030 р., створення національної системи торгівлі квотами як ефективного механізму регулювання.

Японія планує з 2003 по 2030 р. 30% зниження споживання енергії на одиницю ВВП. Росія планує до 2020 р. зниження на 40% споживання енергії на одиницю ВВП

Китай з 2005 по 2015 р. здійснює 20% зниження споживання енергії на одиницю ВВП і згодом подальші заходи щодо зниження питомого споживання енергії. Індія планує впровадити обов'язкові й добровільні заходи щодо підвищення енергоефективності економіки; знизити питомі викиди (карбоємкість економіки) на 1/3.

Що стосується поновлюваних джерел енергії, то Європейський Союз планує збільшити до 2020 р. їхню частку до 20%, при цьому частку біопалива

на транспорті >10%. США до 2025 р. планують частку поновлюваних джерел на рівні 25%; 150 млрд. дол. інвестицій в них і створення 5 млн. робочих місць. Бразилія - частка джерел до 2030 р. не менш 10%. Росія - до 2020 р. поновлювані джерела складуть - 4,5%. Китай - частка всіх поновлюваних джерел за 2005 - 2015 гг. досягне 15%[39].

Серед інших планів, основи регулювання яких повинні знайти місце в новому міжнародному документі: Бразилія планує здійснити програму збереження лісів, зниження вирубки на 70%, Китай - програму кардинального зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферу, Норвегія, Австралія - плани розвитку технології вловлювання й поховання CO₂, Білорусь - програму по лісах і торфовищах.

Реалізація цілей зниження викидів країнами, що розвиваються, у майбутньому документі повинна ґрунтуватися на принципі зниження викидів країнами, що розвиваються, через певну систему міжнародного затвердження і фінансової підтримки національних планів - НАМА. Мається на увазі, що національні плани повинні проходити процедуру затвердження, після чого певна частина виконання плану буде фінансово й технологічно підтримуватися розвиненими країнами.

Проведення міжнародної конференції в Копенгагені щодо вирішенням проблеми зміни клімату в грудні 2009 не призвело, як очікувалося, до підписання нового міжнародного пост-кіотського документу (була підписана тільки Копенгагенська декларація), який би враховував всі вищевикладені принципи. Причини складаються в розбіжності позиції розвинених країн і країн, що розвиваються. Розбіжності стосуються зобов'язань по зниженню викидів, спільних проектів, форм технологічного співробітництва, перспектив атомної енергетики й інших питань. Посткіотська угода повинна стати більше гнучкою і справедливою, охоплювати всі промислово розвинені країни. Вона повинна спиратися на широке коло рішень, що охоплюють самі різні сторони життя людства. Зокрема, необхідно зміцнити міжнародну правову базу з раціонального використання водних і лісових ресурсів.

Ідея низько-емісійного розвитку, що є основним завданням пост-кіотської угоди лежить в основі «Нового зеленого курсу» у світовій економіці. Розвиток низько- вуглецевої енергетики та підвищення енергоефективності чудово відповідає довгостроковому стратегічному курсу всіх провідних економік світу - скоротити свою залежність від імпортних викопних енергетичних джерел, при цьому забезпечуючи свої зростаючі потреби в енергії.

Низькоемісійний розвиток, шляхом впровадження нових механізмів підвищення енергоефективності економіки, використання нових і поновлюваних джерел енергії є одним з ключових моментів у політиці ЄС щодо охорони атмосферного повітря.

У 1992 році Європейська Комісія запропонувала Директиву для впровадження податку на всі енергопродукти, за винятком відновлюваних. Мета — покращення ефективності енергії і заміна палива на таке, яке спричинює менше викидів CO₂ чи зовсім їх уникає. Проте з впровадженням цього нормативно-правового акту виникли труднощі, тому Комісія запропонувала так званий перехідний період, впродовж якого держави-члени можуть встановлювати податок вибірково, лише на певні продукти. Окрім цього, було запропоновано реструктуризувати системи акцизного збору Європейського Співтовариства на енергопродукти[26].

У 1996 році була прийнята Біла книга про політику в сфері енергії, яка, зокрема, визначала стратегію Європейського Співтовариства щодо використання відновлюваної енергії [40]. Книга закликала держави-члени та Співтовариство вживати заходів і створювати програми для розвитку альтернативних видів енергії на національному рівні й на рівні Співтовариства.

Комісія прийняла комюніке «Вимір енергії у зміні клімату», у якому містився перелік можливих дій для зменшення викидів парникових газів, зокрема сприяння впровадженню технологій у енергетиці, які б не сприяли викидам CO₂, сприяння використанню відновлюваних джерел енергії за допомогою програм Співтовариства, співпраця з енергопостачальними компаніями з

метою забезпечення ефективнішого виробництва й постачання електроенергії та ін.

Зелена книга про безпеку енергопостачання, прийнята у 2000 році, говорить, що відновлювані джерела енергії зараз використовуються ще неефективно і необхідно розвивати менш забруднюючі джерела енергії.

Підвищення ефективності використання енергії здійснюється за допомогою впровадження енергозберігаючих технологій. Наприклад, Директива 96/57/ЄС від 3 вересня 1996 року про вимоги до енергоефективності для побутових електричних радіаторів, холодильників та інших приладів регулює питання маркування і вимоги щодо енергозбереження для побутових електроприладів. В межах ЄС реалізується також Директива 2003/94/ЄС про сприяння електроенергії із відновлюваних джерел енергії на внутрішньому ринку електроенергії.

У сфері використання альтернативних джерел енергії та підвищення енергоефективності практично реалізується низка нормативно-правових актів, наприклад, Директива про сприяння використанню біопалива.

На рівні Європейського Союзу діють програми, які сприяють використанню альтернативних джерел енергії та підвищенню ефективності її використання[26].

Наприклад, програма ALTENER сприяє відновлюваним джерелам енергії, таким як біомаса, малі гідроелектростанції, вітрова енергія, сонячна термальна і сонячна фотоелектрична, геотермальна енергія, припливно-відпливна, хвильова й інша океанічна енергія. Програми SAVE (Спеціальні дії для негайної ефективності енергії) — програми, що застосовують нетехнологічний підхід до ефективності енергії.

Програми полягають у заохоченні ефективнішого використання енергії в усіх секторах, інвестування в збереження енергії, створенні умов для покращення енергоефективності.

Програма THERMIE — сприяння чистим і енергоефективним технологіям у сфері відновлюваної енергії, раціонального використання енергії в

промисловості, будівництві й транспорті, чисте й ефективніше використання твердого палива і гідрокарбонатів.

Одним з перспективних напрямків розвитку правового забезпечення в питаннях реалізації міжнародної повітроохоронної політики, вирішення проблеми кліматичних змін є модернізація юридичного оформлення функціонування глобального ринку «вуглецевих» кредитів, що функціонує за рахунок гнучких механізмів Кіотського протоколу.

Бурхливе зростання «вуглецевого» ринку забезпечується в першу чергу функціонуванням Європейської схеми торгівлі квотами на викиди парникових газів. ЄС і інші країни, що реалізують схеми торгівлі емісіями, націлені на те, щоб сформувати до 2020 р. - глобальний «вуглецевий» ринок, куди б, крім розвинених країн, увійшли Китай, Індія, Бразилія, ПАР та інші провідні країни, що розвиваються.

Для стабільного «вуглецевого» ринку необхідна наявність юридично зобов'язуючої угоди щодо кліматі й зафіксовані в ньому пороги скорочень зі сторони найбільших вкладників; перспективи формування систем торгівлі емісіями у великих країнах; роль «вуглецевих» кредитів у майбутніх домовленостях щодо клімату; можливість перенесення вільних квот на викиди з «кіотського» на новий період зобов'язань, цінові тенденції на ринку енергоносіїв і ін.

Для України, в якій нагромаджується квота одиниць CO₂, що можуть бути реалізовані за участі у міжнародній торгівлі квотами на викиди парникових газів стабільний «вуглецевий» ринок має важливе значення.

Імовірним представляється розвиток юридичного регулювання у відношенні збільшення поглиначів парникових газів, основне місце серед яких займають лісові ресурси. На міжнародному рівні обговорюються питання прийняття правових документів, що припускають економічне стимулювання охорони лісів, особливо в країнах, що розвиваються - плата цим країнам за те, що вони не будуть вирубувати свої ліси, а вживати заходів щодо їхнього збереження і репродукції[35].

Крім вирішення проблеми кліматичних змін перспективи розвитку міжнародного співробітництва з охорони атмосферного повітря концентруватимуться на питаннях подальшого зниження навантаження на атмосферне повітря шляхом зменшення трансграничного переносу забруднень. Даний напрямок міжнародної практики правового регулювання важливий з урахуванням того факту, що міжнародне право в сфері охорони атмосферного повітря не має єдиного універсального акту про охорону атмосферного повітря, охорона атмосфери, здійснювана на регіональному рівні, переважно регулюється Конвенцією ООН 1979 року про трансграничне забруднення повітря на великі відстані.

Конвенція, як викладено в попередніх розділах, забезпечує основу для співробітництва в сфері боротьби з транскордонним забрудненням повітря. У цьому документі сформульовані основні принципи співпраці з метою поступового скорочення забруднення повітря та розроблена загальна схема проведення наукових досліджень, оцінок і моніторингу, а також обміну інформацією. Після вступу Конвенції в силу її основа була розширена за рахунок прийняття наступних протоколів: Протоколу 1984 року про довгострокове фінансування Спільної програми моніторингу і оцінки переносу забруднювачів повітря на великі відстані в Європі; Протоколу 1985 року про скорочення викидів сірки чи їх транскордонних потоків; Протоколу 1988 року про контроль за викидами оксиду чи азоту їх транскордонними потоками; Протоколу 1991 року про контроль за викидами летких органічних сполук чи їх транскордонними потоками; Протоколу 1994 року про подальше скорочення викидів сірки; Протоколу 1998 року про стійкі органічні забруднювачі; і Протоколу 1999 року про боротьбу з окисленням, евтрофікацією (забруднення азотом, фосфором і калієм у результаті широкого використання неорганічних добрив та існуючого нераціонального господарського використання джерел) і приземним озоном [39].

Значних практичних кроків у застосуванні положень означеної Конвенції досягло Європейське Співтовариство. У питаннях зменшення трансграничного

переносу забруднень ЄС прийнята Програма Чисте повітря для Європи, що ініціювала розвиток відповідної Тематичної стратегії, у якій викладені якісні й кількісні цілі подальшої європейської політики забезпечення якості атмосферного повітря. Для досягнення цілей стратегії стимулюється співробітництво між всіма відповідальними за забруднення атмосферного повітря організаціями як на національному, так і на регіональному рівнях з активним залученням до вирішення питань захисту атмосфери суспільних і науково-дослідних організацій. Досягнення цілей передбачається в кілька етапів спрямованих на кінцеве забезпечення захисту населення ЄС від дії мелкодисперсного пилу й озону в повітрі, і більш ефективної охорони європейських екосистем від асидифікації, нітрифікації й підвищеної концентрації приземного озону[26].

Стратегія встановила довгострокові цілі - до 2020 р., серед яких:

- зменшення надмірних кислотних опадів у лісових територіях і на прісноводних акваторіях на 74% і 39% відповідно;
- зменшення кількості територій та екосистем, підданих евтрофікації на 43%;
- здійснення даних заходів за рахунок зниження емісії двоокиса сірки на 82%, оксидів азоту - на 60%, летючих органічних сполук - на 51%, амонію - на 27%, у порівнянні з викидами на 2000 рік.

Реалізація Стратегії здійснюється шляхом прийняття - Директив і Регламентів, що встановлюють стандарти якості атмосферного повітря, перелік забруднюючих речовин і правила оцінки якості повітря. В обов'язковому порядку проводиться оцінка вмісту в повітрі таких речовин як оксид азоту, свинець, двоокис сірки, пил, оксид вуглецю, бензол, приземний озон, важкі метали (арсен, кадмій, нікель, ртуть) та поліароматичних вуглеводнів. З цією метою функціонує європейська система моніторингу забруднювачів повітря в рамках Спільної програми спостереження і оцінки розповсюдження забруднювачів на великі відстані в Європі (ЕМЕП).

Найближчі перспективи правового регулювання міжнародного співробітництва з питань захисту озонового шару, на підставі виконання та імплементації положень Віденської Конвенції та Монреальського протоколу до неї пов'язанні з правовим врегулюванням питань щодо узгодження періодів зобов'язань до угод низки великих країн, що розвиваються (Китай, Індія, Філіппіни); вирішенням питань щодо проблеми «чорного» ринку ХФВ; регулюванням питань пролонгації деякими східноєвропейськими країнами (зокрема Росією) періоду повної заборони ХФВ; узгодженням механізмів майбутньої передачі технологій щодо скорочення викидів озоноруйнуючих речовин країнам на основі права комерційної інтелектуальної власності.

Україна, яка займає активну світову позицію з повітроохоронних питань не повинна залишатись осторонь викладених процесів розвитку міжнародного співробітництва в сфері охорони атмосферного повітря.

Загалом, тісна міжнародна співпраця має сприяти вирішенню багатьох проблемних питань практичної реалізації положень нормативно-правової бази з питань охорони атмосферного повітря, визначати перспективи подальшого розвитку цього напрямку екологічного законодавства.

Так, можна констатувати, що діюче на даний час національне законодавство з охорони атмосферного повітря значно упорядковано. Норми і правила охорони атмосферного повітря закріплені в різних законодавчих актах, а також численних нормативних актах відомчого характеру.

В той же час, прийняті в різні часи, іноді суперечливі та застарілі норми і правила регулюють лише окремі сторони діяльності з охорони атмосферного повітря, не забезпечуючи комплексного вирішення проблеми. В національне законодавство часто не імпламентуються норми міжнародних актів, стороною яких є Україна. Наприклад, не прийнято нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення зменшення викидів важких металів в атмосферне повітря; зменшення обсягів викидів важких металів підприємствами та іншими об'єктами; розробку нормативів, стандартів, вимог щодо важких металів та продуктів, що їх містять, у викидах в атмосферне повітря з урахуванням вимог

директив Європейського Союзу та Протоколу до Конвенції 1979 року про трансграничне забруднення повітря на великій відстані щодо важких металів.

Вбачається необхідним здійснення ратифікації таких міжнародних документів: Протоколу про стійкі органічні забруднювачі до Конвенції про трансграничне забруднення повітря на великій відстані та Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі, та на виконання положень цих міжнародних актів з метою здійснення їхньої імплементації у національне законодавство України, розробити нормативно-правовий акт, метою якого є врегулювання на законодавчому рівні питання щодо поводження із забруднюючими речовинами, що заборонені, або викиди яких мають бути скорочені відповідно до умов Стокгольмської конвенції та Протоколу про стійкі органічні забруднювачі до Конвенції про трансграничне забруднення повітря на великій відстані.

Отже, ситуація, що склалася сьогодні щодо правового регулювання питань охорони атмосферного повітря в Україні, не може бути визнана оптимальною з таких причин[15]:

- сформувався великий масив розрізаних підзаконних актів, присвячених різним питанням, і внаслідок цього об'єктивно виникають труднощі щодо отримання інформації про такі акти та ознайомлення з ними;

- наявною є залежність застосування законів від актів більш низького рівня, внаслідок чого можуть бути штучно відсунуті терміни реалізації законодавчих вимог;

- зберігається дотепер відомчий підхід до формування нормативних актів. Основним недоліком відомчої нормотворчості є її безконтрольність, відсутність гласності при підготовці нормативних актів.

Зважаючи на вищевикладене, виникає питання про можливі шляхи оптимізації нормотворчості у сфері охорони атмосферного повітря. З метою уніфікації законодавства можна запропонувати прийняття доповнень до Закону України «Про охорону атмосферного повітря» [4], які б більш детально відобразили питання щодо чіткого визначення переліку, статусу та компетенції

суб'єктів охорони атмосферного повітря; виключного переліку нормативів у галузі охорони атмосферного повітря; напрямків охорони; основ дозвільної діяльності та процедурних правил у зазначеній сфері; механізму застосування заходів охорони до порушників чинного законодавства; відшкодування шкоди у результаті порушеного права, тощо.

Загалом, аналізуючи діюче законодавства у сфері охорони атмосферного повітря можна стверджувати:

- більшість законодавчих актів, що регулюють відносини з охорони атмосферного повітря, мають бланкетний, відсильний до підзаконних нормативно-правових актів характер. Це призводить до того, що підзаконні нормативно-правові акти не приводяться у відповідність до Закону України «Про охорону атмосферного повітря», або ж не приймаються нові, які б деталізували положення даного закону;

- незважаючи на досить значну кількість урядових актів у сфері охорони атмосферного повітря, й досі відсутні документи, що мають передбачити конкретні заходи щодо збереження, поліпшення і відновлення стану атмосферного повітря, регламентувати механізм його правової охорони і головного напрямку останньої - контролю;

- чинне законодавство регулює переважно питання охорони атмосферного повітря, у той час як більшість питань його використання залишаються законодавчо не урегульованими.

Проблемними в питаннях правового регулювання охорони атмосферного повітря також є моменти, що полягають у наступному[15]:

- вимоги законодавчих актів щодо охорони атмосферного повітря є достатньо застарілими, не поновлюються, як того вимагає базовий Закон України «Про охорону атмосферного повітря». А норми щодо обов'язків суб'єктів господарювання та фізичних осіб та їхньої відповідальності є декларативними та не підкріплені конкретними фінансовими санкціями;

- перелік забруднюючих речовин є застарілим і не відповідає європейським нормам, зокрема до таких речовин в Україні не віднесені діоксини, фурани та ряд інших небезпечних забруднювачів повітря;

- існування законної можливості для підприємств для понаднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та для забруднення значних територій довкола підприємств, створення ризиків для здоров'я населення шляхом застосування механізму санітарно-захисних зон встановлює незаконні та необґрунтовані пільги для таких об'єктів, дозволяє збагачення їхніх власників без адекватної компенсації витрат за споживання природних ресурсів та їхнього забруднення;

- відсутність відповідальності власників забруднюючих підприємств за проживання населення в межах санітарно-захисних зон таких підприємств та необхідність регулювання поняття та механізму створення санітарно-захисних зон на рівні нормативно-правового акту, а не санітарних норм. Відсутність чітких норм щодо відповідальності за недотримання підприємством розміру СЗЗ, а також неоднозначне закріплення імперативного порядку дій державних службовців у випадку недотримання (перевищення) нормативного розміру СЗЗ підприємством створило критичну ситуацію із масовим проживанням населення в СЗЗ підприємств та масовим недотриманням підприємствами нормативних розмірів СЗЗ;

- положення Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року прямо суперечать положенням Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (ст. ст. 2,4,6; ратифікованої Україною у 1999 р.) та Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (ст. ст. 6,7; ратифікованої Україною у 1998 р.), Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. ст. 9, 26), зокрема неврегульованим залишається питання оцінки впливу на навколишнє природне середовище та участі громадськості в процесі прийняття рішень.

Задля вирішення означених проблем необхідним представляється:

- ліквідація неузгодженості окремих правових норм, розміщених у різних законах, підзаконних актах в сфері охорони атмосферного повітря. Створення зручності для практичного використання цих норм водночас і для фахових працівників у процесі здійснення ними правозастосовної та іншої діяльності, і для громадян;

- реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів, тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність. Законодавство має сприяти гнучкому застосуванню відповідних економічних інструментів для стимулювання впровадження інноваційних екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на місцевому рівні.

Також прийнятними вбачаються наступні рекомендації:

- слід переглянути доцільність та ефективність функціонування механізму санітарно-захисних зон довкола підприємства, як такого, що не може забезпечити охорону здоров'я населення та захист довкілля від забруднення;

- слід переглянути відповідальність та санкції за порушення законодавства в сфері охорони повітря, щоб перетворити її в економічний стимул для більш ефективного з точки зору екології використання природних ресурсів;

- слід інтенсифікувати адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС, розробити інструктивні матеріали для застосування норм законодавства ЄС щодо нормування викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря всіма державними органами в сфері регулювання охорони атмосферного повітря. Для цього слід перекласти всі акти ЄС в сфері охорони повітря та створити вільний доступ до них через інформаційні портали;

- слід ратифікувати решту Протоколів до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (Протокол про важкі метали, Протокол про боротьбу із підкисленням, евтрофікацією та приземним озоном та інші);

- слід внести зміни до законодавства, де б оцінка існуючого чи передбачуваного впливу на стан навколишнього природного середовища додавалася до проектної документації на будівництво об'єктів, які підлягають експертизі проекту будівництва, в тому числі тих, що становлять підвищену екологічну небезпеку, а також об'єктів, які підлягають оцінці впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті. З метою врахування громадської думки потрібно запровадити, щоб експертні організації, які здійснюватимуть експертизу проектів будівництва, проводили громадські слухання, розглядали письмові зауваження, пропозиції і рекомендації громадськості на відповідний проект будівництва, що, на жаль, не передбачається новим Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності (щодо скорочення дозвільних процедур у будівництві)».

В Україні відсутня налагоджена діяльність щодо контролю за реалізацією статті 16 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»[4] - тобто за скороченням підприємствами, установами, організаціями викидів парникових газів, накопичення яких в атмосферному повітрі може призвести до негативних змін клімату[15]. Це в свою чергу унеможлиблює вжиття відповідних заходів щодо цих суб'єктів задля припинення порушень законодавства у сфері зміни клімату у разі наявності таких порушень, оскільки, не відомо, яка кількість викидів речовин в атмосферному повітрі утворена внаслідок діяльності кожного підприємства в Україні є такою, що може призвести до негативних змін клімату, є дозволеною та припустимою. Отже, через відсутність контролю за діяльністю підприємств, установ, організацій щодо викидів парникових газів не можливо встановити, яка кількість парникових газів утворюється внаслідок їх діяльності і на скільки це негативно впливає на клімат. Невжиттям заходів для реалізації ч.2 ст. 16 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» призводить в тому числі до невиконання Україною вимог Рамкової конвенції про зміну клімату,

а також чинного законодавства України, в частині обов'язку зі скорочення антропогенних викидів парникових газів та налагодження контролю за діяльністю, що впливає на погоду та клімат.

Відповідно до статті 4 Рамкової конвенції про зміну клімату усі Сторони, враховуючи свою спільну, але диференційовану відповідальність і свої конкретні національні і регіональні пріоритети, цілі і умови розвитку повинні сприяти і співпрацювати у розробці, застосуванні і розповсюдженні, включаючи передачу технологій, методів і процесів, які дають можливість обмежити, знизити або припинити антропогенні викиди парникових газів, що не регулюються Монреальським протоколом, в усіх відповідних секторах, включаючи енергетику, транспорт, промисловість, сільське господарство, лісове господарство і вилучення відходів; за можливістю враховувати пов'язані із зміною клімату міркування при проведенні своєї відповідної соціальної, економічної і екологічної політики. В Україні дані завдання та мета Рамкової Конвенції належним чином не реалізовані.

В Україні розроблений Національний план заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції (Національний план заходів), затверджений Розпорядженням КМУ від 18.08.2005 р. № 346-р[27], в якому передбачалися заходи, спрямовані на виконання міжнародних зобов'язань з питань зміни клімату. Варто зазначити, що значна кількість пунктів (завдань) цього документа не була виконана в строки, передбачені у даному документі. Зокрема, не було реалізовано такі заходи що стосуються регулювання викидів парникових газів:

- не підготовлено і не затверджено Національний план розподілу дозволів на антропогенні викиди із джерел парникових газів (строк виконання заходу минув у листопаді 2006 р.);

- не розроблено і не затверджено порядок видачі дозволів на антропогенні викиди із джерел парникових газів (строк виконання—лютий 2007 р.);

- не підготовлено і не затверджено методичні вказівки щодо проведення моніторингу та складення звітності про видачу дозволів на

антропогенні викиди із джерел парникових газів (строк виконання - березень 2007 р.);

- не розроблено і не затверджено порядок ведення банку даних щодо екологічно безпечних технологій, обміну інформацією з питань використання технологій між Україною та сторонами Рамкової Конвенції і методів зменшення обсягу антропогенних викидів та збільшення абсорбції парникових газів, не створено відповідного банку даних (строк виконання — лютий 2007 р.).

Даний Національний план заходів був затверджений у новій редакції Розпорядженням КМУ від 05.03.2009 року № 272-р[41]. Згідно нової редакції документа на органи державної влади також покладено обов'язок із розроблення порядку організації та проведення моніторингу за антропогенними викидами парникових газів; удосконалення системи методологічного та інформаційного забезпечення, що використовується для визначення обсягу викидів парникових газів у секторах економіки, з урахуванням міжнародних вимог та відображення інформації про такий обсяг за результатами державних статистичних спостережень у звітно-статистичній документації (строк виконання даних завдань минув у грудні 2009 року і інформації про їхнє виконання немає); підготовки і затвердження Національного плану розподілу дозволів на антропогенні викиди із джерел парникових газів (строк виконання даного завдання минув у червні 2009 року і інформації про його виконання немає).

У зв'язку із неналежною імплементацією міжнародно-правових зобов'язань зі зміни клімату було видано Указ Президента України про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.06.2007 р. №658/2007 «Про стан і проблеми імплементації Україною Рамкової конвенції ООН про зміну клімату». Даним рішенням була констатована неналежна імплементація положень міжнародних угод зі зміни клімату. У зв'язку із цим на Мінприроди було покладено обов'язок у тримісячний строк, тобто до 20.10.2007:

- вдосконалити методологічне забезпечення визначення обсягів викидів парникових газів згідно з Керівними принципами проведення національної інвентаризації антропогенних викидів парникових газів, зроблених Міжурядовою групою експертів з питань зміни клімату;

- переглянути порядок взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів і обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, з метою створення максимально повного переліку підприємств, які мають джерела викидів парникових газів.

Інформації про виконання вищевказаних зобов'язань не було. Станом на сьогодні не відомо про формування в Україні переліку підприємств, які здійснюють викиди парникових газів.

В Україні ведеться робота над розробленням законодавства, яке б регулювало питання викидів парникових газів. Так, розроблено проекти законів «Про регулювання та управління викидами та абсорбцією поглиначами парникових газів», «Про регулювання у сфері енергозбереження», «Про парникові гази», які стосуються питання регулювання викидів парникових газів. Робота над цими проектами велася протягом тривалого часу, але станом на сьогодні вони ще не прийняті, хоч нагальна необхідність у прийнятті таких законів в Україні існує.

У проектах законодавчих актів, про які йдеться вище, з метою державного регулювання антропогенних викидів парникових газів юридичним особам та фізичним особам-підприємцям, які здійснюють антропогенні викиди парникових газів, охорону та поліпшення якості поглиначів парникових газів, крім тих, які регулюються Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар, планується видача дозволів на антропогенні викиди парникових газів. Таким чином, антропогенні викиди парникових газів в атмосферне повітря будуть можливими лише після отримання дозволу юридичною особою або фізичною особою-підприємцем, який видається на платній основі центральним органом виконавчої влади з питань виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та впровадження механізмів Кіотського протоколу до Рамкової

конвенції ООН про зміну клімату в установленому Кабінетом Міністрів України порядку. Таким органом в Україні є Державне агентство екологічних інвестицій (далі - ДАЕІ), діяльність якого визначена Положенням, затвердженим Указом Президента України від 13.04.2011 № 455/2011[42].

Національна система оцінки антропогенних викидів та поглинання парникових газів, згідно проектів законів, передбачає планування та проведення юридичними особами або фізичними особами-підприємцями щорічної інвентаризації антропогенних викидів та поглинання парникових газів; узагальнення результатів інвентаризації антропогенних викидів та поглинання парникових газів; складання національного кадастру антропогенних викидів та поглинання парникових газів і контроль за достовірністю даних для забезпечення архівного зберігання інформації кадастру антропогенних викидів та поглинання парникових газів і матеріалів до нього. Функціонування національної системи оцінки антропогенних викидів та поглинання парникових газів забезпечується центральним органом виконавчої влади з питань виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та впровадження механізмів Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, іншими центральними органами виконавчої влади, а також юридичними особами та фізичними особами-підприємцями, які здійснюють викиди парникових газів та/або заходи, спрямовані на поглинання парникових газів.

Планується, що державний облік об'єктів, які здійснюють антропогенні викиди парникових газів, вестиме ДАЕІ у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України[15].

Нормування обсягу антропогенних викидів та поглинання парникових газів мало б здійснювати ДАЕІ, шляхом встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог, які спрямовані на скорочення антропогенних викидів та збільшення поглинання парникових газів. Проте, на даний час такого нормування не здійснено.

Зазначеними вище проектами законів також передбачено, що відповідальність за порушення законодавства у сфері антропогенних викидів парникових газів несуть особи, винні у здійсненні антропогенних викидів парникових газів без дозволу Мінприроди; перевищенні норм антропогенних викидів парникових газів, встановлених у дозволі на викиди; недотриманні умов, визначених дозволом на антропогенні викиди парникових газів; порушенні порядку здійснення діяльності, що негативно впливає на клімат; впровадженні відкриттів, винаходів, раціоналізаторських пропозицій, нових технологічних систем, речовин і матеріалів, імпорт та експлуатація устаткування, автомобототранспортних та інших пересувних або транспортних засобів, використання яких призводить або може призвести до перевищення нормативів вмісту антропогенних викидів парникових газів; невиконанні законних вимог органів, які здійснюють державний контроль за дотриманням вимог законодавства у сфері антропогенних викидів парникових газів; приховуванні, перекрученні або відмові від надання повної та достовірної інформації за запитом посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо здійснення антропогенних викидів парникових газів, у тому числі про екологічну ситуацію, яка склалася внаслідок здійснення антропогенних викидів парникових газів та її наслідки; недотриманні норм екологічної безпеки, державних санітарних норм під час проектування, розміщення, будівництва та введення в експлуатацію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів, удосконаленні існуючих та впровадженні і використанні сучасних найкращих доступних екологічно безпечних технологій та устаткування, спрямованих на скорочення антропогенних викидів та збільшення поглинання парникових газів[15].

На даний час ключова проблема полягає в тому, що сьогодні, Україна не здійснює цілеспрямованої політики зі зниження викидів парникових газів. Під час міжнародних зустрічей ООН з питань зміни клімату, Україна висловлює свою офіційну позицію про те, що ціль зі скорочення викидів парникових газів України становить 20 % від рівня 1990 року, що означає ріст викидів парникових газів порівняно із сучасним станом справ, оскільки сьогоднішній рівень викидів

парникових газів України є значно нижчим від рівня 1990 року. Тобто Україна не реалізовує кліматоохоронної політики і не планує цього робити, хоч відповідні міжнародні зобов'язання взяла. Така позиція уряду України пояснюється тим, що Україна хоче мати можливість застосовувати гнучкі механізми Кіотського протоколу, та сподівається на їх продовження і на посткіотський період, при чому усвідомлення реальної необхідності скорочувати викиди парникових газів, які спричиняють глобальну зміну клімату, та відповідної політичної волі не спостерігається.

Отже, не дивлячись на те, що Україна входить у двадцятку країн - найбільших забруднювачів планети, та, незважаючи на значний історичний внесок України в глобальне потепління, вирішенню проблеми належної уваги не приділяється. Основна увага в Україні приділяється реалізації гнучких механізмів Кіотського протоколу - проектів спільного впровадження та міжнародній торгівлі квотами на викиди парникових газів, оскільки у зв'язку із спадом економіки Україна має невикористану квоту на викиди парникових газів, яка може бути продана державам, які перевикористовують свою квоту відповідно до Кіотського протоколу. Але коли мова йде про ці проекти, то не слід плутати їх реалізацію із впровадженням національної політики зі зниження викидів парникових газів, так як перші реалізуються за рахунок зовнішніх екологічних інвестицій, а не є результатом спроб країни самій зайнятися питанням зниження викидів парникових газів всередині країни, хоч необхідний потенціал в Україні існує. Кроки, які необхідно зробити для зменшення впливу на клімат, потрібні українській економіці, тому що призводять до збільшення енергоефективності і зменшення споживання викопного палива, а відтак і зменшення енергетичної залежності від Росії, враховуючи сучасну військово-політичну ситуацію в країні.

У процесах інтеграції України в Євросоюз важливого значення набуває питання адаптації національних стандартів і нормативів в сфері охорони атмосферного повітря до вимог стандартів Європейського Союзу, створення і впровадження сучасної системи моніторингу за станом навколишнього

середовища (у першу чергу атмосферного повітря), що відповідає прийнятим європейським стандартам, організації могутньої і сучасної державної інформаційної бази викидів забруднюючих речовин, як складової частини європейської бази, удосконалення існуючих і імплементації новітніх технологій.

Важливе значення стосовно імплементації на національному рівні вимог міжнародних та європейських нормативних документів в галузі охорони атмосферного повітря має також реалізація положень зокрема Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI[43]. Відповідно до положень розділу 3 даного Закону завданнями щодо поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки є запровадження до 2016 року комплексного підходу до проведення оцінки ризиків, запобігання та мінімізації наслідків стихійних лих відповідно до Йоганнесбурзького плану дій (Йоганнесбурзький саміт зі сталого розвитку (Саміт Землі 2002, Ріо+10), Йоганнесбург 26 серпня по 4 вересня 2002 р.).

Зокрема у галузі охорони атмосферного повітря передбачено[38]:

- зменшення обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин:

а) стаціонарними джерелами до 2015 року на 10 відсотків і до 2020 року на 25 відсотків базового рівня;

б) пересувними джерелами шляхом встановлення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах до 2015 року відповідно до стандартів Євро-4, до 2020 року - Євро-5;

- визначення цільових показників вмісту небезпечних речовин в атмосферному повітрі, зокрема для важких металів, неметанових летких органічних сполук, завислих часток пилу (діаметром менше 10 мікрон) та стійких органічних забруднюючих речовин з метою їх врахування при встановленні технологічних нормативів викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення;

- оптимізація структури енергетичного сектору національної економіки шляхом збільшення обсягу використання енергетичних джерел з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю до 2015 року на 10 відсотків і до 2020 року на 20 відсотків, а також забезпечення скорочення обсягу викидів парникових газів відповідно до задекларованих Україною міжнародних зобов'язань в рамках Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату;

- визначення основних засад державної політики з адаптації до зміни клімату, розроблення та поетапне виконання національного плану заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та запобігання антропогенному впливу на зміну клімату на період до 2030 року, в тому числі в рамках реалізації механізму Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, проектів спільного впровадження та проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій.

3.3 Процеси адаптації законодавства України до законодавства ЄС у галузі охорони атмосферного повітря

Співробітництво у сфері навколишнього середовища розглядається як один із пріоритетних напрямків у відносинах між Україною і Європейським Союзом.

Головним документом, що визначає основи співпраці України та Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища, є Угода про партнерство і співробітництво між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами і Україною, підписана у 1994 році. В Угоді, зокрема, говориться, що Сторони «розвивають та зміцнюють співробітництво між ними в галузі охорони навколишнього середовища та охорони здоров'я», (ст. 63 (1))[44].

Метою такого співробітництва є боротьба з погіршенням стану навколишнього середовища. Співробітництво здійснюється шляхом планування заходів з подолання наслідків катастроф та інших надзвичайних ситуацій;

обміну інформацією та експертами; проведення спільної дослідницької діяльності; удосконалення законодавства в напрямку стандартів Співтовариства; співробітництва на регіональному та міжнародному рівнях; розробки стратегії, зокрема щодо глобальних кліматичних проблем з метою досягнення сталого розвитку; дослідження впливу на навколишнє середовище.

Створено ряд двосторонніх інституцій, що забезпечують базу для прийняття подальших відповідних рішень. Наприклад, Рада із співробітництва на міністерському рівні (представники: Головуючий в ЄС, Європейська Комісія, Верховний представник ЄС, уряд України), Комітет із співробітництва (рівень вищих державних службовців під головуванням, по черзі, Європейської Комісії та української сторони), підкомітети (рівень експертів)[44].

Політичний діалог ведеться шляхом щорічних самітів, засідань Ради із співробітництва та засідань міністрів та вищих урядовців в форматі Трійки.

Співпраця також відбувається в рамках Підкомітетів з питань транспорту та енергетики, співробітництва у цивільному та ядерному секторі, охорони довкілля, освіти, навчання і технологій.

Так, на засіданні Підкомітету з охорони довкілля у січні 2002 року в Києві сторони домовились про створення робочої групи з питань зміни клімату.

Робоча група з питань зміни клімату працює у таких напрямках:

- обмін інформацією про заходи, які вживаються в ЄС та Україні, щодо зміни клімату;
- підтримка уряду України в розробці Національної стратегії протидії глобальним змінам клімату та пом'якшення їх впливу, де повинні бути передбачені, зокрема, питання досліджень, вивчення і прогнозування кліматичних змін, підвищення енергоефективності й енергозбереження;
- використання кращих напрацювань та досвіду ЄС з метою створення в Україні необхідних інституцій та систем, передбачених Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату і Кіотським протоколом до неї;
- розгляд ініціатив щодо заходів боротьби з глобальним потеплінням;

- координація зусиль України та ЄС як сторін Конвенції про зміну клімату, спрямованих на виконання зобов'язань України, вивчення питань щодо реалізації ратифікованого Кіотського протоколу до неї[44].

Таким чином, основи для співпраці між Україною і ЄС у сфері охорони довкілля в цілому та захисту атмосфери в частності вже закладено: розроблено форми і методи такої співпраці, працюють спільні органи в цій сфері, проводяться спільні зустрічі та консультації. Тим не менше, цей напрямок співробітництва все ще потребує підвищення рівня й ефективності двостороннього співробітництва, зосереджуючись на конкретних проектах із метою досягнення довгострокових цілей сторін.

Одним із важливих елементів інтеграції України в ЄС є приведення законодавства України у відповідність до стандартів права ЄС.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу полягає, як вже відмічалось, у поетапному прийнятті та впровадженні нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу[45].

Питання адаптації законодавства України до стандартів ЄС постало на порядку денному після підписання Угоди про партнерство і співробітництво.

Угода про партнерство та співробітництво імплементується з метою адаптації законодавства України до європейських стандартів, укладаються галузеві угоди, чинне законодавство України приводиться у відповідність до стандартів ЄС, створюється механізм приведення проектів актів законодавства України у відповідність до норм ЄС.

Важливим етапом реалізації процесу адаптації в Україні стало затвердження 27 листопада 2003 року Верховною Радою України Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

У Програмі подається ряд визначень, які є важливими для адаптації законодавства. Зокрема, сама адаптація законодавства визначається як «процес приведення нормативно-правових актів України у відповідність до правової

системи Європейського Союзу» термін *acquis communautaire*, котра включає акти законодавства Європейського Союзу, прийняті у рамках Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Метою загальнодержавної програми є створення передумов для підготовки законодавчого поля для входження України в Європейський Союз.

Адаптація законодавства України — послідовний процес, який складається з декількох етапів. Перший етап був розрахований на 2004-2008 роки, другий - на 2009-2012 роки, третій етап передбачено у терміни 2013-2016 роки, а періоди наступних будуть визначатися згідно з результатами і політично-економічною ситуацією в Україні[44].

Конкретні заходи з адаптації законодавства, прогнозовані терміни їх виконання, обсяги видатків визначаються щорічним планом заходів з виконання Програми, який готується Координаційною радою з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, погоджується з Комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Програмою визначаються особливості розгляду законопроектів і проектів інших нормативно-правових актів, що належать за предметом правового регулювання, до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу.

Невід'ємною частиною Загальнодержавної програми адаптації є Перелік актів законодавства України та актів Європейського Союзу в пріоритетних сферах адаптації. У Перелік включено опис законодавства України та законодавства Європейського Союзу у відповідних сферах правового регулювання. Розділ, що стосується охорони довкілля, визначає такі напрямки, положення яких потребують адаптації: свобода доступу до екологічної інформації, оцінка впливу на довкілля, захист атмосферного повітря, озон та інші хімічні речовини, якість води, збереження природи, захист від шумового забруднення, хімічна продукція, біотехнології й генетичне модифіковані

організми, відходи, навколишнє середовище та промисловість, захист від радіації, енергозбереження. Кожен із напрямків включає перелік нормативно-правових актів Європейського Союзу англійською й українською мовами.

В Україні у сфері адаптації створені та діють спеціальні органи, наприклад Державна Рада з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, Національна Рада з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Так сучасний стан адаптації до європейського національного законодавства в сфері охорони атмосферного повітря, запобігання та зменшення негативних наслідків зміні клімату, відображено в таблиці Б.1 додатку Б. Значна кількість документів Європейського законодавства потребують адаптації на рівні української правової системи, багато з них знаходяться на стадії гармонізації.

Наприклад, Рішення Ради 93/389/ЄЕС щодо запровадження у Співтоваристві механізму моніторингу викидів CO₂ та інших газів, що викликають парниковий ефект, Директива Європейського парламенту та Ради ЄС від 13 жовтня 2003 р. 2003/87/ЕС щодо створення Європейської системи торгівлі дозволами на викиди парникових газів деякою мірою знайшли своє відображення у національному законодавстві – прийнято, розглянуті вище Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів, спрямованих на зменшення обсягу антропогенних викидів або збільшення абсорбції парникових газів згідно з Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» від 22 лютого 2006 р. №206[30], 21 квітня 2006 р. прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку функціонування національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом» за №554[29], Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2008 року № 221 „Про затвердження Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів цільових екологічних (зелених)

інвестицій у період дії зобов'язань сторонами Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 року № 1369-р «Про операції з одиницями (частинами) установленної кількості»[15] тощо.

У 2003 році Українсько-європейський консультативний центр із питань законодавства провів експертну оцінку «наближення законодавства» України до законодавства Європейського Союзу у сфері навколишнього середовища. Було проведено аналіз ситуації в Україні у відповідних галузях (зокрема вільний доступ до екологічної інформації, оцінка впливу на навколишнє середовище, захист атмосферного повітря від забруднення, захист водних ресурсів, захист навколишнього середовища від відходів, генетично модифіковані організми, охорона природи та ін.), визначено рівень наближення до відповідного нормативно-правового акту в Європейському Союзі, а також зроблено ряд рекомендацій у цій сфері[26].

ЄС підтримує адаптацію законодавства України шляхом надання технічної допомоги ЄС, зокрема через заснований у рамках програми Tacis Українсько-європейський консультативний центр із питань законодавства та через низку інших проектів, включаючи «Правові студії» та «Управління стандартами у сфері охорони навколишнього середовища на підприємствах»[44].

Зрозуміло, що процес адаптації є нелегким завданням для України. Адже, незважаючи на розробку механізму адаптації, визначення її основних етапів та методів, існує і ряд проблем, що полягають, зокрема, у чіткому визначенні термінів, що використовуються, та правильному їх перекладі, виділенні питань, які потребують адаптації, у відсутності достатньої кількості спеціалістів у сфері європейського права та інш.

ВИСНОВКИ

Атмосферне повітря є, безумовно, найбільш важливим об'єктом навколишнього середовища. Якісне атмосферне повітря поряд з водою є визначальним чинником для життя людини і всіх складових біосфери, забезпечує функціонування всіх живих організмів на Землі. Разом з тим атмосферне повітря найбільш уразливе різними факторами впливу на нього. Висока швидкість масоперенесення в шарах атмосфери зумовлює міграцію забруднень повітря на значні відстані, що має значні негативні наслідки. Таким чином, забруднення повітря, викид в атмосферу тепла і токсичних речовин носить трансграничний характер, і заподіює значний збиток навколишньому середовищу не тільки однієї, а й багатьох країн. Інтенсивне забруднення повітря, проблеми зменшення озонового шару, утворення кислотних опадів, запобігання зміні клімату потребують негайного вирішення.

З моменту набуття незалежності наша держава розпочала створення власної екологічної законодавчої влади, що регулює широке коло питань, в т.ч. і щодо охорони атмосферного повітря.

Власне під забрудненням атмосферного повітря, відповідно до Закону України «Про охорону атмосферного повітря» (ст. 1), розуміється змінення складу і властивостей атмосферного повітря в результаті надходження або утворення в ньому фізичних, біологічних факторів або хімічних сполук, що можуть несприятливо впливати на здоров'я людини і стан навколишнього природного середовища.

Національне законодавство виділяє і класифікує фактори та джерела забруднення атмосферного повітря. Так, до факторів забруднення відносяться:

- хімічні фактори (хімічні речовини і їхні сполуки, викинуті в атмосферу в результаті промислового виробництва);
- фізичні фактори (акустичний, електромагнітний, іонізуючий і інші види фізичного впливу на атмосферне повітря);

- біологічні фактори (бактерії, віруси, одноклітинні організми і продукти їхньої життєдіяльності, результати гниття тваринних і рослинних продуктів, що випаровуються;

- природні фактори (пилові бурі, виверження вулканів, стихійні лісові пожежі).

З метою забезпечення екологічної безпеки, створення сприятливого середовища життєдіяльності та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей законодавством здійснюється регулювання викидів найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, а також встановлюються рівні шкідливого впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря. В той же час перелік факторів забруднення атмосферного повітря не є вичерпним, оскільки деякі з них ще підлягають науково-технічному дослідженню.

Джерела техногенного забруднення атмосферного повітря поділяються на дві групи:

- стаціонарні (підприємства енергетичної, гірничо-металургійної, вуглевидобувної, хімічної, машинобудівної промисловості);

- пересувні (транспорт, перевезення радіоактивних і інших відходів).

Для кожного з видів джерел (об'єктів) потенційного забруднення атмосферного повітря законодавством устанавлюються свої визначені нормативи викидів забруднюючих речовин.

Закон України «Про охорону атмосферного повітря» (ст. 5) встановлює цілий комплекс обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони атмосферного повітря від забруднення і забезпечення екологічної безпеки, що виражаються у формі нормативів. Серед них особливу важливість мають нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря. До них відносяться нормативи якості атмосферного повітря; гранично припустимі рівні впливу акустичних, електромагнітних, іонізуючих, інших фізичних факторів і біологічного впливу на стан атмосферного повітря населених пунктів. Рівні шкідливого впливу забруднюючих речовин в атмосферному повітрі встановлюються не тільки в

межах населених пунктів, але й у рекреаційних зонах, в інших місцях проживання, постійного чи тимчасового перебування людей. Причому для курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних й інших окремих районів можуть установлюватися більш суворі нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря.

Загалом, на даний час створено досить розгалужене повітроохоронне законодавство, що включає велику кількість законодавчих, нормативно-правових, нормативно-методичних та інших документів, регулюючих широке коло питань. Однак, зважаючи на світові тенденції таке законодавство потребує постійного розвитку та вдосконалення. На теперішній час функціонування та розвиток повітроохоронного законодавства повинні враховувати наступні напрямки:

- власне національну законодавчу базу та регулювання національних питань щодо забруднення атмосферного повітря;

- розвиток та функціонування законодавства за рахунок дотримання взятих Україною міжнародних зобов'язань, що викладені відповідними міжнародними договорами, Конвенціями та інше;

- розвиток та функціонування з огляду на процеси майбутньої інтеграції до структур Європейського Співтовариства, адаптація та гармонізація законодавства з європейськими законодавчими принципами, вимогами та нормами.

Ключовими в сучасних умовах залишаються питання запобігання або зменшення наслідків зміни клімату, саме тому їм повинна приділятися ретельна увага на регіональному державному та міжнародному рівнях. Взяті Україною в цьому напрямку міжнародні зобов'язання визначені стратегічним орієнтиром для державного рівня.

Так, Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату з одного боку передбачає прийняття заходів та створення умов всіма державами світу щодо вирішення проблем зі зміною клімату. З другого боку Кіотський протокол до цієї Конвенції передбачає затвердження еколого-економічних міжнародних

механізмів реалізації успішного вирішення проблемних питань захисту атмосфери. Такий механізм реалізації цілі – системи торгівлі викидами, квотами, що може сприяти вирішенню проблем, пов'язаних зі зміною клімату. Для України застосування такого механізму є надзвичайно перспективним з огляду на значні потенційні можливості країни щодо формування ринку торгівлі викидами, оскільки не прогнозується досягнення рівня виробництва 1990 року (як базового року) в найближчі кілька десятиліть, навіть серед країн СНД.

Створення системи торгівлі викидами та її нормальне функціонування можливе за умов наявності відповідної основи, яка робить таку систему адекватною вимогам, що пред'являються. Такою основою є національна система оцінки антропогенних викидів, як джерела інформації при формуванні системи та ринку торгівлі викидами, встановлення ступеня вирішеності проблеми зміни клімату.

Держава повинна постійно контролювати сумарний викид парникових газів суб'єктами господарювання, аби він не перевищував обмежень, встановлених в протоколі. Для цього необхідне забезпечення належного функціонування єдиного державного реєстру або бази даних щодо суб'єктів такої торгівлі (відповідно до вимог ст. 5 Кіотського протоколу наявність такого реєстру по парниковим газам (національна система оцінки антропогенних викидів із джерел і абсорбції поглиначами всіх парникових газів) є обов'язковою.

Юридичне закріплення вирішення питань щодо зміни клімату на національному рівні знайшло своє відображення в низці нормативно-правових документів, як законодавчого так і підзаконного рівня. Найбільш чисельними з них на даний час є урядові постанови.

Визначальне значення в питаннях подальшого розвитку нормативно-правового забезпечення охорони атмосферного повітря в Україні має врахування міжнародного досвіду в цій сфері.

Розвиток міжнародного співробітництва з охорони атмосферного повітря відбувається з огляду на існуючі та виникаючі загрози відповідно до схеми: з'являється певна екологічна проблема — створюються нові нормативно-правові акти — виникає нова предметна сфера регулювання або розширюється зміст вже існуючої предметної сфери. Поява нових сфер правового регулювання міжнародного повітроохоронного права тісно пов'язана з вирішенням глобальних екологічних проблем, таких як зменшення озонного шару, зміна клімату, транскордонне забруднення атмосфери.

В цьому контексті ефективна практична реалізація положень низки ратифікованих Україною міжнародних конвенцій, стратегій, договорів в галузі охорони атмосферного повітря, зміни клімату стає вирішальною.

Одним з ключових інструментів міжнародного співробітництва щодо пом'якшення негативних наслідків зміни клімату та зниження антропогенного навантаження на атмосферу Землі є вже згадувана Рамкова конвенція. Особливістю Рамкової конвенції та Киотського протоколу є те, що вони не диктують країнам учасникам обов'язкові схеми регулювання викидів парникових газів. Кожна із країн самостійно розробляє і приймає таку схему, виходячи зі своїх внутрішніх природних, соціально-економічних умов і пріоритетів.

Однак, термін дії Киотського протоколу минув наприкінці 2012 р. У зв'язку з цим необхідне прийняття нової пост-киотської угоди, завданням якої є «поворот» світової економіки, насамперед енергетики до низковуглецевого сценарію розвитку, що знижує викиди парникових газів в 2 рази до 2050 р., через впровадження нових механізмів підвищення енергоефективності економіки, використання нових і поновлюваних джерел енергії.

Посткіотська угода повинна стати більш гнучкою і справедливою, охоплювати всі промислово розвинені країни. Вона повинна спиратися на широке коло рішень, що охоплюють самі різні сторони життя людства. Зокрема, необхідно зміцнити міжнародну правову базу з раціонального використання водних і лісових ресурсів.

Цікавим з точки зору визначення орієнтирів в питаннях правового регулювання охорони атмосферного повітря є вивчення особливостей політики ЄС в цьому напрямку, зважаючи на євроінтеграційні пріоритети нашої країни.

Галузь законодавства ЄС з охорони атмосферного повітря та, зокрема, забезпечення його якості є найбільш чисельною за прийнятими документами серед екологічного законодавства Співтовариства.

Так, на рівні Європейського Союзу боротьба із зміною клімату полягає у виробленні власної стратегії, що містить зобов'язання, взяті на себе Європейським Співтовариством згідно з міжнародно-правовими документами, та імплементації її на практиці як на рівні держав-членів, так і на рівні самого Співтовариства. Для цього у 2000 році Європейська Комісія прийняла Європейську програму зі зміни клімату (ЄПЗК). Мета цієї програми полягає у визначенні та розвитку усіх необхідних елементів стратегії ЄС для імплементації Кіотського протоколу, а також забезпеченні зменшення в ЄС на 8% викидів до 2008-2012 рр. — зобов'язання, яке Європейський Союз взяв на себе згідно із Кіотським протоколом.

Європейська стратегія зі зміни клімату передбачає дії Європейського Співтовариства у таких основних напрямках:

- скорочення викидів парникових газів;
- торгівля квотами;
- ефективне використання енергії;
- використання альтернативних джерел енергії;
- «поглинувачі» парникових газів.

Низькоємісний розвиток, шляхом впровадження нових механізмів підвищення енергоефективності економіки, використання нових і поновлюваних джерел енергії є одним з ключових моментів стратегії у політиці ЄС щодо охорони атмосферного повітря.

Крім вирішення проблеми кліматичних змін важливим напрямком міжнародного співробітництва з охорони атмосферного повітря є вирішення питань транскордонного забруднення атмосфери.

Питання охорони атмосфери від транскордонного забруднення на міжнародному рівні регулюються Конвенцією ООН 1979 року про трансграничне забруднення повітря на великі відстані та протоколами до неї.

Європейське Співтовариство досягло значних практичних кроків у застосуванні положень означеної Конвенції. У питаннях зменшення трансграничного переносу забруднень ЄС прийнята Програма Чисте повітря для Європи, що ініціювала розвиток відповідної Тематичної стратегії, у якій викладені якісні й кількісні цілі подальшої європейської політики забезпечення якості атмосферного повітря. Досягнення цілей передбачається в кілька етапів спрямованих на кінцеве забезпечення захисту населення ЄС від дії мелкодисперсного пилу й озону в повітрі, і більш ефективної охорони європейських екосистем від асидифікації, нітрифікації й підвищеної концентрації приземного озону.

Стратегія встановила довгострокові цілі - до 2020 р., серед яких:

- зменшення надмірних кислотних опадів у лісових територіях і на прісноводних акваторіях на 74% і 39% відповідно;
- зменшення кількості територій та екосистем, підданих евтрофікації на 43%;
- здійснення даних заходів за рахунок зниження емісії двоокиса сірки на 82%, оксидів азоту - на 60%, летючих органічних сполук - на 51%, амонію - на 27%, у порівнянні з викидами на 2000 рік.

Реалізація Стратегії здійснюється шляхом прийняття - Директив і Регламентів, що встановлюють стандарти якості атмосферного повітря, перелік забруднюючих речовин і правила оцінки якості повітря. В обов'язковому порядку проводиться оцінка вмісту в повітрі таких речовин як оксид азоту, свинець, двоокис сірки, пил, оксид вуглецю, бензол, приземний озон, важкі метали (арсен, кадмій, нікель, ртуть) та поліароматичних вуглеводнів. З цією метою функціонує європейська система моніторингу забруднювачів повітря в рамках Спільної програми спостереження і оцінки розповсюдження забруднювачів на великі відстані в Європі (ЕМЕП).

Найближчі перспективи правового регулювання міжнародного співробітництва з питань захисту озонового шару, на підставі виконання та імплементації положень Віденської Конвенції та Монреальського протоколу до неї пов'язанні з правовим врегулюванням питань щодо узгодження періодів зобов'язань до угод низки великих країн, що розвиваються (Китай, Індія, Філіппіни); вирішенням питань щодо проблеми «чорного» ринку ХФВ; регулюванням питань пролонгації деякими східноєвропейськими країнами (зокрема Росією) періоду повної заборони ХФВ; узгодженням механізмів майбутньої передачі технологій щодо скорочення викидів озоноруйнуючих речовин країнам на основі права комерційної інтелектуальної власності.

Проведений в дипломній роботі аналіз показав, що формування та вдосконалення міжнародного механізму з контролю, скорочення і попередження забруднення атмосферного повітря, вирішення проблем зміни клімату, руйнування озонового шару повинне відбуватись на постійній основі.

Причини забруднення атмосфери та виникнення пов'язаних з цим глобальних екологічних проблем коріняться не тільки в розширенні обсягів виробництва, інтенсифікації економік багатьох країн, недосконалості технологічних процесів. Дуже багато залежить від характеру внутрішньої і зовнішньої політики конкретної держави, її підходу до міжнародного співробітництва, її намагання налагодити добросусідські відносини з іншими державами, піклування про добробут і здоров'я своїх громадян.

Держави співпрацюють на різних рівнях, створюючи системи обміну інформацією, моніторингу та проводячи консультації з приводу забруднення атмосфери – всі ці заходи можна назвати попереджуючою політикою.

Україна, яка займає активну світову позицію з повітроохоронних питань не повинна і надалі залишатись осторонь викладених процесів розвитку міжнародного співробітництва в сфері охорони атмосферного повітря. Для України міжнародне співробітництво щодо охорони та запобігання забруднення повітряного басейну повинно сприяти активній інтеграції нашої

держави в європейські та світові природоохоронні процеси, формуванню сприятливих умов та ефективної системи залучення іноземних інвестицій.

Підсумовуючи викладений в дипломній роботі матеріал, присвячений правовій охороні атмосферного повітря, можна констатувати, що діюче на даний час національне законодавство з охорони атмосферного повітря значно упорядковано. Норми і правила охорони атмосферного повітря закріплені в різних законодавчих актах, а також численних нормативних актах відомчого характеру.

В той же час, прийняті в різні часи, іноді суперечливі та застарілі норми і правила регулюють лише окремі сторони діяльності з охорони атмосферного повітря, не забезпечуючи комплексного вирішення проблеми. В національне законодавство часто не імпламентуються норми міжнародних актів, стороною яких є Україна. Наприклад, не прийнято нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення зменшення викидів важких металів в атмосферне повітря; зменшення обсягів викидів важких металів підприємствами та іншими об'єктами; розробку нормативів, стандартів, вимог щодо важких металів та продуктів, що їх містять, у викидах в атмосферне повітря з урахуванням вимог директив Європейського Союзу та Протоколу до Конвенції 1979 року про трансграничне забруднення повітря на великій відстані щодо важких металів.

Вбачається необхідним здійснення ратифікації таких міжнародних документів: Протоколу про стійкі органічні забруднювачі до Конвенції про трансграничне забруднення повітря на великій відстані та Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі, та на виконання положень цих міжнародних актів з метою здійснення їхньої імплементації у національне законодавство України, розробити нормативно-правовий акт, метою якого є врегулювання на законодавчому рівні питання щодо поводження із забруднюючими речовинами, що заборонені, або викиди яких мають бути скорочені відповідно до умов Стокгольмської конвенції та Протоколу про стійкі органічні забруднювачі до Конвенції про трансграничне забруднення повітря на великій відстані.

Загалом, можна зробити наступні висновки:

- вимоги багатьох нормативно-правових актів щодо охорони атмосферного повітря є достатньо застарілими і не змінюються, як того вимагає базовий Закон України «Про охорону атмосферного повітря».

Норми щодо обов'язків суб'єктів господарювання та фізичних осіб і їхньої відповідальності є декларативними та не підкріплені конкретними фінансовими санкціями;

- більшість законодавчих актів, що регулюють відносини з охорони атмосферного повітря, мають бланкетний, відсильний до підзаконних нормативно-правових актів характер;

- незважаючи на досить значну кількість урядових актів у сфері охорони атмосферного повітря, й досі відсутні документи, що мають передбачити конкретні заходи щодо збереження, поліпшення і відновлення стану атмосферного повітря, регламентувати механізм його правової охорони і головного напрямку останньої - контролю;

- чинне законодавство регулює переважно питання охорони атмосферного повітря, у той час як більшість питань його використання залишаються законодавчо не урегульованими;

- перелік забруднюючих речовин є застарілим і не відповідає європейським нормам, зокрема до таких речовин в Україні не віднесені діоксини, фурани та ряд інших небезпечних забруднювачів повітря;

- існування законної можливості для підприємств для понаднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та для забруднення значних територій довкола підприємств, створення ризиків для здоров'я населення шляхом застосування механізму санітарно-захисних зон встановлює незаконні та необґрунтовані пільги для таких об'єктів, дозволяє збагачення їхніх власників без адекватної компенсації витрат за споживання природних ресурсів та їхнього забруднення;

- наявною є відсутність відповідальності власників забруднюючих підприємств за проживання населення в межах санітарно-захисних зон таких підприємств та необхідність регулювання поняття та механізму створення

санітарно-захисних зон на рівні нормативно-правового акту, а не санітарних норм. Відсутність чітких норм щодо відповідальності за недотримання підприємством розміру СЗЗ, а також неоднозначне закріплення імперативного порядку дій державних службовців у випадку недотримання (перевищення) нормативного розміру СЗЗ підприємством створило критичну ситуацію із масовим проживанням населення в СЗЗ підприємств та масовим недотриманням підприємствами нормативних розмірів СЗЗ;

- положення Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року прямо суперечать положенням Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (ст. ст. 2,4,6; ратифікованої Україною у 1999 р.) та Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (ст. ст. 6,7; ратифікованої Україною у 1998 р.), Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. ст. 9, 26), зокрема неврегульованим залишається питання оцінки впливу на навколишнє природне середовище та участі громадськості в процесі прийняття рішень.

На даний час Україна не здійснює цілеспрямованої політики зі зниження викидів парникових газів. Україна не реалізовує кліматоохоронної політики і не планує цього робити, хоч відповідні міжнародні зобов'язання взяла. Така позиція уряду України пояснюється тим, що Україна хоче мати можливість застосувати гнучкі механізми Кіотського протоколу, та сподівається на їх продовження і на посткіотський період, при чому усвідомлення реальної необхідності скорочувати викиди парникових газів, які спричиняють глобальну зміну клімату, та відповідної політичної волі не спостерігається.

Кроки, які необхідно зробити для зменшення впливу на клімат, потрібні українській економіці, тому що призводять до збільшення енергоефективності і зменшення споживання викопного палива, а відтак і зменшення енергетичної залежності від Росії, враховуючи сучасну військово-політичну ситуацію в країні.

Задля вирішення означених проблем, можна сформулювати наступні рекомендації:

- ліквідувати неузгодженості окремих правових норм, розміщених у різних законах, підзаконних актах в сфері охорони атмосферного повітря. Створити зручності для практичного використання цих норм водночас і для фахових працівників у процесі здійснення ними правозастосовної та іншої діяльності, і для громадян;

- реалізовувати екологічну політику шляхом ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів, тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність. Законодавство має сприяти гнучкому застосуванню відповідних економічних інструментів для стимулювання впровадження інноваційних екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на місцевому рівні;

- інтенсифікувати адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС, розробити інструктивні матеріали для застосування норм законодавства ЄС щодо нормування викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря всіма державними органами в сфері регулювання охорони атмосферного повітря. Для цього слід перекласти всі акти ЄС в сфері охорони повітря та створити вільний доступ до них через інформаційні портали;

- переглянути доцільність та ефективність функціонування механізму санітарно-захисних зон довкола підприємства, як такого, що не може забезпечити охорону здоров'я населення та захист довкілля від забруднення;

- переглянути відповідальність та санкції за порушення законодавства в сфері охорони повітря, щоб перетворити її в економічний стимул для більш ефективного з точки зору екології використання природних ресурсів;

- ратифікувати решту Протоколів до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (Протокол про важкі метали, Протокол про боротьбу із підкисленням, евтрофікацією та приземним озоном та інші);

- переглянути перелік основних забруднюючих речовин атмосферного повітря, що нормуються, вдосконалити систему нормування викидів забруднюючих речовин, здійснити перехід до міжнародних стандартів і нормативів якості атмосферного повітря;

- слід внести зміни до законодавства, де б оцінка існуючого чи передбачуваного впливу на стан навколишнього природного середовища додавалася до проектної документації на будівництво об'єктів, які підлягають експертизі проекту будівництва, в тому числі тих, що становлять підвищену екологічну небезпеку, а також об'єктів, які підлягають оцінці впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті;

- з метою врахування громадської думки потрібно запровадити, щоб експертні організації, які здійснюватимуть експертизу проектів будівництва, проводили громадські слухання, розглядали письмові зауваження, пропозиції і рекомендації громадськості на відповідний проект будівництва, що, на жаль, не передбачається новим Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності». Важливість врахування цих питань обумовлена тим, що, навіть за умови поглинання державної екологічної експертизи поняттям державної експертизи інвестиційних програм і проектів будівництва, пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів, гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей як основних принципів охорони навколишнього середовища повинні не лише бути задекларованими, але і гарантованими державою. А експертиза, запропонована новим законом, повинна в т.ч. бути спрямована на запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей.

В Україні ведеться робота над розробленням законодавства, яке б регулювало питання викидів парникових газів. Так, розроблено проекти

законів «Про регулювання та управління викидами та абсорбцією поглиначами парникових газів», «Про регулювання у сфері енергозбереження», «Про парникові гази», які стосуються питання регулювання викидів парникових газів.

У проектах законодавчих актів, про які йдеться вище, з метою державного регулювання антропогенних викидів парникових газів юридичним особам та фізичним особам-підприємцям, які здійснюють антропогенні викиди парникових газів, охорону та поліпшення якості поглиначів парникових газів, крім тих, які регулюються Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар, планується видача дозволів на антропогенні викиди парникових газів. Таким чином, антропогенні викиди парникових газів в атмосферне повітря будуть можливими лише після отримання дозволу юридичною особою або фізичною особою-підприємцем, який видається на платній основі центральним органом виконавчої влади з питань виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та впровадження механізмів Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату в установленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Зазначеними вище проектами законів також передбачено механізми функціонування Національної системи оцінки антропогенних викидів та поглинання парникових газів, розмежування повноважень державних органів питаннях її реалізації.

Важливе значення стосовно імплементації на національному рівні вимог міжнародних та європейських нормативних документів в галузі охорони атмосферного повітря має також реалізація положень зокрема Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року. Відповідно до положень розділу 3 даного Закону завданнями щодо поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки є запровадження до 2016 року комплексного підходу до проведення оцінки ризиків, запобігання та мінімізації наслідків стихійних лих відповідно до Йоганнесбурзького плану дій

(Йоганнесбурзький саміт зі сталого розвитку (Саміт Землі 2002, Ріо+10), Йоганнесбург 26 серпня по 4 вересня 2002 р.).

Зокрема у галузі охорони атмосферного повітря передбачено:

- зменшення обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин:

а) стаціонарними джерелами до 2015 року на 10 відсотків і до 2020 року на 25 відсотків базового рівня;

б) пересувними джерелами шляхом встановлення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах до 2015 року відповідно до стандартів Євро-4, до 2020 року - Євро-5;

- визначення цільових показників вмісту небезпечних речовин в атмосферному повітрі, зокрема для важких металів, неметанових летких органічних сполук, завислих часток пилу (діаметром менше 10 мікрон) та стійких органічних забруднюючих речовин з метою їх врахування при встановленні технологічних нормативів викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення;

- оптимізація структури енергетичного сектору національної економіки шляхом збільшення обсягу використання енергетичних джерел з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю до 2015 року на 10 відсотків і до 2020 року на 20 відсотків, а також забезпечення скорочення обсягу викидів парникових газів відповідно до задекларованих Україною міжнародних зобов'язань в рамках Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату;

- визначення основних засад державної політики з адаптації до зміни клімату, розроблення та поетапне виконання національного плану заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та запобігання антропогенному впливу на зміну клімату на період до 2030 року, в тому числі в рамках реалізації механізму Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, проектів спільного впровадження та проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Барабашова Н.В. Правове забезпечення екологічної безпеки в процесі господарської діяльності. / Барабашова Н.В. // - К., 2008. – 58 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР
3. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991 року № 1264-ХІІ
4. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" від 16.10.1992 р. № 2707-ХІІ
5. Гетьман А.П., Шульга М.В. Екологічне право України. / Гетьман А.П., Шульга М.В. // . Харків: Право, 2005. 456 с.
6. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ
7. Закон України "Про основи містобудування" від 16.11.1992 р. № 2780-ХІІ
8. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / За ред. Каракаша І.І. // – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
9. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел» від 28.12.2001 р. № 1780
10. Постанова КМУ «Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря» від 13.03.2002 р. № 299
11. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел» від 27.06.2006р. № 309
12. Наказ Мінприроди України «Про затвердження Переліку типів устаткування, для яких розробляються нормативи гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел» від 16.08.2004 р. № 317

13. Аналіз регуляторного впливу до проекту Наказу Мінприроди «Про затвердження Технологічних нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин із устаткування (установок) для виробництва цементного клінкеру в обертових випалювальних печах, виробнича потужність яких перевищує 500 тонн на день». / Звіт підготовлений Мінприроди. // 2011. – 27 с.
14. Постанова КМУ «Про заходи щодо упорядкування видачі документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 21.05.2009 р. № 526
15. Правова охорона атмосферного повітря: Практичні аспекти. / За аг. Ред.. Жиравецького Т.М., Кравченко О.В. // Львів: ЕПЛ, 2011. – 120 с.
16. Закон України "Про екологічну експертизу" від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР
17. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2001 р. № 3038-VI
18. Наказ МОЗ України «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів» від 19.06.1996 р. № 173 (редакція від 02.10.2009 р.)
19. Наказ Мінприроди України «Про затвердження Інструкції про порядок та критерії взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря» від 10.05.2002 р. №177
20. Указ Президента України «Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію» від 13.04.2011 р. №454/2011
21. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI
22. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря» від 10.12.2008 № 639

23. Кравченко С.М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища. / Кравченко С.М., Андрусевич А.О., Бонайн Дж. // – Львів, 2002
24. Зміна клімату і кіотський протокол. – Реалії і практичні можливості – М.: WWF Росії, 2008 – 146 с.
25. «Проблеми і стратегія виконання Україною Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату». / За редакцією доктора екологічних наук, професора В. Я. Шевчука // - Київ – 2001р.
26. М.М. Микієвич Європейське право навколишнього середовища. / М.М. Микієвич, Н.І. Андрусевич, Т.О. Будякова // - Львів, 2004 – 256 с.
27. Розпорядження КМУ «Про затвердження Національного плану заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» від 18 серпня 2005 року № 346-р
28. Указ Президента України «Про координатора заходів щодо виконання зобов'язань України за Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотським протоколом до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» від 12 вересня 2005 року № 1239/2005
29. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку функціонування національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар» від 21.04.2006 р. № 554
30. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів, спрямованих на зменшення обсягу антропогенних викидів або збільшення абсорбції парникових газів згідно з Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» від 22.02.2006 р. № 206
31. Накази Мінприроди «Про затвердження Вимог до документів, у яких обґрунтовуються обсяги антропогенних викидів та абсорбції

парникових газів, для отримання листа-підтримки власником джерела викидів, на якому планується реалізація проекту спільного впровадження» від 17.07.2006 року №341

32. Наказ Національного агентства з екологічних інвестицій «Про затвердження Вимог до підготовки проектів спільного впровадження» від 17.07.2006 року №342
33. Постанова КМУ «Про утворення Національного агентства екологічних інвестицій України» від 12. 04.2007 р. № 612
34. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 року Про стан та проблеми імплементації Україною Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» від 20.07.2007 р.№658/2007
35. Право Европейского Союза: Учебник для вузов / Под. Ред. С.Ю. Кашкина // – М., 2003 – 188 с.
36. Рішення Ради 93/389/ЄС щодо механізму моніторингу викидів CO₂ і інших парникових газів (OJ L 167, 9.7.1993)
37. Проблеми глобальної зміни клімату. Американсько-Українська Ініціатива з питань зміни клімату – Київ, - 2000 р.
38. Здоровец Я. И. Глобальное измерение климата: угрозы и меры противодействия. / Здоровец Я. И. // Аналитик. 2009. № 7. С. 36–44.
39. Кокорин О. А. Изменение климата и Киотский протокол — реалии и практические возможности. / Кокорин О. А., Грицевич И. Г., Сафонов Г. В. // М., 2008. 64 с.
40. Біла книга про політику у сфері енергії (COM (95) 682 final), 1995
41. Право довкілля (екологічне право): навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред.. П.Д. Пилипенка // К.:Ін-Юре, 2010. 360 с.
42. Указ Президента України «Про Положення про Державне агентство екологічних інвестицій України» від 13.04.2011 № 455/2011

43. Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI
44. Костюк С. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: стан, проблеми та перспективи. / Костюк С., Істягіна Н. // Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України, №4 (с.196-202)
45. Сближение с экологическим законодательством Европейского Союза в странах Восточной Европы, Кавказского региона и Средней Азии: / Путеводитель. Люксембург: Бюро Официальных Публикаций Европейских Сообществ // 2005 – 271 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 - Каталог діючих нормативно-правових актів України з питань охорони і використання атмосферного повітря

<i>Назва документу</i>	<i>Дата прийняття</i>	<i>Номер</i>
1	2	3
Закони України		
Конституція України	28.06.1996 р.	№254к/96-ВР
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»	25.06.1991 р.	№1264-12
Закон України «Про охорону атмосферного повітря»	16.10.1992 р.	№2708-12
Закон України «Про забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення»	24.02.1994 р.	№4004-ХІІ
Закон України "Про основи містобудування"	16.11.1992 р.	2780-ХІІ
Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»	19.11.1992 р.	№ 2801-ХІІ
Закон України «Про дорожній рух»	30.06.1993 р.	№3353-12
Закон України «Про енергозбереження»	1.07.1994 р.	74/94-ВР
Закон України "Про транспорт"	10.11.1994 р.	32/94-ВР
Закон України «Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку»	08.02.1995 р.	№30/95-ВР
Закон України "Про екологічну експертизу"	09.02.1995 р.	№ 45/95-ВР
Закон України "Про пестициди і агрохімікати"	02.03.1995 р.	№ 86/95-ВР
Закон України "Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату"	29.10.1996 р.	№436/96-ВР
Закон України «Про електроенергетику»	16.10.1997 р.	575/97-ВР
Закон України «Про альтернативні види палива»	14.01.2000 р.	1391-ХІV
Закон України "Про автомобільний транспорт"	05.04.2001 р.	№ 2344-ІІІ
Закон України «Про альтернативні джерела енергії»	20.02.2003 р.	555-ІV
Закон України "Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату"	04.02.2004 р.	№1430-ІV
Закон України » Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу»	05.04.2005 р.	2509-ІV
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання заходів з енергозбереження»	16.03.2007	760-V
Податковий кодекс України	02.12.2010 р.	№ 2755-VІ

Продовження табл. А.1

1	2	3
Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»	21.12.2010 р.	№ 2818-VI
Укази Президента України		
Указ Президента України "Про координатора заходів щодо виконання зобов'язань України за Рамковою конвенцією Організацій Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотським протоколом до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату"	12.09.2005 р.	№ 1239/2005
Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 червня 2007 року Про стан та проблеми імплементації Україною Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату"	20.07.2007 р.	№658/2007
Указ Президента України «Про Положення про Державну екологічну інспекцію України	13.04.2011 р.	№454/2011
Постанови і Розпорядження Кабінету Міністрів України		
Про заходи щодо ефективного використання газу та інших паливно-енергетичних ресурсів в народному господарстві	2.09.1993 р.	№699
Про Концепцію створення єдиної державної системи попередження та реагування на аварії катастрофи й інші надзвичайні ситуації	07.07.1995 р.	№501
Про Перелік видів діяльності й об'єктів що створюють підвищену екологічну небезпеку	27.07.1995 р.	№554
Про організацію виконання Монреальського протоколу по речовинах, що руйнують озоновий шар	28.12.1995 р.	№1062
Постанова Кабінету Міністрів України «Про посилення контролю за режимами споживання електричної і теплової енергії»	07.08.1996 р.	№ 929
Про Програму припинення в Україні виробництва та використання озонруйнуючих речовин	17.10.1996 р.	№1274
Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок нормування питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів у суспільному виробництві»	15.07.1997 р.	№786
Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля	30.03.1998 р.	№ 391
Про питання регулювання експорту та імпорту озонруйнуючих речовин і продукції, що їх містить	30.03.1998 р.	№393
Про затвердження Програми забезпечення безпеки дорожнього руху та екологічної безпеки транспортних засобів	06.04.1998 р.	№456
Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну експертизу з енергозбереження»	15.07.1998 р.	№1094
Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря	09.03.1999 р.	№ 343

Продовження табл. А.1

1	2	3
Про Міжвідомчу комісію із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату		
Про затвердження Програми поетапного припинення використання етилованого бензину в Україні	01.10.1999 р.	№ 1825
Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню	29.11.2001 р.	№ 1598
Про Порядок ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря	13.12.2001 р.	№ 1655
Про затвердження Положення про порядок розроблення та затвердження нормативів гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел	28.12.2001 р.	№ 1780
Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря	13.03.2002 р.	№ 299
Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря	13.03.2002 р.	№ 300
Про затвердження Порядку погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях	13.03.2002 р.	№ 301
Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності, які отримали такі дозволи	13.03.2002 р.	№ 302
Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря	13.03.2002 р.	№ 303
Про посилення державного регулювання стосовно ввезення в Україну та вивезення з України озоноруйнуючих речовин	16.05.2002 р.	№ 624
Про затвердження Порядку проведення перевірки екологічних показників нафтопродуктів, які реалізуються шляхом оптової та роздрібною торгівлі	14.04.2004 р.	№ 488
Про затвердження Національного плану заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату	18.08.2005 р.	№ 346-р

Продовження табл. А.1

1	2	3
Про затвердження Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів, спрямованих на зменшення обсягу антропогенних викидів або збільшення абсорбції парникових газів згідно з Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату	22.02.2006 р.	N 206
Питання Національного агентства з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів	3.04.2006 р.	№412
Про затвердження Порядку функціонування національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар	21.04.2006 р.	№ 554
Про утворення Національного агентства екологічних інвестицій України	12.04.2007 р.	№612
Про схвалення Концепції формування енергетичного балансу	28.11.2007 р.	№ 1058-р
Про затвердження Порядку розгляду, схвалення та реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій у період дії зобов'язань сторонами Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату	22.02.2008 р.	№ 221
Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих	14.05.2008 р.	№ 444
Про операції з одиницями (частинами) установленої кількості	1.10.2008 р.	№ 1294-р
Про схвалення пріоритетних напрямів діяльності у сфері енергоефективності та енергозбереження на 2008-2009 роки	16.10.2008 р.	№ 1334-р
Про організацію державного контролю за ефективним (раціональним) використанням паливно-енергетичних ресурсів	22.10.2008 р.	№ 935
Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми енергоефективності на 2010-2015 роки	19.11.2008 р.	№ 1446-р
Про укладення договору між Національним агентством екологічних інвестицій України та Організацією з розробки нових енергетичних та промислових технологій (Японія)	29.01.2009 р.	№ 90-р
Про програми підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів	17.12.08 р.	№ 1567-р
Питання організації виробництва та використання біогазу	12.02.2009 р.	№ 217-р
Про першочергові заходи щодо скорочення обсягів споживання природного газу у період до 2010 року	19.02.2009 р.	№256-р

Продовження табл. А.1

1	2	3
Про внесення змін до Національного плану заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату	05.03.2009 р.	№272-р
Про затвердження плану заходів щодо реалізації у 2009 році пріоритетних напрямів діяльності у сфері енергоефективності та енергозбереження	8.04.2009 р.	№ 384-р
Про заходи щодо упорядкування видачі документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності	21.05.2009 р.	№ 526
Про затвердження плану заходів з налагодження співпраці України та Японії з питань енергоефективності	19.08.2009 р.	№ 1152-р
Про затвердження плану заходів, спрямованих на формування в суспільстві свідомого ставлення до необхідності підвищення енергоефективності, на 2010-2011 роки	25.11.2009 р.	№ 1425-р
Про затвердження Технічного регламенту енергетичного маркування електрообладнання побутового призначення	06.01.2010 р.	№ 5
Про операції з одиницями (частинами) установленної кількості	7.09.2011 р.	№ 851-р
Деякі питання подальшого розвитку вітроенергетики	8.07.2009 р.	№705
Про переліки товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квот на 2012 рік	26.12.2011 р.	№ 1360
Про затвердження Порядку проведення конкурсу із закупівлі товарів, робіт і послуг у рамках реалізації проектів цільових екологічних (зелених) інвестицій та заходів, пов'язаних з реалізацією таких проектів і виконанням зобов'язань сторін Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату за кошти, отримані від продажу частин встановленої кількості викидів парникових газів, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України	16.07.2012 р.	№ 672
Накази міністерств та відомств		
Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів»	19.06.1996 р.	№ 173
Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження списків і введення в дію гігієнічних регламентів (ГДК та ОБРВ) у повітрі робочої зони, атмосферному повітрі населених місць та (ОДР) у воді водоймищ»	21.11.1997 р.	№ 336

Продовження табл. А.1

1	2	3
Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Порядку визначення величин фонових концентрацій забруднювальних речовин в атмосферному повітрі»	30.07.2001 р.	№ 286
Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про організацію робіт по розробленню та затвердженню нормативів гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел»	14.02.2002 р.	№ 66
Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Переліку речовин, які входять до "твердих речовин" та "вуглеводнів" і за викиди яких справляється збір»	14.03.2002 р.	№104
Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Інструкції про порядок та критерії взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря»	10.05.2002 р.	№177
Наказ Державного комітету України з енергозбереження «Про затвердження Основних положень з нормування питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів у суспільному виробництві»	22.10.2002 р.	№ 112
Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Інструкції про загальні вимоги до оформлення документів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарськи цілях»	24.12.2002 р.	№517
Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Переліку типів устаткування, для яких розробляються нормативи гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел»	16.08.2004 р.	№ 317
Наказ Міністерства охорони НПС України «Про затвердження Інструкції про загальні вимоги до оформлення документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для підприємств, установ, організацій та громадян-підприємств»	09.03.2006 р.	№108
Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел»	27.06.2006 р.	№ 309

Продовження табл. А.1

1	2	3
Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження вимог до документів, у яких обґрунтовуються обсяги антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, для отримання листа-підтримки власником джерела викидів, на якому планується реалізація проекту спільного впровадження»	17.07.2006 р.	№341
Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Вимог до підготовки проектів спільного впровадження»	17.07.2006 р.	№342
Наказ Національного агентства України з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (НАЕР) «Про затвердження Порядку погодження НАЕР інноваційних та інвестиційних проектів впровадження енергозберігаючих технологій та технологій з виробництва альтернативних джерел палива, які реалізуються суб'єктами господарювання в рамках пільгового кредитування»	17.04.2007 р.	№ 59
Наказ Національного агентства екологічних інвестицій України «Про затвердження вимог до документів, у яких обґрунтовуються обсяги антропогенних викидів та абсорбції парникових газів, для отримання листа-підтримки власником джерела викидів, на якому планується реалізація проекту спільного впровадження»	25.06.2008 р.	№ 32
Наказ Національного агентства екологічних інвестицій України «Про затвердження вимог до підготовки проектів спільного впровадження»	25.06.2008 р.	№ 33
Наказ Державного комітету статистики України «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень про охорону атмосферного повітря № 2-ТП (повітря) "Звіт про охорону атмосферного повітря" (річна) та № 2-ТП (повітря) "Звіт про охорону атмосферного повітря" (квартальна)	20.10.2008 р.	№396
Наказ Національного агентства екологічних інвестицій України «Про Порядок проведення національної інвентаризації антропогенних викидів із джерел та поглинання поглиначами парникових газів»	24.10.2008 р.	№ 58
Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря»	10.12.2008 р.	№ 639

Продовження табл. А.1

Наказ Національного агентства екологічних інвестицій України «Про затвердження Інструкції про реалізацію проектів спільного впровадження за національною процедурою»	18.12.2008 р.	№ 79
Наказ НАЕР «Про затвердження Порядку розрахунку та витрачання доходу, отриманого суб'єктами господарювання з виробництва електричної та/або теплової енергії, в частині здобутого шляхом впровадження за рахунок залучених інвестицій енергозберігаючих (енергоефективних) заходів та енергоефективних проектів сумарного скорочення витрат паливно-енергетичних ресурсів»	24.02.2009 р.	№18
Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Регламенту встановлення наявності або відсутності озоноруйнівних речовин у товарах, що плануються до ввезення або вивезення»	13.01.2012 р.	№ 8
Наказ Мінприроди України «Про методичні рекомендації щодо практичного застосування конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті»	15.02.2012 Р.	№ 59
Наказ Мінприроди України «Про затвердження порядку внесення установ, організацій та закладів, які здійснюють розробку документів, що обґрунтовують обсяги викидів для підприємств, установ, організацій та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності, до переліку Мінприроди України»	01.10.2012 р.	№ 475
Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження інформаційних та технологічних карток адміністративних послуг з видачі Міністерством екології та природних ресурсів дозволу на викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами для об'єктів першої групи, дозволу на провадження діяльності, пов'язаної зі штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях та внесення організації до Переліку установ, організацій та закладів, яким надається право на розробку документів, що обґрунтовують обсяги викидів для підприємств, установ, організацій та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності»	28.05.2013 р.	№237
Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження інформаційних та технологічної карток адміністративних послуг з видачі міністерством екології та природних ресурсів України дозволу на транспортування отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів»	04.09.2013 р.	№ 379

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 - Наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу в питаннях охорони атмосферного повітря, запобігання та зменшення негативних наслідків зміни клімату

Нормативно-правові акти ЄС	Законодавчі акти України	Рівень наближення	
Директива 96/61 /ЄС про Інтегроване запобігання забрудненню та контроль (ІРРС)	Закони України "Про охорону навколишнього природного середовища" та "Про охорону атмосферного повітря" зі змінами та доповненнями від 09.04.2014 р.	Гармонізація триває	Дозволи на викиди в повітря забруднюючих речовин зі стаціонарних джерел регламентуються офіційними документами і дозволять підприємствам, організаціям та приватним підприємцям працювати та робити викиди газів в атмосферне повітря у відповідності до лімітів, приймаючи до уваги дозволи та рівень технологічних вимог, які викладені у Постанові Кабінету Міністрів України № 302 від 13.03.02р
Директива Ради 96/62/ЄС від 27 вересня 1996 р щодо експертизи та керування якістю повітря та її допоміжних директив (перша Дочірня Директива 1999/30/ЄС щодо обмеження рівнів вмісту NOx, SO2, РЬ та РМ 10 у повітрі , з доповненнями згідно з Рішенням Комісії 2001/744/ ЄС, друга Дочірня Директива 2000/69/ЄС щодо граничних обсягів викидів бензину та чадного газу в повітря, третя Дочірня Директива Європейського Парламенту та Ради 2002/3/ЄС від 12 лютого 2002 р щодо вмісту озону в повітрі)	Закон України щодо деяких змін відносно прийняття Закону України "Про охорону атмосферного повітря" зі змінами та доповненнями від 09.04.2014 р.	Гармонізація триває	Законодавець бажає поліпшити правову базу регулювання щодо запобігання викидів у атмосферне повітря. З цієї метою було прийнято низку постанов Кабінету Міністрів України, які направлені на зменшення викидів небезпечних газів у процесі промислового виробництва і запобігання нанесення шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу

Продовження табл. Б.1

	Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" Закон України "Про охорону атмосферного повітря" зі змінами та доповненнями від 09.04.2014 р.	Гармонізація триває	В Україні ще відсутня національна система Інтегрованого управління природними ресурсами та забезпечення ефективного захисту та відновлення навколишнього природного середовища, яка б базувалися на загальній реєстрації природних ресурсів
Директива Ради 84/360/ЄЕС — запобігання забруднення повітря від промислових підприємств.	Закон України "Про охорону атмосферного повітря" із змінами та доповненнями від 09.04.2014 р.	Гармонізація триває	Очікується, що нещодавно розроблена концепція з регулювання проблем, пов'язаних з запобіганням забрудненню атмосферного повітря хімічними елементами стимулюватиме утворення гнучкого механізму у цій специфічній сфері. Передбачається також забезпечення умов для гармонізації українського законодавства з нормами ЄС і втіленню саме європейських стандартів із захисту атмосферного повітря від забруднення.
Директива Ради 89/369/ЄЕС — запобігання забруднення повітря від нових сміттєспалювальних підприємств.	Підзаконні акти та Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" із змінами та доповненнями від 28.12.2014 р.	Не гармонізовано	Існуючий механізм управління відходами та раціонального використання природних ресурсів не передбачає широкого застосування технологій спалювання сміття.
Рішення Ради 93/389/ЄЕС щодо запровадження у Співтоваристві механізму моніторингу викидів CO ₂ та Інших газів, що викликають парниковий ефект	15 березня 1999 року Україна підписала Кіотський протокол, який є невід'ємною частиною Конвенції ООН щодо кліматичних змін. Головним завданням цієї конвенції є стабілізація викидів газів, що викликають парниковий ефект в атмосферному повітрі.	Гармонізація триває	Незадовільні темпи створення необхідних умов для реалізації механізмів Кіотського протоколу стримують залучення інвестиційних ресурсів в економіку України
Директива Ради 70/220/ЄЕС щодо викидів від автотранспортних засобів.	Закон України "Про охорону атмосферного повітря" із змінами та доповненнями від 09.04.2014 р.	Гармонізація триває	Уряд України розробляє спеціальні правові акти щодо запобігання небезпечним викидам, які утворюються використанням автомобільної техніки.

Продовження табл. Б.1

<p>Директива Ради 70/157/ЄЕС щодо дозволених рівнів шуму від автотранспортних засобів та систем вихлопу</p>	<p>Основним документом, що регламентує проблеми, пов'язані з шумовими викидами є Санітарні правила затверджені Головним Державним Санітарним Лікарем від 01.12.1999 р., якими встановлюються норми, класифікація, параметри, заходи та методи розрахунків впливу шумових викидів на здоров'я людини</p>	<p>Гармонізація триває</p>	<p>Законодавством передбачаються заходи із запобігання шумовим викидам на підприємствах, шляхах, аеродромах та від інших можливих джерел шуму Крім того, правила будівництва вимагають передбачати заходи із запобігання шумовим викидам під час виробництва у відповідності до санітарно-гігієнічних вимог та карт шумового забруднення</p>
<p>Директива Ради 86/594/ЄЕС щодо шумових викидів, що спричиняються приладами, які використовуються у домашньому господарстві</p>	<p>Закон України "Про охорону атмосферного повітря" із змінами та доповненнями від 09.04.2014 р.</p>	<p>Гармонізація на завершальній стадії</p>	<p>Законодавством визначено заходи по запобіганню, зменшенню і забезпеченню безпечного рівня шумових викидів на виробництві та іншого шуму. Законами України також передбачено заходи по виробництву техніки, що використовується у домашньому господарстві з більш низьким рівнем шуму, а також поліпшення транспорту та автомобілів. В значній мірі приділяється увага поліпшенню стану залізниць, дорожніх шляхів та покриття, що сприяє зменшенню шумових викидів.</p>